Н. Ѳ. Катановъ.

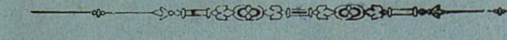
МАТЕРІАЛЫ

къ изученію

КАЗАНСКО-ТАТАРСКАГО НАРѢЧІЯ.

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ.

Образцы книжной и устной литературы казанскихъ татаръ.

КАЗАНЬ.
Типо-литографія Императорскаго Университета
1898.

Н. Ѳ. Катановъ.

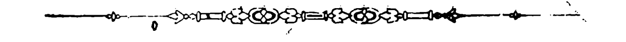
МАТЕРІАЛЫ

къ изученію

КАЗАНСКО-ТАТАРСКАГО НАРѢЧІЯ.

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ.

Образцы книжной и устной литературы казанскихъ татаръ.

КАЗАНЬ.
Типо-литографія Императорскаго Университета
1898.

Печатано по опредѣленію Историко-Филологическаго Факультета Императорскаго Казанскаго Университета.

Деканъ *А. Смирновъ*.

(Отдѣльный оттискъ изъ «Ученыхъ Записокъ Императорскаго Казанскаго Университета» за 1897—1898 гг.).

МАТЕРІАЛЫ

КЪ ИЗУЧЕНІЮ КАЗАНСКО-ТАТАРСКАГО НАРѢЧІЯ.

Часть первая.

Образцы книжной и устной литературы казанскихъ татаръ.

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Татарскія книги въ Казани стали печататься лишь въ настоящемъ столѣтіи, и между этими книгами нѣтъ почти сочиненій древнихъ татарскихъ авторовъ. Тутъ можно только назвать двоихъ: лѣтописца XVI вѣка Хусамъ-эд-дина, сына Шерефъ-эд-дина, и писателя XVIII вѣка Таджъ-эд-дина Ялчигилова, писавшаго комментаріи на труды среднеазіат. суфія Алла-яра. Въ то время, какъ другія восточныя литературы уже имѣютъ свою исторію, достаточно подробно изслѣдованную и описанную [1]), казанско-татарская литература, зародившаяся лишь недавно, еще не имѣетъ человѣка, который бы далъ хотя краткій очеркъ ея историческаго развитія. Кто хочетъ познакомиться съ образцами казан.-татар. литературы и названіями книгъ, печатанныхъ казанскими татарами за послѣднее столѣтіе, пусть тотъ обратится къ слѣдующимъ сочиненіямъ:

---

[1]) Арабская: См. *В. Ѳ. Гиргасъ*. Очеркъ арабской литературы. СПБ. Др. сочиненія указаны на стран. 139—170 „Arabische Grammatik, v. *A. Socin*. Berlin, 1894“.—Персидская: Стран. 105—118 „Persische Grammatik, v. *C. Salemann u. V. Shukowski*. Berlin, 1889“.—Турецкая: *В. Д. Смирновъ*. Очеркъ исторіи турецкой литературы. СПБ. 1891. Др. сочиненія указаны на стран. 43—55 „Türkische Grammatik v. *A. Müller*. Berlin, 1889“.

А. Названія всѣхъ татарскихъ книгъ:

1) Обозрѣніе хода и успѣховъ преподаванія азіат. языковъ при Казан. Унив., состав. *проф: О. М. Ковалевскимъ* (Каз. 1842) и *проф. К. Фойгтомъ* (Каз. 1852).

2) Chronologisches Verzeichniss der seit dem Jahre 1801 bis 1866 in Kasan gedruckten arab., türk., tatar. und persischen Werke. СПБ. 1866 (въ Bulletin de l' Acad. Impér. d. Sciences, т. V), *B. Dorn.*

3) Мусульманскія печатныя изданія въ Россіи за 1885—1896 года, *В. Д. Смирнова* (въ томахъ III—X „Записокъ Вост. Отдѣл. Археолог. Общ.“ СПБ.). Эти списки составляются по самымъ оригиналамъ.

4) Bibliotheca orientalis, manuel de bibliographie orientale. Leipzig, 1846 и 1861, *J. Th. Zenker*. Такъ какъ эта книга не во всѣхъ частяхъ писана по оригиналамъ, то въ ней явилось много ошибокъ; напр. авторъ указанъ вм. издателя или наоборотъ. Такія ошибки встрѣчаются и въ „Chronolog. Verzeichniss“ Б. Дорна.

5) Каталогъ книгъ, отпечатанныхъ въ типографіи Императорскаго Казанскаго Университета съ 1800 по 1896 годъ, сост. *А. Т. Соловьевымъ и Н. Ѳ. Катановымъ*. Казань, 1897. Тутъ объясненія даются лишь по тѣмъ книгамъ, которыя были подъ руками авторовъ.

6) Orientalische Bibliographie, begründet von *August Müller*, bearbeitet und herausgegeben von *Lucian Scherman*. Berlin, 1888—1897.

Б. Образцы татарской литературы:

Изъ мѣстныхъ періодическихъ изданій слѣдуетъ упомянуть:

1) „Камско-Волжскій Край“, газета, въ которой помѣщаются часто образцы народной литературы казанскихъ татаръ, въ русскомъ переводѣ, напр. статьи *С. М. Матвѣева* въ 1895—1897 гг.

2) „Казанскій Телеграфъ“, газета, въ которой даются описанія татарскихъ игръ, праздниковъ и обычаевъ (напр. въ статьяхъ *Н. Н. Переверзева*) и отъ времени до времени помѣщаются очерки отдѣльныхъ и цѣлаго ряда памятниковъ казанско-татарской литературы (напр. въ статьяхъ *Н. И. Ашмарина и Н. Ѳ. Катанова*).

3) Въ „Извѣстіяхъ Общества Археологіи, Исторіи и Этнографіи при Император. Казан. Унив.“ даются тексты и переводы памятниковъ казанско-татар. литературы (напр. въ статьяхъ *С. М. Матвѣева, А. К. Насырова, Н. Ѳ. Катанова, Е. А. Малова* и др.).

4) Въ журналѣ „Дѣятель“ ежемѣсячно даются библіограф. свѣдѣнія обо всѣхъ мусульманскихъ изданіяхъ, вышедшихъ изъ типографіи Унив. (напр. въ статьяхъ *Н. Ѳ. Катанова* и др.).

Кромѣ того образцы литературы помѣщались: 1) въ одномъ рус. переводѣ, въ сочиненіи *К. Ѳ. Фукса* „Казанскіе татары. Каз. 1844“; 2) въ одномъ нѣмец. переводѣ, въ соч. *Н. Vámbéry* „Das Türkenvolk. Leipzig, 1885“ и въ одномъ татар. оригиналѣ въ „Турецкой Хрестоматіи“ *И. Н. Березина* Каз. и СПБ. 1857—1890 и въ разныхъ татар. изданіяхъ, выходившихъ въ Казани съ 1800 года. Весьма краткій обзоръ татар. литературы сдѣлалъ *A. L. Davids* въ книгѣ „A grammar of the turkish language. London, 1832“, въ статьѣ „of the dialect of Kaptchak (Kasan and Astrakhan)“.

По прочтеніи книгъ, печатанныхъ въ Казани татарами, легко замѣтить, что онѣ распадаются на 2 категоріи: книги, переведенныя съ др. языковъ (араб., перс., турец. и рус.), и книги собственнаго татар. сочиненія. Между книгами обѣихъ категорій больше всего сочиненій, касающихся мусульманства (ислама, его ученія и исторіи); къ этимъ-же сочиненіямъ должны быть отнесены и тѣ брошюры, которыя печатаются десятками тысячъ, именно: молитвы и заговоры противъ сглаза, разныхъ

болѣзней, безплодія, искушенія дьявола, застарѣлыхъ мозолей, кредиторовъ, гнѣва начальства, коварства женщины и пр. По мнѣнію проф. В. Д. Смирнова [1]), всѣ изданія, съ молитвами противъ различныхъ опасныхъ случаевъ человѣческой жизни, предназначаются исключительно для мусульманскаго простонародья. Сходство этихъ мусульманскихъ молитвъ съ заговорами др. народовъ Азіи наводитъ на мысль, что эти молитвы возникли помимо ислама. На татар. яз. многія изъ богословскихъ и юридическихъ сочиненій переведены съ языковъ арабскаго и персидскаго или переложены съ языковъ турецкаго и джагатайскаго. Языкъ сочиненій, переведенныхъ или переложенныхъ, не обладаетъ опредѣленностью: тутъ можно видѣть самую безпорядочную смѣсь и словъ, и грамматич. формъ, и цѣльныхъ фразъ. Въ Казани лишь въ послѣднее время сталъ вырабатываться особый стиль: одни (А. К. Насыровъ, А. А. Фейзъ-хановъ) стали употреблять слова своего и др. языковъ съ коренными казанско-татар. грамматич. формами, а другіе (А. Г. Максутовъ) стали употреблять современный турецкій языкъ. Оба направленія обращаются за словами къ языкамъ араб. и персид., даже тогда, когда есть свои татар. слова.— Къ сочиненіямъ, переведеннымъ съ рус. яз., надо отнести разныя правительственныя распоряженія (наказъ Импер. Екатерины, правила о холерѣ и чумѣ, порядокъ переписи и др.), переводы сочиненій Л. Н. Толстого (А. К. Насыровъ) и И. А. Крылова (М. Т. Яхъинъ) и др. Кромѣ того одни образованные татары (И. В. Терегуловъ) взялись за популяризацію естественноисторическихъ свѣдѣній Запада, а другіе стали знакомить татаръ съ исторіею Россіи, геометріею, географіею, ариѳметикою и др. европ. науками (А. К. Насыровъ, Алимъ-джанъ Аль-Баруди, Шихабъ-эд-динъ Аль-Марджани). Между собственно татарскими сочиненіями новѣйшаго времени есть

---

[1]) Томъ III „Записокъ Вост. Отд. Археол. Общ.“ (СПБ.).

сочиненія юридическія, богословскія, историческія и др., а болѣе всего беллетристическія (есть эпосъ, лирика и драма). Очеркъ новѣйшей беллетристики сдѣланъ Н. И. Ашмаринымъ въ статьѣ „Кое-что о литературѣ казанскихъ татаръ“, помѣщенной въ №№ 569, 576 и 577 газ. „Казанскій Телеграфъ“ (1894—1895 гг.).

Кто желаетъ познакомиться съ казанско-татарской литературой основательнѣе, тотъ можетъ обратиться къ самымъ образцамъ ея, писаннымъ по-татарски. Въ настоящемъ сочиненіи образцы литературы приводятся лишь для того, чтобы познакомить читателя съ языкомъ казанскихъ татаръ. Для этой послѣдней цѣли образцы даются въ обѣихъ транскрипціяхъ: татарской и русской (академической), подобно тому какъ *Charles Wells* сдѣлалъ въ своей книгѣ „The Literature of the Turks. A Turkish Chrestomathy. London, 1891“, давши турецкіе тексты въ транскрипціяхъ: турецкой и англійской. Академическая транскрипція сдѣлана согласно общепринятому народному говору.

Для передачи татарской рѣчи академическая транскрипція взята авторомъ потому, что она точнѣе многихъ другихъ транскрипцій: миссіонерской (въ книгахъ Православнаго Миссіонерскаго Общества, изданныхъ на казанско-татарскомъ нарѣчіи), Шагбазъ-Гирея Ахмерова (въ „Синтаксич. разборѣ глагола въ казанско-татар. нарѣчіи. Каз. 1895“), Гайнъ-эд-дина Ахмарова (въ „Учебникѣ русскаго языка для татаръ. Каз. 1889“), М. Иманаева (въ „Русскомъ словѣ, учебникѣ русскаго языка. Каз. 1895“) и транскрипцій въ разныхъ „самоучителяхъ“.

Что-же касается грамматическихъ особенностей казанско-татарскаго нарѣчія, то они между прочимъ подробно указаны въ слѣдующихъ сочиненіяхъ:

1) Общая грамматика турецко-татар. яз. *Мирзы А. Каземъ Бека*. Изд. 2-ое. Казань, 1846. Она переведена *Dr. Julius Theodor Zenker'омъ* на нѣмец. яз. (Лейпцигъ, 1848).

2) Практическое руководство къ изученію татар. яз., составл. *Махмудовымъ.* Казань, 1857.

3) Краткая татарская грамматика, изложенная въ примѣрахъ. Составл. *А. К. Насыровымъ.* Казань, 1860.

4) Предисловіе къ „Русско-татарскому словарю“, *А. А. Воскресенскаго.* Казань, 1894.

Настоящій трудъ распадается на 3 части. Въ I части, въ 3 отдѣлахъ, приводятся тексты образцовъ казанско-татарской литературы (средняго, высокаго и народнаго стиля); во II части даются русскіе переводы текстовъ; въ III части перечисляются въ алфавитномъ порядкѣ всѣ встрѣчающіяся въ текстахъ слова, причемъ татарскія слова объясняются и сравниваются со словами др. тюрк. нарѣчій. Всѣ образцы выбраны изъ наиболѣе удачныхъ мѣстъ татар. сочиненій, именно изъ тѣхъ мѣстъ, гдѣ татар. рѣчь не вездѣ искажена грамматич. формами др. тюрк. нарѣчій: турец., киргиз. и джагат. Слова съ ошибочнымъ правописаніемъ и съ формами др. нарѣчій замѣнены тѣми-же словами, писанными на общепринятый ладъ, и снабжены коренными татарскими грамматич. формами, что вездѣ легко видѣть, если сравнить настоящее сочиненіе съ его источниками, которые всѣ печатаны въ Казани и авторомъ вездѣ указываются. Хотя нѣкоторымъ европейскимъ ученымъ и не нравится татарская рѣчь, испещренная араб. и персид. словами, но авторъ, не считая нужнымъ и возможнымъ замѣнять иностранныя слова татарскими, ограничился лишь замѣною грамматич. формъ др. нарѣчій коренными татар. формами, ибо, если-бы взять на себя задачу тщательной очистки татар. рѣчи отъ иноземнаго вліянія, пришлось-бы передѣлывать не только отдѣльныя слова, но и цѣлые обороты рѣчи; пока татары будутъ исповѣдывать исламъ и читать книги, идущія съ мусульманскаго востока, до тѣхъ поръ и рѣчь татарская будетъ испещряема всегда иноземными словами: араб., перс. и турец..

Со всѣми особенностями татар. рѣчи читатель можетъ познакомиться изъ нижепомѣщенныхъ текстовъ, впервые транскрибированныхъ точно, фонетически, азбукою, принятою въ изданіяхъ Император. Академіи Наукъ (О. Н. Бётлингомъ, К. Г. Залеманомъ, В. А. Жуковскимъ, В. В. Радловымъ, Н. Ѳ. Катановымъ и др.) и Император. Казан. Университета (Н. И. Андерсономъ, Н. Ѳ. Катановымъ и Н. И. Ашмариномъ). Что-же касается „турецкой хрестоматіи“ *проф. И. Н. Березина*, въ которой также есть казанско-татар. тексты (т. II, 1862—1890), то она не можетъ дать правильнаго представленія ни объ языкѣ татарскомъ, ни объ орѳографіи, ибо тексты ея, взятые случайно, писаны на смѣшанномъ языкѣ и наполнены вездѣ самыми грубыми опечатками.

Въ заключеніе слѣдуетъ упомянуть о тѣхъ наиболѣе замѣчательныхъ особенностяхъ, которыми казанско-татарское нарѣчіе отличается отъ другихъ тюркскихъ нарѣчій.

1) Звукъ „а“ въ началѣ слова.

Остается во всѣхъ остальныхъ нарѣчіяхъ, кромѣ якутскаго, гдѣ или „а“ или „ы“, *напр.* казан. „ай“ (мѣсяцъ, луна)=алт. кирг. полов. саг. „ай“, якут. „ый“; казан. „бар“ (есть)=алт. саг. „пар“, кирг. полов. „бар“, якут. „бā̄р“; казан. „ач“ (голодный)=кирг. „аш“, якут. „āс“; казан. полов. „баш“ (голова)=алт. „паш“, кирг. якут. „бас“, саг. „пас“.

2) Двугласный „ау“ въ началѣ, серединѣ и концѣ словъ.

Казан. кирг. полов. бараб. тобол. „ау“ переходитъ въ уйгур. урянх. караг. „аҕ“, „аҕы“, кит.-тюрк. „аҕ“, „еҕі“, въ алт. „ӯ“, кара-кирг. „ō“, саг. „аҕ“, „аҕы“, „ā“. *Напр.* полов. каз. кирг. „баур“ (печень)=уйгур. „баҕыр“, алт. „пӯр“, саг. „пāр“, якут. „быар“; каз. полов. кирг. „бау“ (веревка)=алт. „пӯ“, уйг. кит.-тюрк. „баҕ“, саг. урянх. караг. „паҕ“, кара-кирг. „бō“, якут. „быа“; казан. тобол. кирг. „аур“ (тяжелый)= алт. „ӯр“, уйг. „аҕыр“, кит.-тюрк. „еҕір“, саг. „āр“, кара-

кирг. „ӧр“, якут. „ыарахан“; казан. кирг. „џау“ (врагъ)= тобол. „јау“, уйгур. полов. „јаҕы“, кит.-тюрк. „јеҕі“, алт. „јӯ“, саг. „чā“; казан. „џаулык“ = кирг. „џаулуk“, кит.-тюрк. „јаҕлыk“, тобол. „јаулуk“; казан. кирг. полов. „ауз“ (ротъ)= уйгур. „аҕыз“, кит.-тюрк. „еҕіз“, алт. „ӯс“, тобол. „аус“, саг. „āс“, бараб. „аҕыс“; казан. „аулаk“ (уединеніе) = саг. „аҕылаk“.

3) Звукъ „ӓ“ въ началѣ слова.

Въ изданіяхъ Миссіонер. Общества обозначается „ӓ“ передъ согласными и „я“ послѣ согласныхъ; напр. ӓрлян“ (кротъ) вм. „ӓрлӓн“. Этотъ звукъ въ др. нарѣчіяхъ или остается, или переходитъ въ „а“; напр.: казан. „џӓш“ (молодой)=тобол. „јӓш“, полов. алт. уйгур. кит.-тюрк. кара-кирг. „јаш“, саг. „час“, кирг. „џас“; каз. кирг. „џӓй“ (лѣто) = полов. уйгур. кит.-тюрк. „јай“, саг. „чай“, алт. „јай“, якут. „сай“; казан. „ӓчі“ (кислый, горькій)=полов. тобол. „ацы“, кит.-тюрк. „ечіҕ“, саг. „ачыҕ“, алт. „ачӯ“, кирг. „ашӯ“, якут. „асы“; казан. „џӓшір“ (скрывать)=тобол. „јӓшір“, уйгур. полов. „јашыр“, алт. „јажыр“, кит.-тюрк. таранч. „јошур“, саг. „чазыр“, якут. „сасар“; казан. „џӓш“ (возрастъ)=полов. алт. кит.-тюрк. уйгур. кара-кирг. „јаш“, саг. „час“, кирг. „џас“, якут. „сāс“.

4) Двугласный „ӓӯ“ въ началѣ, серединѣ и концѣ словъ.

Въ др. нарѣчіяхъ переходитъ: въ „ӓӯ“ въ кирг., „ӓ̄“ и „ӧ̄“ въ саг., „ӓгӯ“ въ уйгур. джаг., „ӱ̄“ въ алт. *Напр.*: каз. „кіјӓӯ“, въ изд. Миссіон. Общ. „кеяӯ“ (зять, женихъ)=полов. тобол. „кӱјӓӯ“, саг. „кӱзӓ̄“ и „кӱзӧ̄“, алт. „кӱјӱ̄“, уйгур. „кӱдӓгӯ“, джаг. „кӱјӓгӯ“.

5) Звукъ „б“ въ началѣ слова.

Начальный „б“ казан. нарѣчія въ др. нарѣчіяхъ или остается (якут. кирг. кит.-тюрк. кара-кирг. тобол. полов.), или переходитъ въ „п“ (алт. бараб. кызыл. саг. урянх. караг.).

Напр. казан. кирг. кара-кирг. тобол. полов. „бі̥р“ (одинъ)= алт. урянх. бараб. кызыл. саг. караг. „пі̥р“, якут. „бі̄р“, турец. кит.-тюрк. „бір“; казан. турец. полов. кара-кирг. кит.-тюрк. тобол. „баш“ (голова, начало)=бараб. алт. урянх. караг. „паш“, саг. „пас“, кирг. якут. „бас“; каз. кирг. кара-кирг. полов. кит.-тюрк. тобол. „балыk“ (рыба)=тур. якут. „балык“, бараб. саг. алт. урянх. „палыk“. Кромѣ того каз. „б“ переходитъ въ „в“, или отпадаетъ въ турец. яз.; напр. казан. „былар“ (эти), „бі̥р“ (одинъ), „баш“ (голова, начало), „бі̥л“ (знай), „бір“ (дай) и „бул“ (будь)=осм. „бунлар“, „бір“, „баш“, „біl“, „вäр“ и „ол“.

6) Звуки „ҕ“ и „г“ въ началѣ слова.

Эти звуки въ изданіяхъ Миссіонер. Общества изображаются „г“. Въ началѣ бываютъ лишь въ словахъ иностранныхъ; напр. араб. „ҕадыл“ (справедливый), араб. „ҕанымат“ (богатство), рус. „ҕаспаді̄н“ (господинъ) [1]) и т. д. Звукъ „ҕ“ въ словахъ узкогласныхъ замѣняется „г“; напр. араб. „гілі̥м“ (знаніе) [2]). Въ друг. нарѣчіяхъ начальные „ҕ“ и „г“ переходятъ въ „k“ и „к“, а въ турец. вовсе не произносятся; напр. араб. „āшік“ (влюбленный) = казан. „ҕашык“, кирг. „kасык“, турец. „ашік“. Въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. „ҕ“ и „г“ изображаются однимъ знакомъ „г“.

7) Звукъ „д“ въ началѣ слова.

Въ началѣ бываетъ лишь въ словахъ иностранныхъ и нѣкоторыхъ своихъ (казанско-татарскихъ). Татарскій „д“ въ турец. остается, а въ другихъ переходитъ въ „т“. Напр.: казан. „дӯрт“ (четыре)=турец. „дöрт“, кит.-тюрк. кирг. полов. алт. саг. урянх. караг. „тöрт“, якут. „тӯорд“.

---

1) غنيمة — عادل

2) علم

8) Звукъ „з“ въ началѣ, рединѣ и концѣ слова.

Звукъ „з“ въ началѣ бываетъ лишь въ словахъ иностранныхъ (араб. перс. и рус.); напр.: „забут“=рус. „заводъ“, „загар“ (ядъ)=перс. زهر, „заман“ (время)=араб. زمان и т. д. Срединный и конечный „з“ въ другихъ нарѣчіяхъ или остается (турец. кирг. полов. кит.-тюрк.), или переход. въ „с“ (кара-кирг. якут. алт. тобол. бараб. урянх. караг. саг.). Напр.: казан. „абыз“ (ученый, священный)=саг. „абыс“, казан. „сўз“ (слово)=турец. кит.-тюрк. кирг. полов. „сӧз“, кара-кирг. алт. бараб. тобол. урянх. саг. „сӧс“, якут. „ӧс“. Всякій „с“ въ алт. саг. урянх. караг. нарѣчіяхъ, случившись между гласными, переходитъ въ „з“, тогда какъ въ др. нарѣчіяхъ такой „с“ остается неизмѣннымъ, а въ якут. переходитъ въ „х“. На вывѣскахъ и въ оффиціальныхъ бумагахъ по-русски часто пишется „з“ тамъ, гдѣ долженъ бы стоять звукъ „џ“ ج; напр. вмѣсто „Ахмедъ-џанъ“ пишутъ „Ахмедзянъ“, изъ „џылан тауы“ (змѣиная гора) вышло „Зилантовъ“ и т. п.

9) Звукъ „і“ въ началѣ слова.

Начальный „і“ казан. нарѣчія въ др. нарѣчіяхъ или остается (тобол. бараб.), или переходитъ въ „е“, т. е. звукъ средній между „ä“ и „і“ (кирг. кара-кирг. саг.), или переходитъ въ „ä“ (турец. алт. кит.-тюрк. урянх. караг.). Въ якут. нарѣчіи этотъ звукъ или остается или переходитъ то въ „ä“, то въ „іä“ [1]). Напр. казан. тобол. бараб. „кіl“ (приходи)=кирг. кара-кирг. саг. „kel“, турец. „gäl“, алт. кит.-тюрк. урянх. караг. якут. „käl“; казан. „џіт“ (достигать)=кирг.

---

[1]) Это обстоятельство, что одинъ и тотъ-же звукъ при однихъ и тѣхъ-же условіяхъ переходитъ въ якут. нар. въ 3 совершенно разные звука, заставляетъ сомнѣваться въ томъ, насколько правильно О. Н. Бётлингъ уловилъ этотъ якут. звукъ. Во всякомъ случаѣ это обстоятельство требуетъ тщательной провѣрки.

„ҹет“, кара-кирг. „јет“, тобол. бараб. „јіт“, алт. турец. кит.-тюрк. „јäт“, саг. „чет“, урянх. караг. „чäт“ и якут. „сіт“; казан. тобол. бараб. „бір“ (давай)=кирг. кара-кирг. „бер“, саг. „пер“, алт. урянх. караг. „пäр“, турец. „вäр“, полов. кит.-тюрк. „бäр“, якут. „біäр“.

10) Звукъ „і̥“ въ началѣ слова.

Этотъ звукъ въ изданіяхъ Миссіонер. Общества изображается въ началѣ слова „э“, а въ серединѣ и концѣ „е“; напр. „і̥чкäрі̥рäк“ (поглубже) пишется „эчкяреряк“ [1]). Въ др. нарѣчіяхъ этотъ звукъ или остается (кирг. тобол. бараб. саг. урянх. караг.), или переходитъ въ „і“ (турец. полов. кит.-тюрк.), въ урянх. въ „і̥“ и „ы“, а въ якут. переходитъ то въ „ы“, то въ „і“, то въ „ī“. Напр.: казан. кирг. тобол. бараб. саг. урянх. караг. „кі̥р“ (входи)=турец. „гір“, кит.-тюрк. полов. „кір“, якут. „кīр“; казан. кирг. кара-кирг. бі̥л“ (знай)= турец. кит.-тюрк. полов. якут. „біл“.

11) Звукъ „й“ послѣ гласныхъ.

Этотъ звукъ въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. изображается „й“, у В. В. Радлова и О. Н. Бётлинга „і“ или совсѣмъ неправильно удлиняется предшествующая гласная; напр. казан. „бі̥лмі̥й“ (не знаетъ)=„бі̥лмī“ (у В. В. Радлова), якут. „тій“= „тіі“ (у О. Н. Бётлинга). Этотъ звукъ въ др. нарѣчіяхъ равняется „й“ или иногда „г“ (саг. урянх. караг.), преимущественно въ словахъ узкогласныхъ; напр. казан. „ті̥й“ (у В. В. Радлова „тī“)=якут. „тій“, саг. „тег“, урянх. кит.-тюрк. караг. „тäк“

---

[1]) Въ восточ. нарѣчіяхъ (Сибири, Ср. Азіи и Монголіи) В. В. Радловъ не уловилъ въ срединѣ слова разницы между звуками „і“ и „і̥“, и потому онъ оба звука пишетъ „і“, тогда какъ и миссіонеры, и туземцы различаютъ оба звука довольно ясно; начальные казан. „і̥“ и „і“ В. В. Радловъ различаетъ всегда:

(касайся); казан. „бі̯й“ (князь)=кирг. „бі̯й“, турец. „бай“, кит.-тюрк. „бäк“, алт. „пі̯й“, саг. „пег“, урянх. караг. „пäк“.

12) Звукъ „j“ (й) передъ гласными и между гласными.

Въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. то пишется „й“, то входитъ въ составъ „я“, „ю“; напр. „џäjäў“ (пѣшій) пишется „жяяў“, „бі̯jі̯“ (пляши) пишется „бейе“. Начальный „j“ книжнаго татар. яз. обыкновенно произносится „џ“ (см. о „џ“ ниже). Звукъ „j“ между гласными и послѣ гласныхъ бываетъ въ казан. турец. кирг. кара-кирг. тобол. бараб. алт., въ урянх. караг. уйгур. онъ переходитъ въ „т“ (между гласными „д“), якут. „т“, саг. „с“ (между гласными „з“). Напр.: казан. „кі̯jäў“ (зять, женихъ)=тобол. бараб. кирг. „кўjäў“, уйгур. „кўдäгў“, урянх. караг. „кўдǟ“, алт. „кўjў̄“, саг. „кўзǟ“, „кўзȫ“; казан. кара-кирг. кир. алт. „аjыр“ (отдѣляй) [1]= уйгур. урянх. караг. „адыр“, саг. „азыр“; казан. „kөjөрөk“ (хвостъ)=алт. кирг. кара-кирг. кит.-тюрк. „kyjypyk“, саг. kузурык“, урянх. „kудурyk“, караг. „кудурук“, якут. „кутӯрук“; казан. алт. кирг. „аjў̄“ (медвѣдь)=кит.-тюрк. „еjіk“, уйгур. урянх. караг. „адыҕ“, саг. „азыҕ“; казан. кирг. тобол. бараб. алт. кит.-тюрк. „аjаk“ (нога)=якут. „атах“, саг. „азаk“, уйгур. урянх. караг. „адаk“; казан. „буй“ (ростъ)=кирг. кит.-тюрк. „бой“, алт. „пой“, урянх. караг. „пот“, саг. „пос“; казан. алт. бараб. тобол. „kajын“ (береза)=саг. „kазын“, турец. „кајын“, урянх. „kадың“ [2]), караг. „кадың“, якут. „хатың“, кирг. „kajың“.

---

[1]) Слоги „аjы“ и „äjі̯“ у В. В. Радлова часто пишутся: „аі“ и „äі“.

[2]) Это слово то же, что и الخذنك у Гамзы Испаганскаго (*Gottwaldt.* Hamzae Ispahanensis T. I. Lips. 1844, стран. 197, строка 1 снизу) и خذنج у Ахмеда Ибнъ-Фадлана (*Frähn.* Mémoires de l'Acad. Impér. des Sciences. T. I, 6-e livr. СПБ. 1832, Стран. 574, примѣч.). Въ словаряхъ Дози и Гиргаса писано: خلنج.

13) Звукъ „k“ въ началѣ слова.

Начальный „k“ въ др. нарѣчіяхъ или остается (кирг. алт. кара-кирг. тобол. бараб. саг. урянх. качин. кит.-тюрк.), или переходитъ въ „к“ (турец. караг.), а въ якут. и начальный, и конечный переходятъ или въ „к“, или „х“. Напр.: казан. кирг. „kатын“ (женшина, хозяйка)=турец. „кадын“, якут. „хотун“; казан. „kөй“ (лей) = кирг. алт. кит.-тюрк. „kуй“, саг. „kуй“, урянх. „kут“, караг. „куй“, якут. „кут“.

14) Звукъ „к“ въ началѣ слова.

Этотъ звукъ переходитъ въ турец. яз. въ „г“, а въ другихъ нарѣчіяхъ сохраняется. Напр. казан. „кӱр“ (смотри)= турец. „гӧр“, въ остальныхъ нарѣчіяхъ „кӧр“. Звуки „k“ и „к“ въ изданіяхъ Миссіонер. Общества не различаются, оба пишутся „к“; напр. „kап“ (куль) и „кіl“ (приходи) пишутся: „кап“ и „кил“.

15) Звуки „л“ и „l“ въ началѣ, срединѣ и концѣ словъ.

Звука „л“ нѣтъ лишь въ нарѣчіи тюрковъ (сартовъ) Рус. Туркестана, тамъ вездѣ „l“. Во всѣхъ остальныхъ тюрк. нарѣчіяхъ въ словахъ широкогласныхъ бываетъ „л“, а узкогласныхъ „l“. Эти „л“ и „l“ въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. не различаются и пишутся „л“; напр. „атлары килгяч“ (когда пришли его кони) вмѣсто „атлары кilгäч“. Въ казан.-татар. нарѣчіи „л“ и „l“ бываетъ лишь въ звукоподражательныхъ и иностранныхъ словахъ; напр. „лабырда“ (булькай), „лаk“ (лакъ), „лаjыk“ (приличный) [1]) и т. п.

16) Звукъ „м“ въ началѣ слова.

Начальный „м“ казанско-татар. нарѣчія въ турец. яз. переходитъ въ „б“, а въ др. тюрк. нарѣчіяхъ остается. Напр.

---

[1]) Араб. لائق.

казан. якут. „мін“ (я)=турец. „бäн“, кирг. кара-кирг. саг. „мен“, алт. урянх. караг. уйгур. кит.-тюрк. „мäн“; казан. „мӧгӧз“ (рогъ) = турец. „бойнуз“, кирг. „мӱјӱз“, алт. саг. „мӯс“, якут. „муос“.

17) Звукъ „н“ въ началѣ слова.

Въ началѣ бываетъ преимущественно въ словахъ звукоподражательныхъ и иностранныхъ (араб., перс. и рус.) и въ нѣкоторыхъ лишь татарскихъ; напр. „наҕыш“ (узоры)=араб. نقش, „намаз“ (обществен. молитва)=перс. نماز, „начылый“ (едва)=рус. „насилу“.

18) Звукъ „ң“ въ серединѣ и концѣ словъ.

Звукъ „ң“ въ началѣ никогда не бываетъ. Въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. изображается „нг“ въ подражаніе татарскому نك (ң); напр. „атаңда“ (у твоего отца) آتاڭده = „атангда“. Въ др. тюрк. нарѣчіяхъ „ң“ или выпадаетъ, если случится между гласными (саг. урянх. караг.), или остается (кирг. кит.-тюрк. якут.), или переходитъ въ „ңҕ“ (алт.). Напр.: казан. тобол. „сіңір“ (сухая жила), кирг. „сеңір“, полов. „сіңір“, саг. урянх. караг. „сӣр“, якут. „іңір“.

19) Звукъ „ө“ въ началѣ слова.

Начальный „ө“ казанско-татар. нарѣчія (звукъ средній между „о“ и „у“) въ др. нарѣчіяхъ переходитъ въ „у“, а въ якутскомъ въ „у“ или „ӯ“. Напр. казан. „бөз“ (ледъ)=алт. „мус“, кирг. „муз“, полов. „буз“, саг. караг. урянх. „пус“, якут. „мӯс“; казан. „kөлаk“ (ухо) = кирг. алт. полов. кит.-тюрк. тобол. бараб. саг. урянх. „kулаk“, караг. „кулак“, уйгур. „kулҕаk“, якут. „кулгāх“; казан. „тот“ (держи)=осман. „дут“ и въ остальныхъ нарѣчіяхъ „тут“. Въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. звукъ „ө“ изображается „о“; напр. „боз“, „колак“, „тот“.

20) Звукъ „ӧ̈“ въ началѣ слова.

Начальный „ө“ казан.-татар. нарѣчія (звукъ средній между „ö“ и „ӱ“) въ др. нарѣчіяхъ переходитъ въ „ӱ“, а въ якутскомъ въ „ӱ“ или „ӱ̄“. Напр. казан. „көн“ (день)=турец. „гӱн“, въ остальныхъ нарѣчіяхъ „кӱн“; казан. „төн“ (ночь)= якут. „тӱ̄н“ и въ остальныхъ нарѣчіяхъ „тӱн“; казан. „ӌөз“ (сто)=кирг. „ӌӱз“, „дӱз“, тобол. бараб. алт. „jӱс“, кит.-тюрк. „jӱз“, саг. караг. урянх. „чӱс“, якут. „сӱ̄с“. Въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. звукъ „ө“ изображается „ö“; напр. „кöн“, „тöн“, „жöз“.

21) Звукъ „а̥“ въ серединѣ и концѣ слова.

Звукъ „а̥“—средній между „о“ и „а“. Въ началѣ слова этотъ звукъ никогда не бываетъ. Въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. онъ изображается „а“, а по-татарски ا (а), у В. В. Радлова „ꞷ“. Этотъ звукъ послѣ „ө“ соотвѣтствуетъ звуку „а“ другихъ нарѣчій. Напр. казан. قولاق „kөла̥k“ (ухо)=саг. „kулаk“.

22) Звукъ „ӓ̥“ въ срединѣ и концѣ слова.

Въ началѣ слова этотъ звукъ никогда не бываетъ. Звукъ „ӓ̥“—средній между „ö“ и „ä“. Въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. онъ изображается „ä“ и „я“, а по-татарски ا (а), ہ (ä), у В. В. Радлова „ꞷ̈“. Этотъ звукъ послѣ „ө“ соотвѣтствуетъ звуку „ä“, „ö“ другихъ нарѣчій. Напр. казан. کوندہ „көндӓ̥“ (днемъ)= кирг. „кӱндö“, кит.-тюрк. урянх. караг. качин. саг. „кӱндä“.

23) Звукъ „п“ въ началѣ, серединѣ и концѣ словъ.

Въ началѣ слова „п“ встрѣчается въ словахъ иностранныхъ (араб., перс. и рус.) и звукоподражательныхъ и лишь въ немногихъ своихъ (татарскихъ). Напр.: казан. „паҕамбäр“ (пророкъ) = перс. پیغمبر; „панар“ = рус. „фонарь“, „пі̥l“ (слонъ) = араб. فيل, „пышkыр“ (фыркать) и пр. Звукъ „п“

въ серединѣ и концѣ словъ въ др. нарѣчіяхъ или остается (якут.), или переходитъ въ „п“. Напр. „тіп“, „тіб“ (лягай= кирг. саг. „теп“, якут. „тäб“, алт. „тäп“; казан. „ціпäк“ (шелкъ)=кирг. „цібäк“, саг. „чібäк“. Казан.-татар. „п“ замѣняетъ какъ „п“, такъ и „ф“ иностранныхъ словъ.

24) Звукъ „р“ въ началѣ, серединѣ и концѣ словъ.

Начальный „р“ встрѣчается лишь въ словахъ звукоподражательныхъ и иностранныхъ (араб., перс. и рус.); напр.: „рäхäт“ (покой)=араб. راحة, „руа“ (приличный)=перс. روا, „рушша“=рус. „роща“. Срединный и конечный „р“ въ др. нарѣчіяхъ остается безъ измѣненія, только въ нарѣчіи кашгарскомъ то остается, то переходитъ въ „ц“ (польское “rz“). Напр. казан. „бір“ (одинъ)=турец. кит.-тюрк. „бір“, кашгар. „birz“, алт. саг. урянх. караг. „пір“, якут. „бīр“.

25) Звукъ „с“ въ началѣ, серединѣ н концѣ словъ.

Звукъ „с“ въ др. нарѣчіяхъ остается безъ измѣненія, только между гласными въ алт. урянх. караг. саг. переходитъ въ „з“. Въ якут. нарѣчіи начальный „с“ казанскаго и др. нарѣчій часто отпадаетъ; напр. казан. „сӯ“ (вода)=якут. „ӯ“, „сідік“ (моча)=„īк“; „сӯз“ (слово)=„ӧс“. Между гласными якут. „с“ произносится какъ „х“, „h“, на что не обратилъ вниманія при транскрибированіи якут. текстовъ О. Н. Бётлингъ. Напр. казан. „цакасы“ (его воротъ)=тобол. „jaҕасы“, кирг. „цаҕасы“, саг. „чаҕазы“; казан. „анасы“ (его мать)= кит.-тюрк. „анесі“ آناسى, алт. „äнäсі“.

26) Звукъ „т“ въ началѣ, серединѣ и концѣ словъ.

Начальный „т“ казанско-татар. нарѣчія въ турец. переходитъ въ „д“, а въ другихъ нарѣчіяхъ остается безъ измѣненія; срединный и конечный „т“ въ др. нарѣчіяхъ остаются, только въ алт. урянх. караг. саг., если случится между

гласными, переходитъ въ „д“. Напр. казан. „төр“ (стой)=турец. „дур“, въ др. нарѣчіяхъ „тур“; казан. „туз“ (береста)=алт. урянх. караг. саг. „тос“, якут. „туос“; казан. „ата“ (отецъ)=алт. саг. „ада“. Вмѣсто двухъ „т“ одно „т“ пишется и въ тѣхъ словахъ, гдѣ по-джагатайски и у кит.-тюрк. было „лт“, „lт“ لت; напр.: казан. „утыр“ (сиди)=кирг. турец. „отур“, полов. джаг. уйгур. „олтур“, тобол. „ултыр“, алт. „оттур“, саг. „одыр“, якут. „олор“. Слѣд., тутъ уйгур. джаг. полов. „лт“= „тт“ (алт.), „т“ (казан. кирг. турец.), „л“ (якут.), „д“ (саг.).

27) Звукъ „у“ въ началѣ слова.

Въ серединѣ и концѣ слова рѣдко бываетъ, бываетъ большею частью „ӯ“ (=„ыҕ“, „уҕ“ др. нарѣчій) [1]. Начальный „у“ казан. нарѣчія въ др. нарѣчіяхъ переходитъ въ „о“, а въ якут. или въ „о“, или въ „уо“. Напр. казан. „kун“ (ночуй)= тобол. алт. урянх. кит.-тюрк. полов. саг. „kон“, караг. „кон“, якут. „хон“; казан. „ҷуk“ = тобол. алт. кит.-тюрк. полов. „jok“, саг. урянх. „чоk“, караг. „чок“, якут. „суох“; казан. „бул“ (будь) = осман. „ол“, алт. саг. урянх. караг. „пол“, кирг. полов. „бол“, якут. „буол“. Но „у“, происшедшій отъ джаг. „оҕу“, измѣняется различно; напр. казан. кирг. „ул“ (сынъ)=алт. „ӯл“, тобол. „оул“, „ӯл“, саг. „ōл“, якут. „уол“, джаг. уйгур. кит.-тюрк. „оҕул“.

28) Звукъ „ӱ“ въ началѣ слова.

Въ серединѣ и концѣ слова рѣдко бываетъ, чаще бываетъ только „ӱ̄“ (=iг, i̥г, ӱг др. нарѣчій). Начальный „ӱ“ казан. нарѣчія въ др. нарѣчіяхъ переходитъ въ „ö“, а въ

[1]) См. стран. 19—21 книги *Н. И. Ильминскаго* „Матеріалы къ изученію кирг. нарѣчія. Каз. 1861“ (III кн. „Учен. Зап.“ за 1860 г.).

якутскомъ или въ „ӧ“, или въ „ӯӧ“, и тобольскомъ „ӯ“ и „ӯ̄“ [1]). Напр.: казан. „кӯр“ (смотри)=турец. „гӧр“, тобол. „кӯ̄р“, алт. кирг. урянх. кит.-тюрк. караг. саг. „кӧр“, якут. „кӧр“; казан. „кӯ̄l“ (озеро) = турец. „гӧl“, кирг. саг. алт. кит.-тюрк. караг. джаг. „кӧl“, якут. „кӯӧl“; казан. „ӯl“ (умирай)=тобол. „ӯ̄l“, якут. и др. нарѣчій „ӧl“.

29) Звукъ „ӯ“ въ серединѣ и концѣ словъ.

Въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. пишется „ыу“; напр. „сыу“ (вода) = „сӯ“. Этотъ звукъ въ др. нарѣчіяхъ или остается безъ измѣненія (алт. тобол.), или переходитъ въ „ыk“, „ыҕ“, „уk“, „уҕ“ (саг. урянх. караг.); напр. казан. „сӯ“ (вода)=саг. урянх. караг. „суҕ“, якут. „ӯ“; алт. казан. „арӯ“ (чистый)=саг. урянх. караг. „арыҕ“.

30) Звукъ „ӯ̄“ въ серединѣ и концѣ словъ.

Въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. пишется „еӯ“; напр. „эчеӯче“ (пьяница) = „ічӯ̄чі“. Этотъ звукъ въ др. нарѣчіяхъ или остается безъ измѣненія (тобол. алт.), или переходитъ въ „ік“, „іг“, „ӯк“, „ӯг“ (саг. урянх. караг.); напр. казан. „біlӯ̄“ (знаніе)=джаг. „біlгӯ“ и „біlік“, саг. „піlіг“.

31) Двугласный „уа“ въ началѣ, серединѣ и концѣ словъ.

Двугласный „уа“ ни въ серединѣ, ни въ концѣ многосложныхъ словъ не встрѣчается. Въ др. нарѣчіяхъ онъ или остается (кирг. тобол.), или переходитъ въ „ӧ“ (алт. саг.), или въ „оҕа“ (кит.-тюрк.), или „уо“ (шор. якут.); напр. кирг.

---

[1]) Переходъ „у“ въ „ӯ“ и „ӯ̄“ долженъ быть провѣренъ, такъ какъ у В. В. Радлова одни и тѣ же слова являются то съ „ӯ“, то съ „ӯ̄“. Напр. „кӯр“ (Образцы IV, 226, 3-я снизу) и „кӯ̄р“ (тамъ-же, 230, 12-я снизу).

казан. „џуан“ (толстый) = тобол. „јуан“, алт. „јōн“, шор. „јуон“, саг. „чōн“, якут. „суон“. Иностранное „ва“ = казан.-татар. „уа“ или „ба“.

32) Двугласные „ўä“ — „вä“ въ началѣ, срединѣ и концѣ словъ.

Двугласные „ўä“—„вä“ встрѣчаются въ иностранныхъ словахъ и нѣкоторыхъ лишь своихъ; напр. „ўäз̥ір“—министръ (изъ араб. яз.); „вä“, „уа“—и.

33) Звуки „ф“, „х“ и „һ“.

Эти три звука встрѣчаются лишь въ иностранныхъ словахъ (араб., перс. и рус.). Простонародье произноситъ обыкновенно: „п“ вм. „ф“ и „k“ вм. „х“, или „б“ вм. „ф“, „һ“ не произноситъ. Напр.: „пайда“ (польза) = араб. فائدة, „патīр“ = рус. „фатера“ вм. „квартира“, „пөрма̥“ = рус. „форма“; „kабäр“ (извѣстіе) = араб. خبر, „kадрäт“ (господинъ) = араб. حضرة, „kайбан“ (животное) = араб. حيوان, „kуџа“ (хозяинъ) = перс. خواجه, „kуш“ = рус. „хошь“, „һауа“ и „ауа“ (воздухъ) = араб. هوا и т. п. Грамотные произносятъ по писанному какъ эти согласные звуки, такъ и всѣ гласные, по правиламъ того языка, откуда слово берется. Въ просторѣчьѣ долгота не слышится.

34) Звукъ „ч“ въ началѣ, срединѣ и концѣ словъ.

Этотъ звукъ въ др. нарѣчіяхъ или остается (кит.-тюрк. джаг. алт. кара-кирг.), или переходитъ въ смягченный (палатальный) „ш“ = „шь“ (урянх. кирг.), или въ „с“ (саг. якут.), или въ „ц“ (полов. тобол. бараб.). Напр. казан. „ачkыч“ = кит.-тюрк. „ачkіч“, тобол. „ацkыц“, полов. „ацkуц“; казан. „чыбыk“ (прутъ) = тобол. „цыбыk“, алт. „чыбыk“, „чубуk“, саг. „сыбыk“; казан. алт. кит.-тюрк. „чырай“ (лицо, видъ) =

якут. саг. „сырай“; казан. алт. „і̥ч“ (пей)=„і̥ц“ тобол. бараб., „і̥с“ саг., якут. „іс“, урянх. кирг. „і̥ш“; казан. алт. „пычаk“= кит.-тюрк. „бічаk“, якут. „бысах“, кирг. „пышаk“.

35) Звукъ „џ“ въ началѣ слова.

Въ серединѣ и концѣ слова бываетъ лишь въ иностранныхъ словахъ. Въ изданіяхъ Миссіонер. Общ. пишется „ж“, а на вывѣскахъ и въ оффиціальныхъ рус. актахъ „з“ (рѣдко „дз“). Этотъ „џ“ остается въ одномъ кирг. нарѣчіи, а въ другихъ переходитъ въ „j“ (алт. кара-кирг. полов. кит.-тюрк. турец. тобол. бараб.), „ч“ (саг. караг. урянх.) и „с“ (якут.). Напр.: казан. „џаңаk“ (щека)=турец. „janak“, полов. „jaңak“, якут. „сыңах“, шор. саг. „нāk“ [1]) изъ „чаңаk“; казан. „џаkа“ (воротъ)=кирг. „џаҕа“, алт. „jaka“, саг. „чаҕа“, якут. „саҕа“; казан. кирг. „џаңа“ (новый), алт. „jaңы“, турец. „jäні̥“, якут. „саңа“, кит.-тюрк. „jeңi“, саг. „нā“ изъ „чаңа“; урянх. караг. „чаңы“; казан. „џäjäӯ“ (пѣшій) = джаг. кит.-тюрк. „jajak“, „jajaҕ“, кирг. „џajay“, алт. „jajӯ“, саг. „чазаҕ“, урянх. караг. „чадаҕ“, якут. „сатӹ“; казан. „џір“ (земля) = турец. алт. кит.-тюрк. джаг. „jäр“, саг. „чер“, урянх. караг. „чäр“, кирг. „џер“, тобол. „jір“, якут. „сір“.

36) Звукъ „ш“ въ началѣ, серединѣ и концѣ словъ.

Этотъ звукъ въ др. нарѣчіяхъ или переходитъ въ „с“ (кирг. саг. якут.), или остается безъ измѣненія (турец. тобол. бараб. кит.-тюрк. алт.), или переходитъ въ смягченный (палатальный) „ш“=шь (урянх. караг.). Напр.: казан. тобол. „біш“ (пять)=турец. полов. кит.-тюрк. „бäш“, урянх. караг. „пäш“ (пäшь), алт. „пäш“, саг. „пес“, якут. „біäс“, кирг. „бес“; казан. „тӧш“ (грудь) = алт. кит.-тюрк. „тӧш“, саг. „тӧс“,

---

[1]) Въ словарѣ при „Алтайской грамматикѣ“ (стр. 136 и 163) показано неправильно: „наагы“.

якут. „тӱӧс"; казан. „і̥ші̥т" (слышать, слушать) = турец. „іші̥т", кирг. „есі̥т", якут. „ісіт", саг. „есті̥" вм. „есі̥т", полов. „ӓші̥т". Звукъ „ш", случившись между гласными, въ урянх. переходитъ въ „џ", караг. въ палатальный „џ" (џ̆), алт. „ж"; напр. казан. „башы" (его голова) = „паџы" (урянх.), „паџ̆ы" (караг.) и „пажы" (алт.), во всѣхъ остальныхъ нарѣчіяхъ „ш" никогда не измѣняется.

37) Звукъ „ы" въ началѣ, серединѣ и концѣ словъ.

Звукъ „ы" въ джаг. кит.-тюрк. монгол. переходитъ въ „і", а въ остальныхъ нарѣчіяхъ остается. Напр. казан. „kыз" (дѣвица) = турец. „кыз", полов. кирг. „kыз", кит.-тюрк. „kіз", якут. „кы̆с", саг. урянх. „kыс", караг. „кыс". Въ якут. нарѣчіи вм. „ы" аффиксовъ др. нарѣчій бываетъ то „а", то „о"; напр. казан. „башы" (его голова) = „басы" (кирг.), „пажы" (алт.) и „баса" (якут.).

38) Конечные гласные „ы" — „і̥", „ө" — „ӫ" именъ прилагательныхъ.

Эти конечные гласные равняются: „ы" — „і̥", „у" — „ӱ" (кирг.), „ӯ" — „ӱ̄" (алт.), „уҕ", „ӱг", „іҕ", „іг" (джаг. кит.-тюрк.), „ā̆х" — „ā̈х", „ыа" — „іӓ", „ы̄", „ī", „ӯ", „ӱ̄" (якут.), „ыҕ" — „і̥г" (саг.); напр. казан. кирг. „ті̥рі̥" (живой) = алт. „тӱрӱ̄" вм. „ті̥рӱ̄", шор. саг. „ті̥рі̥г"; казан. „пычаkлы" (имѣющій ножъ) = кирг. „пышакты", алт. „пычаkтӯ", джаг. „бічаk-ліҕ", якут. „бысахтāх", саг. „пычаkтыҕ"; казан. „өлө" (большой) = джаг. саг. кит.-тюрк. „улуҕ", алт. тобол. „улӯ"; казан. „kујы" (густой) = кирг. „kоју", якут. „хојӯ", саг. „kојыҕ".

39) Звуки „ӯ" — „ӱ̄", „ау" — ӓӱ", „і" съ мѣстоименными аффиксами и въ другихъ случаяхъ.

Эти звуки, когда къ нимъ приставляются мѣстоименные аффиксы или глагольныя окончанія, разсматриваются какъ

согласные; напр. „сӯым“—моя вода (отъ „сӯ“), „кӯрӯįң“—твое глядѣніе (отъ „кӯрӯ“), „тауы“—его гора (отъ „тау“), „ігӓӯįбįз“—нашъ подпилокъ (отъ „ігӓӯ“), „алмыјым“—я не беру (отъ „алмый“, по В. В. Радлову: „алмī“), „біlміјім“—я не знаю (отъ „біlмій“, по В. В. Радлову: „біlмī“); „тӯып“—родясь (отъ „тӯ“).

Законъ гармоніи гласныхъ въ иностранныхъ словахъ не всегда соблюдается; напр. „kөдра̊т“—чудо (араб.), „патір“—квартира (рус.) и т. п.

Измѣненія неправильныя, происходящія во всѣхъ остальныхъ случаяхъ, подробно и точно указаны въ сочиненіи академика В. В. Радлова „Phonetik der nördlichen Türksprachen“.

Н. Катановъ.

Объясненія сокращеній.

Тюркскія нарѣчія:

алт. = алтайское (въ Бійскомъ округѣ Томской губ.).
бараб. = барабинское (въ Барабинской степи Запад. Сибири).
джагат. = джагатайское (въ Рус. Туркестанѣ).
казан. = казанско-татарское.
караг. = карагасское (въ Нижнеудин. округѣ Иркутской губ.).
кара-кирг. = кара-киргизское (въ горахъ, раздѣляющихъ Семирѣч. и Сыръ-дарьин. обл. отъ Сѣв.-Запад. Китая).
кашгар. = тюркское нарѣчіе гор. Кашгара (въ Сѣв.-Запад. Китаѣ).
кирг. = казакъ-киргизское (въ Зап. Сибири, Астрахан. губ., Дзунгаріи и Рус. Туркестанѣ).
полов. = половецкое, по изданію В. В. Радлова „Das Türkische Sprachmaterial des Codex Comanicus“ (СПБ. 1887).
саг. = сагайское (въ Минусин. округѣ Енис. губ.).
тобол. = тобольское (въ Тобольской губ.).
тур. = турецкое, или османское (на Балкан. полуостровѣ).
уйгур. = уйгурское, по изданію В. В. Радлова „Kudatku Bilik“ (СПБ. 1890 и 1891).
урянх. = урянхайское, саянское или сойотское (въ Сѣв. Монголіи).
шор. = шорское (въ Кузнецкомъ округѣ Томской губ.).
якут. = якутское (въ Енис. губ. и Якут. обл.).

Отдѣлъ первый.

ОБРАЗЦЫ СРЕДНЯГО СТИЛЯ

(ВЪ ТАТАРСКОМЪ ТЕКСТѢ И РУССКОЙ ТРАНСКРИПЦІИ).

---

1. Разсказъ о ворѣ и сынѣ его [1]).

Татарскій текстъ.

جهان سراینده بر پادشاه بار ایدی واول پادشاه‌ننك مملكتنده بر
اوغری بار ایدی اول اوغری‌ننك قولندان هیچ‌كم قوتولمادی وتاغی اول
مملكتده بر اولوغ خواجه بار ایدی اول خواجه بر نیچه مال بلان خاتونین
آلوب سفرگا چیقدی یولده بارغان‌ده اول اوغری‌غه اوچراشدی‌لار اوغری
بولارنی طالاب یالانغاچ قالدوروب اوزلرین وكیوملرین اوزی‌ننك تورا
تورغان طاو تیشكینه قویوب خواجه‌ننك قوللارین بیلاب بر ارمه‌لككا
تاشلادی خاتون اوغری بلان عیش عشرت‌ده بولدی‌لار برنیچه كون‌دن
صونك خاتون اوغری‌دان یوكلی بولدی كون‌دن‌كون خاتون‌ننك قورصاغی

---

[1]) Изъ 4-го изданія книги Абдулъ-Каюма Насырова „Сорокъ везирей“ قرق وزیر, переведенной съ османскаго нарѣчія и напечатанной въ Казани, въ типографіи Университета, 1891 года (стран. 36—38).

ضورايوب يدى سكز آى بولدى آخر اول اوغرى بولارنى قوتقاروب يباردى بولار تاغى طاو تيشوكندن چيغوب

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ اَلْعَلِيِّ اَلْعَظِيمِ [1]

ديب برطرفغه يوز توتوب كيتدى‌لر برشهركا باروب كردى‌لر اول شهرده بر اورون تابوب آنده توردى‌لار خاتون ننك بالا تابار وقتى يتوب بالاسندان قوتولدى بر اير بالا تابدى وبولار بوبالانى اوغرى‌دان ايكاننى بله‌لر ايدى قبول ايتماينچه برمسجد ايشكى‌توبنه قويدى‌لار بركون پادشاه اول مسجددان اوزغان‌ده كوروب بوكم بالاسى‌ديب صورادى شونداغى كشى‌لر بوبالاننك آتاسى آناسى فقير تربيه قيلور حال‌لرى يوق شوننك اوچون مونده طاشلاب كيتكان‌در ديب جواب بيردى‌لر اول پادشاه ننك بالاسى هيچ بولماى ايكان مرحمت ايتوب اوغل‌لقغه بالالقغه قبول ايتوب اوزى آلدى وآيتدى اكر خداى تعالى عمر بيروب وفات بولماسه اوزمدن صونك تختكا اوتوروب پادشاه بولسون ديدى بالانى سراى‌غه كيتوروب تربيه‌قيلمق اوچون برخاتون‌غه‌طابشردى‌لار بوبالا كون‌دن كون اوسه باشلادى مونكار كيوملر ياصادى‌لار بالا يدى ياشنه يتدى بركوزال اوغلان بولدى بر مرتبه يوزين كورگان كشى‌لر ايكنچى مرتبه تاغى كوروركا مشتاق ايدى‌لر پادشاه اوغلان‌نى علم وادب اوكراتمك اوچون براستادغه بيردى بالا اون ايكى ياشكا يتدى علم وكمال حاصل ايتدى آندان صونك صوغش علمين اوكرانوركا بيردى آنى تاغى آز كون‌ده اوكرانوب يتدى هركون ميدان‌غه كروب قولنه‌طوب آلوب اوينار ايدى بوتون شهرخلقى موننك اوتكون‌لكنه حيران بولورلار ايدى پادشاه اوزى

---

[1]) Срав. Коранъ, гл. XVIII, 37 и словарь Гиргаса, стр. 196.

کورکان صایون شادلانور ایدی الله تعالی ننك امری بلان پادشاه‌ننك
تاغی برقزی بولدی برنیچه کون‌لر اوتکاچ اول قزاوسوب بوی‌غه یتدی
اول اوغلان بو قزغه عاشق بولدی های بو قز منم قارنداشم بولماسه من
مونی آلور ایدم دیب صاغش‌لاب یورور ایدی اوغلان یکت وبهادر
بولدی وزیرلر آننك بهادرلغنه تحسین ایتدی‌لر وبو اوغلان پادشاه‌ننك
تیره یاق‌ده نی‌قدر دوشمان‌لاری بولسه بارچه‌سین زبون ایتوب آتاسنه
باغوندوردی هیچ کم آننك قلچینه قارشو توروب طاقت کیتورماس
بولدی‌لار اما پادشاه قزین ایکنچی بر پادشاه اوغلنه یراشوب نکاح ایتکان
ایدی وقت یتکاچ قزنی پادشاه‌دان استادی‌لر پادشاه‌امر ایتدی طوی‌غه
حاضر بولسون‌لار بو اوغلان اوزی‌ننك کونکلندا کین اشکاره ایتمك اوچون
بر عالم‌دن مسئله صورادی بر کشی‌ننك بر باغچه‌سی بولسه اول باغچه‌ننك
یمشی پشوب یتکاچ اول یمش‌نی باغچه ایاسی اوزی آشارمو غیری‌لار
آشارمو دیدی عالم ایتدی غیرکا آشاتقونچه اوزی آشاغان یخشی‌راق‌در
دیدی اما اوغلان ننك بر بلکلی دوستی بار ایدی اوغلان‌ننك مرادین آنکلادی
چونکه علم اوچ‌تورلی‌در برسی دین علمی‌در برسی فراست علمی‌در برسی
بدن علمی‌در اما فراست علمی بولماینچه باشقه‌سی فایده ایتماس درحال
اول دوستی ایتدی اکر اول سن صوراغان باغچه‌ده الله تعالی آشامانکز
دیب طیغان یمش بولسه اول یمشدن ایاسی آشاماس‌غه کیراك اما آلای
بولماسه اوزی آشاغان آرتوق‌در دیدی اوغلان ایتدی سن اول عالم
چاقلی بیلمای سن اول عالم فقیه‌در من آننك فتواسنه قاریم دیب توروب
قزننك سراینه کیلدی قزنی آلوب شهردن چغوب کیتدی باروب ایکنچی
برشهرکا کردی بو طرف‌ده پادشاه‌غه کنیزك‌لر فریاد ایتوب خبر بیردی‌لر
همان پادشاه ننك جان باشینه ساچرادی تیز عسکر آطلانسون آرتندان
یتوب اوغلان‌نی توتسون‌لار دیب بیوردی درحال عسکر منوب اوغلاننك

آرتندان کیتدیلر پادشاه ایتدی یاوز نسلدن وفا بولماس ایکان دیب
اوغلاننی اوغلاقغه قبول ایتوب آلغاننه بیك اوکوندی پادشاه عسکر
بلان اوغلان آرتندان یتدی اوغلان بر چقورغه یاشرندی پادشاه اوزوب
بارغانده اوغلان چقوردان چغوب پادشاهنی هلاك ایتدی عسکر کوردیکه
پادشاهلاری هلاك بولمش پادشاهسز نیشلاسونلر هر برسی بر طرفقه
قاچوب تارمار بولدیلار اوغلان قزنی آلوب بر شهرکا کیتدی هرنی
آتاسی ننك هنرن توتوب اوغریلقغه صالوندی حرام شهوتدن یارانولغان
اوغلان ایدی اصلنه قایتدی •

Русская транскрипція.

Џіhāн сарајында бі̥р патша бар-ыјы, уа ул патшанын мәмләкәті̥ндә бі̥р уры бар-ыјы. Ул урынын kулыннан іч-кі̥м kөтөлма̥ды, уа таҕы ул мәмләкәттә бі̥р өлө kуџа бар-ыјы. Ул kуџа, бі̥р-нічә мал-бі̥лән kатынын алып, сәфәргә чыкты. Џулда барҕанда, ул урыҕа өчөра̥штылар. Уры, быларны талап, џаланҕач kалдырып, ӱзләрі̥н уа кі̥јі̥мнәрі̥н ӱзі̥ні̥н төра̥-төрҕа̥н тау тіші̥гі̥нә kујып, kуџанын kулларын бәйләп, бі̥р әрәмәлі̥ккә ташлады. Катын уры-бі̥лән ҕайшы гішрәттә булдылар. Бі̥р-нічә көнна̥н-суң kатын урыдан џөклө булды. Көнна̥н-көн kатыннын kөрса̥ҕы зурајып, џіді̥—сігі̥з ай булды. Ахыр ул уры быларны kөтkа̥рып џібәрді̥. Былар, таҕы тау тіші̥гі̥ннән чыҕып,

لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم

діб, бі̥р тарафkа џөз төтөп, кітті̥ләр; бі̥р шәгәргә барып кі̥р-ді̥ләр. Ул шәгәрдә бі̥р урын табып, анда төрдөла̥р. Катыннын бала табар уаkты џіті̥п, баласыннан kөтөлды; бі̥р ір бала тапты. Уа былар бу баланы урыдан ікәні̥н бі̥ләләр-і̥јі̥; kабӯл ітмі̥јі̥нчі̥ бі̥р мәчі̥т ішігі̥ төбөнә̥ kуйдылар. Бі̥р көн патша, ул мәчі̥ттән узҕанда, кӱрі̥п, „бу кі̥м баласы?“ діп, сөра̥ды. Шундаҕы кі̥ші̥ләр „бу баланын атасы-анасы фаkір, тарбі̥јә

кылар хаlläрі џук,—шунын-öчöн мында ташлап-кiткäн-дiр!“ дiп, џауāп бiрдiлäр. Ул патшанын баласы iч булмый-iкäн, мäрхäмäт iтiп, уллыкka-балалыкka кабул iтiп, ӱзi алды уа айттi: „äгäр Хөдай Тађала гӱмiр бiрiп, уафāт булмаса, ӱзiмнäн-суң, тäхiткä утырып, патша булсын!“ дiдi. Баланы сарайђа кiтiрiп, тарбiјä kылмаk öчöн бiр kатынђа тапшырдылар. Бу бала кöннäн-кöн ӱсä башлады. Мыңар кiјiмнäр џасадылар. Бала, џiдi џäшiнä џiттi, бiр гöзäl улан булды, бiр мäртäбä џөзөн кӱргäн кiшiлäр iкiнчi мäртäбä таңы кӱрäргä муштāкыјылар. Патша уланны гiлiм уа äдäп öйрäтмäк-öчöн бiр өстатkа бiрдi. Бала ун-iкi џäшкä џiттi, гiлiм уа камāл хāсiл иттi. Аннан-суң суђыш гiлмiн öйрäнiргä бiрдi; аны-таңы аз кöндä öйрäнiп џiттi; āр кöн майданђа кiрiп, kулына туп алып, уйнар-ыjы. Бöтöн шäгäр халkы мынын ӱткiннiгiнä kайран булырлар-ыjы. Патша ӱзi кӱргäн-саjын шадланыр-ыjы. Алла Тађаланын äмрi-бiлäн патшанын таңы бiр kызы булды. Бiр нiчä кöннäр ӱткäч, ул kыз ӱсiп буйђа џiттi. Ул улан бу kызђа ђашыk булды, „ай, бу kыз мiнiм kарындашым булмаса, мiн мыны алар-ыjым!“ дiп, саңышлап џөрөр-iјi. Улан џiгiт уа батыр булды. Ӱäзiрлäр анын батырлыђына тäхсiн иттiлäр, уа бу улан патшанын тiрä џакта нiй-kадар дөшманнары булса, барчасын забун iтiп, атасына бађындырды; iч-кiм, анын kылычына kаршы төрөп, такат кiтiрмäс-булдылар. Äммä патша kызын iкiнчi бiр патша улына џарашып, нiкāх iткäн-iјi. Бађыт џiткäч, kызны патшадан iстäдiлäр. Патша äмiр иттi: „туйђа āзiр булсыннар!“ Бу улан, ӱзiнiн кӱңiлiндäгiн äшкāрä iтмäкöчöн, бiр āлiмнäн мäсäлä сөрады: „бiр кiшiнiң бiр бакчасы булса, ул бакчанын џiмiшi пiшiп-џiткäч, ул џiмiшнi бакча iјäсi ӱзi ашар-мы, ђайрiлäр ашар-мы?“ дiдi. Āлiм айттi: „ђайрiгä ашатkынча, ӱзi ашађан џакшырак-тыр!“ дiдi. Äммä уланнын бiр бiлiклi дусты бар-ыjы, уланнын мурадын аңнады, „чөн-кi гiлiм öч төрlö-дiр: бiрсi дiн гiлмi-дiр, бiрсiсi фiрāсат гiлмi-дiр, бiрiсi бäдäн гiлмi-дiр; äммä фiрāсат гiлмi булмыјынча, башкасы файда iтмäс“. Дäр-хаl ул дусты айттi: „äгäр ул сiн

сөрађан бакчада Алла Тађала „ашамађыз!“ діп тыйђан џіміш булса, ул џіміштǟн іјǟсі ашамаска кірǟк; ǟммǟ алай булмаса, ӯзі ашађан артык-тыр!“ діді. Улан айтті: „сін ул ǟ̄лім чаклы білмій-сін, ул ǟ̄лім факīх-тыр, мін анын фатуāсына карыјым!“ діп, төрөп, кызнын сарајына кілді; кызны алып, шǟгǟрдǟн чыђып-кітті; барып, ікінчі бір шǟгǟргǟ кірді. Бу тарафта патшађа кǟнізǟклǟр фіріāт ітіп, кабǟр бірділǟр. Ǟм-āн патшанын џан башына сачырады, „тіз гǟскǟр атлансын, артыннан џітіп, уланны тутсыннар!“ діп, бөјөрдө. Дǟр-хаl гǟскǟр мініп, уланнын артыннан кіттілǟр. Патша айтті: „џауз нǟсілдǟн уафā булмас-ікǟн!“ діп, уланны уллыкка кабӯл ітіп, алђанына бік ӯкінді. Патша гǟскǟр-білǟн улан артыннан џітті. Улан бір чөкөрђа џǟшірінді. Патша узып-барђанда, улан чөкөрдән чыђып, патшаны hǟlǟ̄к ітті. Гǟскǟр кӯрді-кі патшалары hǟlǟ̄к булмыш, патшасыз ній ішлǟсіннǟр? ǟ̄р-бірісі бір тарафка качып, тармар булдылар. Улан, кызны алып, бір шǟгǟргǟ кітті, ǟ̄рній атасынын ӯнǟрін төтөп, урылыкка салынды. Ǟрǟ̄м шǟхӯǟттǟн џаратылђан улан-ыјы, асылына кайтты.

2. Разсказъ о муравьѣ и паукѣ [1]:

Татарскій текстъ.

قرمسقه بلان اورمكوچ قارنداشلاردر آدم پيغامبر دنياغه كلكاچ بول
قيلدى قيلغاندان صونك آق صو ذكرندن كيلدى آنى ودى ديرلر آدم
پيغامبر قولى بلان ذكرين سغب تاشلادى الله تعالى ودى دن بو ايكى حيوانني

[1]) Изъ книги رسالهٔ عزيزه شرح ثبات العاجزين, сочиненной Таджу'д-диномъ Ялчигиловымъ, изданной братьями Керимовыми Мухаммедъ-джаномъ и Шерифъ-джаномъ и напечатанной ими 1890 года въ типографіи Чирковой въ Казани (стр. 229—230). Книга ثبات العاجزين сочинена бухарскимъ шейхомъ Аллаяромъ-суфи, умершимъ 10 авг. 1713 года (ст. ст.). См. его біографію на стр. 339—341 журнала „Дѣятель“ за 1896 годъ.

یاراتدی برسی اورمکوچ وبرسی قرمسقه قچان‌که بو ایکی حیوان‌ننك حرکت
ایتوب یر یوزنده یورکان‌لرین آدم پیغامبر کوروب تانك عجب‌غه قالدی
ایتدی یارب بولارننك فایده‌سی منم اوغلان‌لارم اوچون بولورمو بولارنی
نی اوچون یاراتدنك دیدی جواب ربانی کیلدی‌کم یا آدم بو ایکی
حیوان‌نی سننك اوغلان‌لارنکدان ایکی دوستم اوچون یاراتدم دیدی
قرمسقه فایده‌سی اول ایدی سلیمان پیغامبرکا اوگوت بیردی آننك قصه‌سی
سوره نملده جار الله العلامة تفسیر کشاف‌ده اوزاق سویلاکان‌در آنده
باقنك اورمکوچ‌ننك فایده‌سی اول‌در برزننك پیغامبریبز غارغه کرکاچ غار
اوستینه اوی توقدی کافرلارننك گمانی چقدی پیغامبر غارغه کرسه بو
اورمکوچ‌ننك اوی بوزولور ایدی دیدی‌لر وتاغی کوکارچن یومرقه
باسماس ایدی دیدی‌لر بو ایکی حیوان‌ننك ایکی دوستی بولماغی‌ننك
سببی بودر .

Русская транскрипцiя.

Кырмыскa-бiлäн ӱрмäкӱч kарындашлар-дыр. Äдäм паҕамбäр дөнөjäгä кiлгäч, баул kылды; kылҕаннан-суң аk сӯ зäкäрiннäн кiлдi; аны ӱäдiй дiäрлäр. Äдäм паҕамбäр kулы-бiлäн зäкäрiн сыҕып ташлады. Алла Таҕала ӱäдiйдäн бу iкi kайбанны царатты: бiрiсi ӱрмäкӱч уа бiрiсi kырмыскa. Качанкi бу iкi kайбаннын хäрäкäт iтiп, цiр цөзөндä цөргäннäрiн Äдäм паҕамбäр кӱрiп, таң-ҕацапка kалды, äйттi: „цä Рäббi! быларнын файдасы мiнiм уланнарым-өчөн булар-мы? быларны нiй-өчөн цараттың?“ дiдi. Цауāбы Раббāны кiлдi-кiм: „ цä Äдäм! бу iкi kайбанны сiнiң уланнарыңнан iкi дустым-өчөн цараттым!“ дiдi. Кырмыскa файдасы ул-ыjы: Сөлөймäн паҕамбäргä ӱгiт бiрдi. Анын kыссасы сөрä-i Нäмiлдä جار الله العلامة تفسیر کشافده өзäk сөйлäгäн-дiр. Анда бакың. Ӱрмäкӱчнiн файдасы ул-дыр: бiзнiн паҕамбäрiбiз ҕарҕа кiргäч, ҕар өстөнä өй тукыды. Кāфырларнын гумāны чыкты: „паҕамбäр ҕарҕа кiрсä, бу

ўрмäкўчнiн öjö бөзөлäр-ыjы!“ дiдiläр, уа таҕы „кўгäрчiн цөмөркä басмас-ыjы!“ дiдiläр. Бу iкi kайбаннын iкi дусты булмаҕынын сäбäбi бу-дыр.

3. Разсказъ о днѣ и ночи [1]).

Татарскій текстъ.

اول وقت کون اورتاسی ایدی آندان صونك ایتدیلر یا محمد سننك بلان تاغی بر اشمز قالدی آنی ثاغی تنکرنکدن تیلاکه حاضر کیچ بولسون آی قالقسون یولدوزلار کورنسون بیغمبر دعا قیلدی قویاش بایودی کیچ بولدی آی قالقدی یولدزلار کورندی آندان صونك ایتدیلر یا محمد ایت بو آی ایکیکا یارلسون یارتیسی کوك یوزنده قالسون ویارتیسی سننك ایتاکنككا توشسون پیغمبر آیغه اشارت قیلدی آلار صوراغانچه آی ایکیکا یارلوب یارتیسی کوکده قالدی یارتیسی پیغمبرننك ایتاکینه توشدی ایتدیلر یا محمد بایاغیچه بولسون اشارت قیلدی بایاغیچه بولدی اورنینه قایتوب بوتون بولدی آندان صونك ایتدیلر یا محمد تنکرنككا ایت کیچه کیتسون بایاغی کوندوز بولسون بس پیغمبر دعا قیلدی بایاغیچه کوندوز بولدی قویاش چیقدی آندان صونك ایتدیلر یا محمد سننك بلان بر اشمز تاغی قالدی اکر اول معجزانی کورساتسنك البته ایمان کیتورورمز ایتدی نی تیلارسز ایتدیلر تنکرنکدن صورا بزننك اولکان آتالارمزنی ترکزسون کیلسونلر سننك پیغمبرلکنككا ایمان کیتورسونلر تانوقلق بیرسونلر بس پیغمبر قول کوتاروب دعا قیلورغه تورغانده جبرائیل بو آیتنی کیتوردی

---

[1]) Изъ книги مجمع الاخبار, составленной Абду'л-Каюмомъ Насыровымъ въ 1858 году и напечатанной имъ въ Казани 1895 года въ типографіи Университета (стр. 44 и 45).

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ ٱلْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ ٱلْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ ٱللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ [1]

موندان صونك پيغمبر بو آيتنى اوقودى كافرلر مونى ايشتكاچ بارچەسى كيتدى اول مجلسدە ناغى ايمان كيتوروچى بولمادى ينە ضلال قديمدە قالدىلار .

Русская транскрипція.

Äўäl баҕыт кöн уртас'-ыјы. Аннан-суӊ äйттіläр: ці̂ä Мухáммäт! сіні̣ӊ-біläн таҕы бір і̣шіб і̣з kалды, аны таҕы Täӊі̣рі̣ӊнäн ті̣ла-кі ā̄зі̣р кіч булсын, аӣ kалыксын, ці̂өндөзлар кӯрінсі̣н!" Паҕамбäр дуҕа kылды, kөјаш бајыды, кіч булды, аӣ kалыкты, ці̂өндөзлар кӯрі̣нді̣. Аннан-суӊ äйтті̣ läр: „ці̂ä Мухáммäт! äйт, бу аӣ ікі̣гä ці̂арылсын, ці̂артысы кӯк ці̂өзөндä kалсын, уа ці̂артысы сіні̣ӊ ітäгі̣ӊä төшсөн!" Паҕамбäр аӣҕа ішāрäт kылды; алар сөраҕанынча аӣ ікі̣гä ці̂арылып, ці̂артысы кӯктä kалды, ці̂артысы паҕамбäрні̣ӊ ітäгі̣нä төштө. Äйтті̣läр: „ці̂ä Мухáммäт, бајаҕыча булсын!" Ішāрäт kылды, бајаҕыча булды, урнына kайтып, бөтөн булды. Аннан-суӊ äйтті̣läр: „ці̂ä Мухáммäт, Täӊі̣рі̣ӊä äйт, кічä кітсі̣н, бајаҕы кöндöз булсын!" Бäс паҕамбäр дуҕа kылды, бајаҕыча кöндöз булды, kөјаш чыкты. Аннан-суӊ äйтті̣läр: „ці̂ä Мухáммäт, сіні̣ӊ-бі̣läн бі̣р і̣ші̣бі̣з таҕы kалды; äгäр ул мөці̂өзаны кӯрсäтсäӊ, älбäттä іман кіті̣рі̣р-бі̣з!" Паҕамбäр äйтті̣: „Ні̣ӣ ті̣läр-сі̣з?" Äйтті̣läр: „Täӊі̣рі̣ӊнäн сөра, бі̣зні̣ӊ ӯlгäн аталарыбызны ті̣ргі̣зсі̣н, кіlсі̣ннäр, сіні̣ӊ паҕамбäрlі̣гі̣ӊä іман кіті̣рсі̣ннäр, таныклык бірсі̣ннäр!" Бäс паҕамбäр kул кӯтäрі̣п, дуҕа kыларҕа төрҕанда, Ці̂äбраі̄л кіlді̣, бу āјäтні̣ кітірді̣:

---

[1] Коранъ, глава VI, стихъ 111.

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ ٱلْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ ٱلْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا
مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ ٱللّٰهُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ

Мыннан-суң паҕамбäр бу āјäтні̥ укыды. Кāфырлар, мыны і̥ші̥ткäч, барчасы кітті̥. Ул мäџі̥лі̥стä таҕы іман кітірӯчі̥ булмады; џäнä залалы kадīмда kалдылар.

4. Завѣщаніе Нуширвана [1]).

Татарскій текстъ

نوشیروان پادشاه ایتدی کوررسن که کیچه کوندز بر بری آرتندان کیتوب تورور کیلوب تورور بس آدم تاغی حالدن حالکا دونماکنه خفا وملول بولماغای یعنی شادلق کیتوب قایغو کیلسه قایغو کیتوب شادلق کیلسه آنکا اعتبار قیلما وهنرسز کشی‌نی دوست توتما هنرسز کشی دوستلقغه‌ده ودشمانلقغه‌ده یاراماس قاچان بر اش‌نی بر مرتبه اشلاب صونکندان اوکونسنك ینه تاغی اول اش‌نی اشلامه صاقلان شول کشی‌دن که اوزی بر نرسه بلماس اوزین بلکای صانور اوز نفسنككا عدللك ایت یعنی نفسنك‌نی قولنك‌دان کیلماکان اش‌کا تکلیف قیلما اکرچه توغری سویلامك آچی‌در اما توغری سویله اکر دوشمان سرم‌نی بلماسون دیسنك دوستنك‌غه‌ده سرنك‌نی ایتمه اولوغ کشی‌لرنی واقسوندرمه یعنی آلارنی ادنی درجه‌لی‌لر منزلنده کورمه هنرسز وقدرسز کشی‌لرنی ترك صانمه میت دیب بل اکر معیشتمده طارلق بولماسون دیسنك اشلاکان اشنك‌نی ایاسنه

---

[1]) Изъ книги قابوس نامه ترجمه‌سی, изданной Абду'л-Каюмомъ Насыровымъ и напечатанной 1882 года въ Казани, въ типографіи Университета (стр. 34—36).

يارانىدورغه جهد ايت اكر قايغولى بولمايم ديسنىك فايدەسز آلو صاتو ايتمه يعنى اوّل قارا فايده بولورلق‌مو ضرر صاتارلق توکل‌مو آندان صونك آل همتسز کشی‌ننك ايکما کن يمك‌دن آچ تورمق آرتق اکر منك تورلو خيرخواهلق اينسه‌ده تجربه قيلنمامش کشی‌کا اعتماد ايتمه اوزنك‌دن ادنى وتوبان کشی‌لرکا محتاج بولمق‌دان قيون اش يوق‌در دنيا اهلندن بر فاسق متواضع متکبر زاهددان آرتوق‌در بلماکان نرسه‌نك‌نى بلامن ديب دعوى قيلوب عهد مسنددن چقماسانك آندان عيب اش يوق‌در غايبده‌کى کيلاچك نعمت‌کا اشانوب قولنك‌داغى حاضر نعمت‌نى بيرمك غايت مغبونلك‌در لکن بومباح بولغان نرسه‌لر حقنده‌در اما حرام‌نى بيروب حلال‌دن کيلور اميدى بلان بولسه حرام‌ننك اضعافى حلال‌کا توتاشور براودن بر حاجت تلاسنك اول حاجت‌نى ادا قيلمق قولندان کيله ايکان ادا قيلماسه جهان‌ده آندان خسيس کشی بولماس براو سنى آرتنك‌ده يامانلاب آلدنك‌ده دوست لق اظهار قيلسه موندان منافقراق کم بولور براونى دنيا ادب‌کا اوکراتماسه آنى ادب‌کا اوکراتورمن ديمه مشقتنك ضايع بولور يعنى براو دنياده توروب يخشى يامان‌نى کوروب اوزى عبرتلانماسه آنى ترتيب‌کا صالمق مشکل‌در نادان‌نى يخشى‌سوز بلان اينکولك‌کا کوندررمن ديمه نتاکه ديمش‌لر

يَفْعَلُ اَلْجَاهِلُ بِنَفْسِهِ مَا لَا يَفْعَلُ اَلْعَاقِلُ بِعَدُوِّهِ

يعنى نادان کشی اوزينه اوزى قيلغان‌نى عقللى کشی دوشماننه‌ده قيلماس اکر خلق سنك اينکولکك‌نى ذکر قيلوب مدح ايتسه‌لر سن کشی‌ننك يامانلغين سويلامه اکر دوست‌لارم ويولد اش‌لارم کوب بولسون ديسنك کدورت وکينه توتمه اکر دنياده زحمت چيکمايم وانسانيت اوستنه عمر کيچورايم ديسنك اوز اشنك بلان مشغول بولوب غيرلرننك اشنه

قاتوشمه اکر منی دیوانه دیب ایتماسون‌لر دیسنك حصولی محال بولغان نرسه‌نی استامه اکر یوز صووم توکولماسون دیسنك حیا پیشه قیل اکـر آلدانمایم دیسنك تجربه قیلنمش اش‌لرنی قویوب تجربه قیلماغان اشلرنکا یابوشمه اکر پردم یرتولماسون دیسنك غیرلرننك پرده‌سین یرتمه اکر منم آرتمده من‌دن کولماسون‌لر دیسنك وذم ایتماسون‌لر دیسنك قولنك آستونده بولغان‌لارنی پاك تربیه قیل اکر اوکنوچ‌دن ایمین بولایم دیسنك نفسنکا موافق کونکلنکا کیلـکان هر بر نرسه‌نی قیلماغه سعی ایتمه اکـر زیراك آدم‌لر جمله‌سندن بولایم دیسنـك اوزنك‌نی غیر کشی ننك کوزکوسنده قارا یعنـی براوننك حرکتنه قارا اینکو اش‌ده‌مـی‌در یامان اش‌ده‌می‌در اکر یامانلق بولسه واول اش سن‌ده‌ده بولسه بس بلورسن بو اشلاکا ننك یامان اش‌در وآنده بولغان اینکو اش سن‌ده‌ده بولسه بلورسن سن هم اینکو اش‌ده ایمش‌سن بو اش‌ننك اینکوسین یامانین کورساتو جهتندن اول کشی سنکا کوزکو بولدی اکر خوف‌سز بولایم دیسنك خلق بلان چیکشمه یعنی نزاعلاشمه وخلق رنجتکوچی بولما اکر خلق ایچنده حرمتلی بولایم دیسنـك خلق حرمتن صاقلا اکـر خلق منم سوزم بلان عمل قیلسون‌لار دیسنك اوّل اوزنك عمل قیل اوزسوزنك‌بلان اکرکامل‌لردن بولایم دیسنك کمالت نورین کورساتماکان‌لردن سرنك‌نی یاشر اشکاره قیلمه اکر خلق آراسنده بارچه‌دان اولوغ بولایم دیسنـك نعمتنك‌نی مول ایت بولای‌که ایکماك توز حقی‌اوچون اسمنك اولوغ‌بولور اکر جوانمرد بولایم دیسنك کشی‌دن طمعنك‌نی کیس کونکلنك‌دن طمع‌نی کیتر براودن بوروچ‌غه بر نرسه آلسانك هیچ شك‌سز اول کشـی‌کا قول بولدنك اکر عدل‌لك قیلغوچی‌لاردان بولایم دیسنك قول آستونك‌ده بولغان آدم‌لرنی خوش توت وغیرلرننك ظلمندن حمایه قیل اکرعوام‌ننك ونادان‌لارننك طعنه‌سندن ایمیـن بولایم دیسنـك آلارننـك فعل‌لرینـه

وعمللرينه تعرض ايتمه اكر كاملردان بولايم ديسنك اوزنكا لايق
كورماكان اشنى خلقغده لايق كورمه اكر كونكلمه زحمت صالماسونلار
ديسنك نادانلار بلان جدال ايتمه اكر خلقننك اينكوسى من بولايم
ديسنك قولنكدان كيلكان اينكولكنى دريغ ايتمه اكر ضرر وزياندان
يراق بولايم ديسنك قولنكنى قصقه توت .

Русская транскрипцiя.

Нөшеруāн-патшā айттi: Кӯрiрсiн-кi кiчä көндөз бiр-бiрi артыннан кiтiп-төрөр, кiлiп-төрөр. Бāс āдäм-таҕы хаlдäн хаlгä дӯнмäгiнä хафā уа мälӯl булмаҕай, јāҕны шадлык кiтiп kайҕы кiлсä, kайҕы кiтiп шадлык кiлсä, аңар iгтiбāр кылма, уа ӯнäрсiз кiшiнi дус төтма: ӯнäрсiз кiшi дуслыkkа-да, дөшманныkkа-да царамас. Качан бiр iшнi бiр мäртäбä iшläп, суңыннан ӯкiнсäң, цäнä таҕы ул iшнi iшlämä. Саклан шул кiшiдäн-кi ӯзi бiр нäстä бiлмäс, ӯзiн бiлiклi санар. Ӯз нäфсiңä ҕадiллiк iт, јāҕны нäфсiңнi kулыңнан iшкä тäклӣф кылма. Äгäр-чi тӯры сөйlämäк äчi-дiр, äммä тӯры сөйlä. Äгäр дөшман сырымны бiлмäсiн дiсäң, дустыңа-да сырыңны айтмä. Өлө кiшiläрнi уаk-сындырма, јāҕны аларны äднä дäрäцäliläр мäнзiлiндä кӯрмä. Ӯнäрсiз уа kадiрсiз кiшiläрнi тiрi санама, мäјiт дiп бiл. Äгäр маҕiшäтiмдä тарлык булмасын дiсäң, iшläгäн iшiңнi iјäсiнä цараттырарҕа цähiт iт. Äгäр kайҕылы булмыјым дiсäң, файдасыз алӯ—сатӯ iтмä, јāҕны äуäл: файда булырлык-мы, зарар сатарлык төгөlмi, аннан-суң ал. Гiммäтсiз кiшiнiң iкмäгiн цiмäктäн ач төрмаk артык. Äгäр мiң төрlө хајырхӯhлык iтсä-дä кылынмамыш кiшiгä iгтiмāт iтмä. Ӯзiңнäн äднä уа тӯбäн кiшiläргä мөхтач булмактан кыјын iш цуk-тыр. Дөнөјä ähiлiннäн бiр фāсык-мөтавāзыҕ мөтäкäббiр-зāhiттан артык-тыр. Бiлмäгäн нäстäңнi бiлäмiн дiп, дау кылып, ähдi мөсäннäттäн чыkмасаң, аннан ҕајiп iш цуk-тыр. Ҕајiптäгi кiлäчäк наҕмäткä ышанып, kулыңдаҕы āзiр наҕмäтнi бiрмäк ҕāјäт маҕбӯнныk-тыр; лакiн бу

мөба̥х булҕан нәстәләр хаkkында-дыр, әммә әрәмні̥ бірі̥п, әләlдән kіләр өмөтө-бі̥лән булса, әрәмні̥ң асҕафы әләlгә төта̥шар. Бі̥рәӯдән бі̥р ḁ̄цәт ті̥ләсәң, ул ḁ̄цәтні̥ ідā kылмаk kулыннан kілә-ікән; ідā kылмаса, ціhāнда аннан хасі̄с kі̥ші̥ булмас. Бі̥рәӯ сіні̥ артыңда цаманнап, алдыңда дуслыk ізгāр kылса, мыннан мөна̥фыkраk кі̥м булыр? Бі̥рәӯні̥ дөнөја̥ әдәпкә өйра̥тмәсә, аны әдәпкә өйра̥ті̥рмі̥н дімә, машаkkатың зајыҕ булыр, јаҕны бі̥рәӯ дөнөја̥да төрөп, цаkшы цаманны кӯрі̥п, узі̥ гібрәтlәнмәсә, аны тәртіпkә салмаk мөшкөl-ді̥р. Наданны цаkшы сӯз-бі̥лән ізгі̥лі̥ккә кӯнді̥рі̥рмі̥н дімә, нітә-кі дімі̥шләр:

يَفْعَلُ ٱلْجَاهِلُ بِنَفْسِهِ مَا لَا يَفْعَلُ ٱلْعَاقِلُ بِعَدُوِّهِ

јаҕны: надāн kі̥ші̥ ӯзі̥нә ӯзі̥ kылҕанны аkыллы kі̥ші̥ дөшма̥нына-да kылмас. Әгәр халыk сіні̥ң ізгі̥лі̥гі̥ңні̥ зікі̥р kылып, мәді̥х ітсәләр, сін kі̥ші̥ні̥ң цаманныҕын сөйlа̥мә. Әгәр дусларым уа цулдашларым кӯп булсын дісәң, кӯдӯрәт уа кінә төтма̥. Әгәр дөнөја̥да зәхмәт чікмі̥јі̥м уа інсāні̥јәт өстөна̥ гӯмі̥р кічі̥рі̥јі̥м дісәң, ӯз і̥ші̥ң-бі̥лән машҕӯл булып, ҕайрі̥ләрні̥н і̥ші̥нә kатышма. Әгәр міні̥ діуāнә діп, әйтмәсі̥ннәр дісәң, хусӯлы махāл булҕан нәстәні̥ і̥стәмә. Әгәр цөз сӯым тӯгі̥lмәсі̥н дісәң хаја̄-пішә kыл; әгәр алданмыјым дісәң, тацрі̥бә kылынмыш і̥шләрні̥ kујып, тацрі̥бә kылмаҕан і̥шләрі̥ңә цабышма. Әгәр пәрдәм цыртылмасын дісәң, ҕайрі̥ләрні̥н пәрдәсі̥н цыртма. Әгәр міні̥м артымда міннән көlма̥сі̥ннәр дісәң, уа зам ітмәсі̥ннәр дісәң, kулың астында булҕаннарны пак тарбі̥јә kыл. Әгәр ӯкі̥ні̥чтән імі̥н булыјым дісәң, нәфсі̥ңә муāфыk кӯңі̥лі̥ңә кілгән ḁ̄р-бі̥р нәстәні̥ kылмаҕа саҕы ітмә. Әгәр зірәк әдәмнәр цөмөlа̥сі̥ннән булыјым дісәң, ӯзі̥ңні̥ ҕайрі̥ кі̥ші̥ні̥н көзгөсөнда̥ kара, јаҕны: бі̥рәӯні̥н хәрәкәті̥нә kара, ізгі̥ і̥штә-мі̥-ді̥р, цаман і̥штә-мі̥-ді̥р. Әгәр цаманныk булса, уа ул і̥ш сіндә-дә булса, бәс бі̥лі̥рсі̥н, бу і̥шләгәні̥ң цаман і̥ш-ті̥р; уа анда булҕан ізгі̥ і̥ш сіндә-дә булса, бі̥лі̥рсі̥н, сін hәм ізгі̥ і̥штә імі̥шсі̥н, бу і̥шні̥н ізгі̥сі̥н цаманын кӯрсәтӯ цihәті̥ннән ул кі̥ші̥ сіңа көзгө булды.

Äгäр хауфсыз булыјым дісäң, халык-білäн чікішмä, јаӷны: нізаӷлашма уа халык рäнџітўчі булма. Äгäр халык ічіндä кўрмäтлі булыјым дісäң, халык кўрмäтін сакла. Äгäр халык мінім сўзім-білäн äмäl кылсыннар дісäң, äўäl ўзің äмäl кыл ўз сўзің-білäн. Äгäр кāмілläрдäн булыјым дісäң, кāмāläт нөрөн кўрсäтмäгäннäрдäн сырыңны џашыр, äшкāрä кылма. Äгäр халык арасында барчадан өлө булыјым дісäң, наӷмäтіңні мул іт, былай-кі ікмäк төз хакkы өчөн ісімің өлө булыр. Äгäр џумарт булыјым дісäң, кішідäн тамаӷыңны кіс, кўңіліңнäн тамаӷны кітір. Бірäўдäн бөрөчка бір нäстä алсаң, іч шäксіз ул кішігä kөл булдың. Äгäр ӷаділлік кылўчылардан булыјым дісäң, kул астыңда булӷан äдäмнäрні хөш төт уа ӷайрілäрнін зөлмөннäн хімāјä кыл. Äгäр ауāмнын уа надāннарнын таӷнасыннан імін булыјым дісäң, аларнын фыӷылларына уа äмäl-läрінä таӷäрруз ітмä. Äгäр кāмілläрдäн булыјым дісäң, ўзіңä лāјык кўрмäгäн ішні халыкkа-да лāјык кўрмä. Äгäр кўңілімä зäхмäт салмасыннар дісäң, надāннар-білäн џідäl ітмä. Äгäр халыкнын ізгісі мін булыјым дісäң, kулыңнан кілгäн ізгілікні дарīӷ ітмä. Äгäр зарар уа зыјāннан џыраk булыјым дісäң, kулыңны кыскa төт.

5. Разсказъ о буйволѣ и ослѣ [1]).

Татарскій текстъ.

اوّلكى زمانده براشاك بلان بر صحرا اوكوزى بربرسى بلان الفت

بولوب بركا يوررلر ايدى بولار بر كون بر باغ يانندە توروب كيچ

[1]) Изъ татарскаго перевода книги طوطی نامه كتابی, исполненнаго Абду'л-Аллямомъ Фейзъ-хáновымъ и напечатаннаго въ Казани братьями Керимовыми Мухаммедъ-джаномъ и Шерифъ-джаномъ, сыновьями Минхаджу'д-дина, 1892 года въ типографіи Университета (стр. 142 и 143).

بولغان‌ده هر ایکیسی باغ‌غه کروب هرتورلی یمش‌لردن آشی باشلادی‌لار
باغبان‌لارننک بولاردن‌هیچ خبرلاری یوق ایدی بولار هر ایکیسی قارن‌لارین
طویدروب آلغاچ ایشاك بیلك آقوررغه‌حرکت ایتدی اوگوز ایتدی ای ابتاش
صبر ایت آقورمه بزموندن بیك بولورغه‌کیلمکان بلکه اوغریلق‌غه کیلکانمز
دیدی اکر آقورسانك باغبان‌لار بلوب بزنی اوروب صوغ‌وب باغ‌دن
چقاررلار هر اش ننك بر وقتی بار حاضر آقوره تورغان وقت توکل‌در
دیدی ایشاك ایتدی هی آحمق دنیاده آوازدان لطیف نرسه بولورمی
لکن سننك طبیعتنك‌ده منم کبك شاعرلق یوق‌در سن بر صحرا حیوانی
بولغاننك‌دان منم آواز بلان شعر ایتکانم ننك قدرین بلمای سن دیدی
اوگوز ایتدی هی ابتاش سننك مکروه تاوشنك ننك قدرین کم بلسون
پاکیزه طبیعتلی‌لر سننك تاوشنك‌نی ایشتماس ایچون منك آدوم یرکا
قاچالار نیتك قرآن عظیم‌ده

إِنَّ أَنْكَرَ ٱلْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ ٱلْحَمِيرِ [1]

بیوروش‌در اکر سن الحال قچقراسی بولسانك اوتونچی‌ننك وقتسز بیوکانی
سببلی باشنه کیلکان بلا کبك بزکاده کیلور دیدی ایشاك اول نیچوك واقع
بولغان سویله دیدی اوگوز ایتدی کردفان‌ده بر اوتونچی طاوغه اوتون
کیسارکا کیتوب طاوننك بر خوش جاینه توغری کیلوب براون اون‌بش
اوتورغان آدم‌لرنی کوردی آلنلارینه بر میسکی قویوب هرتورلی آش
وشراب‌نی آندان آلوب آشارلار ایدی اوتونچی مونی کوروب
صحبت‌لرینه باروب کردی واوتونچی‌ننك مجلسن یاراتوب آرالارندان
براوی ایتدی ای اوتونچی بزدن هرنی مقصودنك بولسه ایت بیرایك
دیدی مکر آلار پری طائفه‌سی‌ننك علماسندان ایمش‌لر اوتونچی

---

1) Коранъ, сура XXXI, стихъ 18.

آلنلارینداغی میسکی‌نی کوروب آنی تلادی آلار ایندی‌لر مونی هم
آیامی‌مز لکن صاقلاوی بیك مشكل بولور واطلوب کیتسه همه خاصیتی
باطل بولور بلکه برغیری فایده‌لی نرسه تله دیدی‌لر اول احمق اوتونچی
آلارننك نصیحت‌لرین آلمای یوق شول میسکی‌نی تلارم وقولم‌دان کیلکان
قدری صاقلارغه طرشورمن دیدی بولار تاغی میسکی‌نی بیردی‌لر بس
اوتونچی آز وقت ننك ایچنده کوب مال‌غه مالك بولدی بر کون بو
اوتون صاتوچی اوز دوست‌لارین چاقروب اوینده قوناق ایتدی قوناق‌لار
اول طلسملی میسکی‌نی کوروب حیران قالدی‌لار بس اوتونچی کمال
شادلغندان اول میسکی‌نی باشنه آلوب ای منم نعمتم ننك سرمایه‌سی وای
منم تریکلکم‌ننك کورکی دیب بیی‌باشلادی شول آراده آیاغی‌طایوب یقلوب
مذکور میسکی باشندان توشوب واطلوب چولپاره کیلدی ونی قدر
مالی بار بولسه همه‌سی ضایع بولوب اوّلکیچه فقیر بولدی دیب اوگوز
سوزین تمام ایتوب بو اورن‌ده توقتادی وتاغی ایتدی ای احمق ایشاك
اوتون صاتوچی ننك باشنه بو بلا کیلدی وقتسز بیوکاننه کوره سن‌ده
ایشاکلك ایتوب وقتسز آقورسانك باشمزغه هم شوننك کبك بر بلا
کیلور دیدی لکن ایشاك اوگوزننك نصیحتی بلان عمل قیلمای درحال
مکروه تاوشی بلان آقوره باشلادی باغ قاراولچی‌لاری ایشاك ننك تاوشن
ایشتولری بلان باغغه ایشاك کرکان ایکان دیب اوگوز بلان ایشاکنی
توتوب خدا بزکا قربان‌غه یبرکان دیب اوگوزنی بوغازلاب قاورداق
وکباب قیلوب آشادی‌لار وایشاکنی یقلوب اولکانچه‌کا قدری آرقه‌سنه یوك
آرتوب طاش طاشتدی‌لار .

Русская транскрипція.

Äўälгі̥ заманда бі̥р ішäк-бі̥лäн бі̥р сахра ўгі̥зі̥ бі̥р бі̥рі̥сі̥-бі̥лäн öлфӓ̥т булып, бі̥ргä ɥöрöрлḁ̈р-і̥јі̥. Былар бі̥р кöн бі̥р баҕ

џанында тøрøп, кіч булђанда ā̄р ікісі бађђа кірін, ā̄р тøрlø џімішläрдäн ашый башладылар. Бађбаннарнын былардан ī̄ч кабарлары џук-ыјы. Былар ā̄р ікісі карыннарын туйдырыбалђач, ішäк бік акырарђа хäрäкäт ітті. Ӯгіз äйтті: „äй іптäш, сáбыр іт, акырма, біз мында бік буларђа кіlмäгäн, бälкі урылыkkа кіlгäнбіз!" діді, „äгäр акырсаң, бађбаннар біlіп, бізні øрøп, суђып, бађдан чыђарырлар; ā̄р ішнін бір бађыты бар, ā̄зір акыра-тøрђан бађыт тøгøl-дір!" діді. Ішäк äйтті: „äй ахмаk, дøнøјäдä ауаздан латīф нäстä булыр-мы? lакін сінің табіђатыңда мінім-кӯбӯк шā̄ђырлыk џук-тыр, сін бір сахра kайбаны булђаныңнан мінім ауаз-біläн шыђыр äйткäнімнін káдрін біlмійсін!" діді. Ӯгіз äйтті: „äй іптäш, сінің мäкрӯх таушыңнын káдрін кім біlсін? пāкізä табіђатлылар сінің таушыңны ішітмäс-øчøн мін адым џіргä kачалар, нітäк Кøраны-ђазімда

ان انكر الاصوات لصوت الحمير

бøјøрмøш-тыр. Äгäр сін äl-хаl кычкырасы булсаң, утынчынын бађытсыз біјігäні сäбäпlі башына кіlгäн бälā̄-кӯбӯк бізгä-дä кіläр!" діді. Ішäк „ул нічік уакіђ булђан, сøйlä!" діді. Ӯгіз äйтті: Кøрдøфанда бір утынчы тауђа утын кісäргä кітіп, таунын бір хøш џајына тӯры кіlіп, бір ун—ун біш утырђан äдäмнäрні кӯрді. Алыннарына бір міскі kујып, ā̄р тøрlø аш уа шарāпны аннан алып, ашарлар-ыјы. Утынчы, мыны кӯріп, сøхбäтlärінä барып кірді, уа утынчынын мäџіlісін џаратып, араларыннан біräӯі äйтті: „äй утынчы, біздäн ā̄р ній максӯдың булса, äйт, біріјік!" діді. Мäгäр алар пäрій тāјыфасынын ђуламāсыннан імішlär. Утынчы, алыннарындађы міскіні кӯріп, аны тіlädі; алар äйттіlär: „мыны ḣäм ајамыйбыз, lакін саклауы бік мøшкøl булар, уатылып-кітсä, ḣäммä хāсыјаты бāтыл булыр; бälкі бір ђайрі файдалы нäстä тіlä!" дідіlär. Ул ахмаk утынчы аларнын насіхäтlärін алмый, „џук, шул міскіні тіlärім уа кулымнан кіlгäн káдары сакларђа тыры-

шармын!“ діді. Былар тађы міскіні бірділäр. Бäс утынчы аз-бађытнын ічіндä кӯп малђа мālік булды. Бір кӧн бу утын сатӯчы ӯз дусларын чакырып, ӧјӧндä kунаk ітті. Кунаклар ул тылсымны міскіні кӯріп, kайран kалдылар. Бäс утынчы камāл-шадлыђыннан ул міскіні башына алып, „äй мінім нађмäтімнін сармајасы уа äй мінім тірілігімнін кӯркі!“ діп, біјій-башлады. Шул арада ајађы тајып џыђылып, мäзкӯр міскі башыннан тӧшӧп, уатылып, чіһіl-пара кілді, уа ній kадар малы бар булса, һäммäсі зäјыђ булып, äӯälгічä факір булды! діп, ӯгіз сӯзін тамāм ітіп, бу урында туктатты уа таңы äйтті: „äй ахмаk ішäк, утын сатӯчынын башына бу бälā кілді, бађытсыз біјігäнінä кӯрä сін-дä ішäклік ітіп, бађытсыз аkырсаң, башыбызђа һäм шунын-кӯбӯк бір бälā кілäр!“ діді; lакін ішäк ӯгізнін насіхäті-білäн äмäl kылмый дäр-хаl мäкрӯх таушы-білäн аkыра башлады. Бађ kараулчылары ішäкнін таушын іштӯläрі-білäн „бађђа ішäк кірган ікäн!“ діп, ӯгіз-білäн ішäкні тӧтӧп, „Хӧдä бізгä kурбанђа џібäргäн“ діп, ӯгізні буђазлап, kаурдаk уа кабāп kылып, ашадылар, уа ішäкні, џыђылып ӯlгäнчäгä-kадары, арkасына џӧк артып, таш ташыттылар.

6. Прославленіе чая (стихотвореніе [1]).

Татарскій текстъ [2]).

بو جهانده اول اللهنڭ * لذيذ نعمتلرى كوب در
ولكن بو بزنڭ يرده * شول چاى داى هيچ برى يوق در

---

[1]) Изъ сборника حكايات ومقالات, составленнаго Абду'л-Аллямомъ Фейзъ-хановымъ и напечатаннаго 1890 года въ Казани, въ типографіи Вечеслава (стр. 11—13). Варіантъ помѣщенъ въ فواكه الجلساء, книгѣ Абду'л-Каюма Насырова (Казань, 1884), стр. 558.

[2]) Размѣръ هزج مفاعيلن مفاعيلن — ⏓ ⏗ ⏑ | — ⏓ ⏗ ⏑

بو چای کبك دوا یوق‌در * عجب خاصیتی کوب‌در
اگر آچلار ایچار بولسا * بلورسن همه‌سی طوق‌در
که یای فصلنده براونی * هوا صوقسه اسی‌لك‌دن
ایچار بولسه بو چای‌نی اول * قوتلور اول شول آفت‌دن
قیش‌ننك کونلرنده تاغی * صالقون آلدورسه بر آدم
صماوار بله چای ایچسه اول * صاوقلغی کیتار تمام
لوازمندان‌در آننك * یوقی‌نی مندفع ایلر
بلور مونی مجربلر * حقیقت چای ایچکان ایرلر
صماواردر تاغی مطلوب * قلب‌لارده بولور محبوب
صماوار بلان چای ایچسه‌لر * ایچکان‌لرگا بولور مرغوب
صماوار صوتی دلکش‌در * مثالی سایراغان قوش‌در
کیلوب اولتورسه اوستالگا * قوناق‌ننك کونکلی بیك خوش‌در
نی چاقلی نعمتننك کوب‌در * صماوار بلان چاینك یوق‌در
قوناق‌ننك کونکلی آچولماس * همیشه کونکلی صنوق‌در
اگر چاینك‌نی کیلتورسانك * آچولور باغداغی گل‌دای
لطیف سوزلرینی سویلاب * اوطرور گویا بلبل‌دای
الهی سن آیورماغل * بو چای‌دان بارچه قولنك‌نی
ایچارگا چای بتار بولسا * آلورغه بیرگای سن پولنی
بو چای‌ننك شرطلاری باردر * بجای کیلتوره سن آنی
بیان ایتام سنگا بر بر * قولاق صالغل منگا آخی
آننك شرطلاری‌ننك بری * صماواردر بولدی مذکور
ینه یاننك‌ده بر محبوب * اوطورا اول بولوب منظور
شرائط دان تاغی آننك * مصفی هم بولسون بالنك
که چین کاسه‌گا صالوب اوق * کموش قاشق بلان آلنك

اوشال بالنكنى ايزماكل * چناياق ايچندهكى چاىده
اكر ايزار بولسانك آنده * اول چاىننك آدابى قاىده
صوى بولسون آننك يخشى * شماله قارشى آقغان صو
عجبلنمه بو سوزلركا * اطبادان بو گفت گو
تاغى ليمون صالور بولسانك * آننك قدرى بيك اعلىدر
ليمون بلان چاى ايچلسه * ايچكانلركا كوب اولىدر
بو شرطلار بلان ايچسهلر * بولالار مسرور هم خوشحال
غملارى بولسه آلارننك * كيتار همهسىده اول حال

❋ نواحى قزانده بولغان بر ملاننك اثرىدر ❋

Русская транскрипція.

Бу џіһ̣āнда ул Алланын
lӓзīз наҕмӓтlӓрі̥ кӱп-ті̥р,
Уаlакін бу бі̥зні̥н џірдӓ
шул чӓйді̥й іч бі̥рі̥ џуk-тыр.
Бу чӓй-кӱбӱк дауа џуk-тыр,
ҕаџӓп хāсыјаты кӱп-ті̥р.
Ӓгӓр ачлар і̥чӓр булса,
бі̥lі̥рсі̥н, һӓммӓсі̥ туk-тыр;
Гах џай фáслында бі̥рӓӱні̥
ауā сукса і̥ссі̥lі̥ктӓн,
І̥чӓр булса бу чӓйні̥ ул,
kөтөлөр ул шул āфӓттӓн,
Кышнын көннӓ̥рі̥ндӓ таҕы
салkын алдырса бі̥р ӓдӓм,
Самауар-бі̥lӓн чӓй і̥чсӓ ул,
сауkлыҕы кітӓр тамāм.
Лауāзымыннан-дыр анын
џуҕыны мөндӓ̥фі̥г ӓйlӓр

Бі̥лі̥р мыны мөџа̥ррäпläр,
хаkыkат чäй і̥чкäн ірläр.
Самауар-дыр таҕы матлӯп,
kалыпларда булыр махбӯп.
Самауар-бі̥lä чäй і̥чсäläр,
і̥чкäннäргä булыр марҕӯп.
Самауар сауты ді̥lкäш-ті̥р,
мысалы сайраҕан kөш-тыр.
Кілі̥п утырса өстḁ̈lгä,
kунаkнын кӯңі̥лі̥ бік хөш-тыр.
Ні̥й чаклы наҕмäті̥ң кӯп-ті̥р,
самауар-бі̥лäн чäjі̥ң џуk-тыр.
Кунаkнын кӯңі̥лі̥ ачылмас,
häмі̥шä кӯңі̥лі̥ сыныk-тыр.
Äгäр чäjі̥ңні̥ кіті̥рсäң,
ачылыр баҕдаҕы гөlдөй.
Латыф сӯзläрі̥н сөйlḁ̈п
утырыр гөjḁ̈ бөлбөлдөй.
Ilāhі, сін аjырмаҕыл
бу чäйдäн барча kөлөңнө,
І̥чäргä чäй бі̥тäр булса,
аларҕа біргäйсі̥н пөлнө.
Бу чäйні̥н шартлары бар-дыр,
бä-џай кіті̥рäсі̥н аны.
Баjāн ітḁ̈м сіңа бі̥р-бі̥р
kөла̥k салҕыл міңа, ахы̄!
Анын шартларынын бі̥рі̥-
самауар-дыр, булды мäзкӯр.
Џäнä џаныңда бі̥р махбӯп
утыра, ул булып мäнзӯр.
Шарājыттан таҕы анын-
мөса̥ффа häм булсын балың,
Кі чын-кäсäгä салыб-уk,
көмөш kашыk-бі̥лäн алың.

Ушал балыңны ізмäгі̥l
чын-аjаk і̥чі̥ндäгі̥ чäйдä.
Агäр ізäр булсаң анда,
ул чäйні̥н адабы kайда?
Сӯы булсын анын џаkшы,
шамāлҕа kаршы аkkан сӯ.
Ҕаџäпläнмä бу сӯзläргä-
атыббāдан бу гөфті̥-гӯ.
Таҕы лімӯн салыр булсаң,
анын kадрі̥ бік аҕла-дыр.
Лімӯн-бі̥лäн чäй і̥чі̥lсä,
і̥чкäннäргä кӯп аула-дыр.
Бу шартлар-бі̥лäн і̥чсäläр,
булалар мäсрӯр һäм хөш-хаl;
Ҕамнары булса аларнын,
кітäр һäммäсі̥-дä ул хаl.

(Науахі̥jі̥ Казанда булҕан бі̥р мөлла̥нын äсäрі̥-ді̥р).

7. Разсказъ объ Абу-Гали-Синѣ и старухѣ [1]).

Татарскій текстъ.

ابوعلی سینا مصردان کیتوب بخارا ولایتنده اصل توغان یری شجع
دیکان قریه‌کا کیلدی کوردی کوب زمانلار اوتو سببلی قارنداش
اوروداان دوست ایش‌دن براوده قالماغان آنداان کیتوب بخارا شهرینه
کیلدی بخاراننك علماسی وطلباسی بلان کورشکان‌دن صونك برنیچه کون
آنده تورماغه نیت ایتدی آخر محتاجلق‌غه دوچار بولوب سائللك‌دن

[1]) Изъ книги ابوعلی سینا قصه‌سی, напечатанной Абду'л-Каюмомъ Насыровымъ 1881 года въ типографіи Казанскаго Университета (стр. 82—95).

اوزین صاقلامق اوچون سیمیا قوّتی بلان بر هواسی نفیس پرده بر اوی
بنا قیلوب بر آدمکا اون منك آقچه‌غه صاتدی برکون شهر صوباشی‌ننك
یولی اول ابو علی‌سینا صاتقان اوی‌ننك یانندان اوزارغه توغری کیلدی
بو شهرده شهنشین ممنوع ایدی نی‌کشی مونده یورط صالغان دیب صوباشی
اول یورطنی بوزدردی صاتوب آلغان کشی فریاد ایتوب من بو اوی‌نی
اون‌منك آقچه‌غه آلدم بر آقچه‌لق ایتدنك خراب ایتدنك دیدی صوباشی
ایتدی یورطنی کم‌دن آلدنك آقچه‌نك‌نی آندان صورا یورطنی اوستنه
تاشلا دیدی نیشلاسون بی‌چاره یوکروب ابوعلی‌سیناکا کیلدی ایتدی
اوینك‌عیب‌لی‌چقدی قایتاروب آل آقچه‌م‌نی بیر دیدی ابوعلی‌سینا ایتدی
اوی‌ننك نی‌عیبی‌بار اول آدم ایتدی اول‌اوی‌نی من شهنشین‌اوچون آلغان
ایدم ایمدی‌اول‌اوی‌نی شهرصوباشی‌سی واتدی خراب‌ایتدی ابوعلی‌سینا
ایتدی شهنشین‌دیکاننك‌دن مراد نی‌در اول آدم‌ایتدی‌کسب هوادر وجای
کوننده نفیس صاف هوا بلان حضورایتمك‌در دیدی ابوعلی‌سینا ایتدی
چونکه مرادنك جیل ایکان بخارا پادشاهی‌ننك سرایندا‌غی جیل‌نی سنکا
صاتایم نی‌کا آلورسن دیدی اول ایتدی بونی‌سوزدر مزاح زمانی‌توکل‌در
همان کرم ایتوب آقچه‌م‌نی قایتاروب بیر دیدی ابو علی‌سینا ایتدی
هی آدم باراوینك‌ده پادشاه‌ننك اوچ سرایندا‌غی بولغان جیل اکربولماسه
کیل آقچه‌نك‌نی بیرورمن دیدی اول آدم تعجب ایتوب توقتا قایتوب
قارایم درست میکان دیب اوینه‌کیلدی ابوعلی‌سینا آندان مقدم‌باروب
پادشاه‌ننك سرای‌لاری قارشیسنه بر‌نیچه طاقتا قاداب برار افسون‌اوقودی
پادشاه سرای‌لاریندان جیل کیسولوب بوکشی‌ننك اوینه کیلدی کوردی
اوینده شول قدر جیلاس ایتورکا یارامی خاتونی قارشی چغوب هی‌سن
قای‌ده یوری‌سن اسباب‌لارمزنی جیل تارمار ایتدی دیب شکایت قیلدی
بوکشی ایتدی چو شاولاما بو هوا جیلی‌در صاقلان کشی‌کا سویلامه چونکه

پادشاه سرایندان کیلگان جیلدر برکشیدن صاتوب آلدم دیدی خاتونی
تاغی شاد بولوب کیف صفاده بولدیلار بوطرفده بخارا پادشاهی سرایندا
اوتورور ایدی کوردی اصلاجیل اثری قالمادی قول یکتلرینه ایتدی
قارانکز ترزهلر یابوقمیدر سرایغه طش هواسی برده کرمیله دیدی
ایتدیلر یوق تقصیر ترزهلر همهسی آچوقدر اما طشده جیل یوقدر
دیدیلر پادشاه اوی ایچنده پشنوب تیرلب باقچهغه چقدی باروب کوردی
باقچهده جیل هیبت کوب های نفیس جیل چغوب کیتدی دیب باقچهده
اخشامغهچه کیف صفا قیلوب ینه سراینه کیلدی همان بایاغیچه سرایده
جیل یوقدر بیلك عجبلندی بر وزیرنی چاقروب ایتدی ای وزیر دانا
نیحکمتدر بوتون دنیاده جیلبار برننك سرایمزده اصلا جیل ایسماس دیب
بر آز شکایت قیلدی وزیر ایتدی ای شاهم صبر ایتایك بلکه ایسر الی
دیدی باقچهغه وباشقه طرفلارغه کشی یباروب بلدیلر هر قایده جیل
بار مکـر پادشاه سرایندهغنه یوقدر علما وحکما حیران بولوب موننك
سرینه توشمادیلر آخر بروزیر آیاق اوستنه قالقوب بیورنك پادشاهم
بر نیچه کون برننـك خانهمزکا تشریف ایتـوب تورنکز آنده نفیس هوا
فراواندر کورایك برنیچه کون صبر ایتایك زمانه کوزکوسی نی یوز
کورساتور دیدی معقول کوروب پادشاه وزیرننك سراینه کیلدی عجائب
نفیس جیلاس هر ساعتده آدم یباروب پادشاه سراین بلدرور ایدی
همان جیلدن اثر یوق دیب خبر بیرورلر ایدی پادشاه تعجب ایتوب
سبب نی ایکانن بلمکده عاجز قالدیلار نیشلاسون برایکی کون وزیر
سرایندہ توردی اوچونچی کون کوردی وزیر سرایندہ تاغی هواننك اثری
قالمادی پادشاه آندان کوچوب برنیچه کون باقچهغه باروب توردی بولای
روایت قیلالارکه وزیرننك سرایندہ جیل کیسولماکا سبب بو ایدی بر
کون ابوعلیسینا خاتونی بلان سویلاشوب اوتورغانده سوز آراسنده

سوز چغوب ایتدی صوباشی بزکا خیانت ایتوب صانقان اویمزنی واتوب
خراب ایتدی اوی‌نی صاتوب آلغان آدم کیلوب آقچه‌سین قایتاروب آلا
یازدی دیدی خاتونی ایتدی آخری نی‌بولدی دیدی ابوعلی‌سینا ایتدی
نزاعمز روزکار اوچون ایدی من پادشاه‌ننک سراینده بولغان جیل‌نی
همه‌سین اول‌کشی‌کا بیردم دیدی خاتونی ایتدی هی آدم نیچوك ایتوب
جیل‌نی کشی‌کا صاتاسن ممکن‌مو جیل سننك اختیارنك‌ده توکل‌در دیدی
ابوعلی‌سینا علم سیمیا قوّتی بلان هرنی اشلاماکا قادر ایکانن خاتوننه
بربر بیان قیلدی همان خاتونی ایتدی کرم ایتوب وزیرننك سراینده
بولغان هوانی اوز اویمزکاده کیتوره کور دیدی ابوعلی‌سینا ایتدی توقتا
صبر ایت بر اوغری‌لق سنکسون الی دیدی لکن بولمادی چونکه
ابوعلی‌سینا ملایم آدم‌ایدی خاتونی‌کوب ایته تورغاچ یارار آلایسه دیب
بر افسون اوقودی همان وزیرننك سراینده بولغان جیل کیسولوب‌بولارننك
خانه‌سنه کیلمش ایدی پادشاه هنوز باقچه‌ده ایدی القصه کونلرده برکون
پادشاه خاتونی‌ننك آشنالارندان برخاتون حمامغه باردی آنده تاغی اول
خاتون‌ننك آشناسی اوچراشوب جیل وهوا قصه‌سن سویلاشکان‌ده
ابوعلی‌سینانك خاتونی هم‌آنده بولوب ناقصات‌العقل زمره‌سندن‌بولغان‌غه
کوره لاف اوروب‌راق اول جیل‌نی منم‌ایرم ابوعلی‌سینا برکشی‌کاصاتدی
وزیرننك سراینده بولغان جیل‌نی تاغی اوز اویمزکا کیتوردی منم ایرم
هنرمند کوب اش‌کا قادر وهر صنعت‌ده ماهردر دیب بر آز ماقتاندی
اول پادشاه خاتونی‌ننك آشناسی حمام‌دان چغوب توغری شاه‌ننك سراینه
کیلدی پادشاه خاتوننه بو قصه‌نی سویلادی پادشاه‌ننك خاتونی توروب
ایری باقچه‌ده‌ایدی بولای واقعه ایشتدم دیب باروب خبربیردی وپادشاه
موندان خبردار بولوب وزیر وزراسین جیوب بو قصه‌نی سویلادی هر
برسی حیران بولوب توردی‌لار پادشاه ایتدی موننك چاره‌سی نی‌در دیب

مشورت قیلوشدی‌لار بر وزیر ایتدی ابوعلی‌سینانی بر مرتبه موندە
چاقروب سویلاشوب قارایق نی‌ایتور دیب معقول‌کوروب سرهنك‌دیرلر
بر آدم کوندردی‌لر اول سرهنك کیلوب ابوعلی‌سینانینك قابقاسن‌قاقدی
ابوعلی‌سینا چقدی سرهنك‌ایتدی ایدەنکز سزنی پادشاه حضرت چاقرادر
دیدی ابوعلی‌سینا قصەنی آنکلادی بردە قارشی سوز ایتمای خوش
بولسون باش اوستی دیب سرهنك بلان برکا کیتدی پادشاه یاننە کروب
تعظیم قاعدەسی هر نی بولسە یرینە یتکوردی دعا قیلوب قول باغلاب
توردی پادشاه کوردی‌که بر فقیر درویش‌در کوزینە خور کورونوب
اصلا رعایە قیلمادی اوتور دیب اورون کورساتمادی قاطی‌لق بلان هی
آدم ابوعلی‌سینا دیکان‌لری سن‌می سن دیدی ابوعلی‌سینا ایتدی بلی
تقصیر بز فقیرنکز دیدی پادشاه ایتدی منم سرایمداغی هوانی کم‌کا
صاتدنك دیدی ابوعلی‌سینا ایتدی ای دولتلی شاهم جیل‌نینك خواجەسی
من توکل اوزم تلاکان یرکا جیلنی ایسدوروکا نی‌قدرتم بار دیدی پادشاه
ایتدی من‌ایشتدم سننك خاتوننك حمام‌دە شولای سویلاشکان ایمش‌دیدی
ابوعلی‌سینا جواب بیروب ایتدی ای‌پادشاهم خاتون‌لار سوزی‌پادشاەلار
مجلسندە سویلانمك عیب‌در آلارننك ساچی‌اوزون عقلی قسقەدر خاتون‌لار
سوزی پادشاەلار مجلسندەتوکل ایرلر آراسندەدە قولاققە آلونماس منەمزدە
خاتون‌لار سویلاکان سوزننك خلافی راست‌در دیدی موندان صونك پادشاه
ملزم بولوب سویلار سوزی قالمادی نی ایتاسن بلماینچە قووب چغارنکز
شول قارت اتنی دیدی ابوعلی‌سینا چغوب کیتدی وکونکلندن کینە
توتوب خوش من‌دە سنکا صنعت‌لر کورساتایم عمرنك‌دە کورمك توکل
ایشتکاننك‌دە بولماس هر فقیرنی کوروب حقارت‌کوزنك بلان قارامادیب
اوینە کیلدی شول آچودان خاتوننە بیك هیبت‌کنە ایبلاب برنی بیردی
سنکا نی‌کا کیراك ایدی حمام‌دە موندایین سوز سویلاشوب منکا بو قدر

شلته‌کا سبب بولدنك منی کشی بلماسون اوز عالمده بر برده مجهول آدم بولوب تورایم دیسام منی خلق‌غه مشهور ایتدنك دیب بر آز اورشدی خاتون توکل مو کونکلندن بر کینه توتوب مکر اوچون بر فکر قیلدی مگر بخارا شهرنك بر ملعونه عجوزه قارچق بار ایدی ابو علی سینانك خاتونی یاننه همان کیلوب کیتوب یورور ایدی مکر وحیله‌ده دله‌دن برده‌کیم توکل ایدی نیچه یورطلارنی خراب ایتوب نیچه سحر آمیز اشلر قیلمش مکر وحیله فننده ختم کتب ایتمش ایدی دنیاده حیله بتسه یانکادان احیاقیلورغه قادر ایدی حتی قارچق دنیا موندان کونده نیچه مرتبه استعاذه قیلور ایدی القصه بر کون بو مکاره قارچق تایاغن تایانوب راق تسبیحن تارتوب راق ابو علی سینانك یورطنه کیلدی کوردی ابو علی سینانك خاتونی خفا وکونکلسز بولوب راق تورور نی حال نیك جابوق خفا توراسن دیدی ابو علی سینانك خاتونی واقعه‌نی سویلاب یغلادی اول قارچق فکر ایتوب توردی‌ده حیله توزاغن قوروب فتنه یوزاغن آچدی مکر قاپچغن میدان‌غه صالوب قزم خفا بولما اوچنکنی آندان آلایق آنی بر هلاکتکا صالایق دیب درحال اورنوندان توروب کیتدی اما بر نیچه کون صبر ایتدی خلق آراسنده سوز کیسولدی جیل واقعه‌سی باصولدی بر کون بو قارچق ابو علی سینانك خاص حجره‌سنه کیلدی آوزین بورنون توتوب ادب بلان خطاب قیلوب ایتدی ای حکیم افلاطون محتاجلارغه شفاعتچی وعاجز قالغانلارغه معین ویاردمچی‌سن بو فقیره جاریه‌نك بر برده تورامن اویمه اصلا هوا کرمی جیل ایسمی‌در کرم ومروت ایتوب بر آز جیل رحیم ایتسنه دیب ایکی منك آقچه چغاروب صالدی وکوب یالواروب زار یغلادی هر سوزده اونکغاینچه سویلادی ابو علی سینا مروت ایاسی ومهربان آدم ایدی قارچق‌ننك حیله‌سن بلمادی بی‌چاره دیب قزغانوب پادشاه سرایی‌ننك هواسین اوّل بر آدمکا صاتقان ایدی بو مرتبه اول آدمدن آلوب بو قارچق‌ننك اوینه کیتوردی بو قارچق‌ننك

مرادی بولدی اوینه قایتوب کیتدی کوردی اوینده جیل حیران تر زه‌لرندن جیلفراب ایسوب تورا اول کون صبر ایتدی ایکنچی کون کوردی همان جیل بار پادشاه سراینه کیلدی پادشاه‌غه دعا ایتوب ای شاهم جیل اوغرلاغان آدم‌نی تابدم دیـب قصـه‌نی خبر بیردی قارچق بلان پادشاه سویلاشوب تورغان‌ده جیل‌ننك ایلکارکی ایاسی کیلوب شکایت قیلدی ایتدی ابو علی سینا سزننك سراینکزدان جیل‌نی بزکا صاتقان اون ایکی منك آقچه‌مزنی آلغان ایدی ایندی من‌دن آلوب ینه ایکنچی کشی‌کا صاتدی وبزنی یپان‌غه آتدی دیدی پادشاه بلدی شك‌سز بو اش راست‌در زهرین ساچوب تیز بر سرهنك‌نی چاقروب بیوردی بار ابو علی سینا قای‌ده بولسه‌ده تابوب تیز آلوب کیل دیدی سرهنك حاضر دیب یوکروب ابو علی سینانك خانه‌سنه کیلدی ایشك قاقدی ابو علی سینا چقدی ایده سنی شاه چاقرور تیز بول حاضر دیب بیك قزو توتدی ابو علی سینا ایتدی بار اشنك‌دن قالما منم پادشاه بلان اشم یوق‌در سن خطا کیلکان‌سن دیدی سرهنك آچولانوب ایده البته آلوب کیتارمن دیب ابو علی سینانك قولندان کیلوب توتدی همان کوردی ابو علی سینانك قولی صورولوب آننك قولنده قالـدی موننك کبك واقعه‌نی کورکانی یوق ایدی حیران قالدی پادشاه‌دان شلته تیار دیب قورقدی تاشلاب کیتدی یول‌ده ایکنچی سرهنك اوچرادی پادشاه بار تیزراك آلوب کیلنکز دیب کوندرمش ایدی نی بولدی قای‌ده ابو علی سینا دیدی بو سرهنك بولای بولدی دیب واقعه‌نی سویلادی صونکندان اوچراغان سرهنك اوصال‌راق ایدی نی اوچون آلوب کیلمادنك اول سیاست‌کا مستحق آدم ایدی کیراك قولی توکل باشی صورولسون ایده آلوب بارایق دیب کیری قایتدی‌لار ینه ابو علی سیناکا کیلـوب اویندن چاقروب چقاردی‌لار ایکی‌سی ایکی قولتوغندان توتوب آلوب کیتماکچی بولدی‌لار ابو علی سینانك ایکی قولی ایکیسنده قالدی یاقاسنه

یابوشدی‌لار قول‌لارنی قالدی باشنه یابوشدی‌لار قول‌لارنی قالدی قای یرندن
توتسه‌لار همان قول‌لارنی قالدی قول‌لارنی قالغان هر بر اعضاسن تاشلی تورغاچ
اورام‌ده خیل ایت کیساک‌لری جیولدی ایندی مونی نیچوک آلوب کیتمک کیراک
سرهنگ‌لر حیران بولوب کونکل‌لرینه قورقو توشدی تاشلاب کیتدی‌لر
شاه سراینه یتدی‌لر قصه‌نی بربر حکایت ایتدی‌لر پادشاه اوز سوزلی
بر آدم ایدی غیرتلنوب بار نیچوک آلوب کیلسه‌نکزده آلوب کیلنکز
جیوب طوبال‌غه توتوروب آلوب کیلنکز هیچ بولماغان‌ده ایتن اوطقه صالوب
یاندرایق دیدی سرهنگ‌لر برطوبال آلوب ینه کیلدی‌لر پادشاه‌ننک امری
بوینچه اورام‌ده توکولوب قالغان تارقالمش اعضالارین طوبال‌غه توتوروب پادشاه
حضورینه کیتوردی‌لر پادشاه بیوردی طوبال‌نی آوداروب ایت پاره‌لرین
ایدان‌کا توکدی‌لر کوردی‌لار طوبال ایچندان برقارا ات چقدی هاوهاو
دیب برطرف‌غه کیتدی یبارمه‌توت اوتور دیب‌قاراولچی‌لار تایاقلاب اوتردی‌لر
ینه‌کوردی‌لر تاغی برات صوزولوب یاتا بارچه‌سی حیران بولدی‌لار بو
بلادن نیچوک قوتولورغه کیراک بلمادی‌لر وزیرلری ایتدی‌لر ای پادشاهم
بو آدم‌نی جبر بلان کوچلاب قول‌غه کرتمک ممکن توکل‌در چونکه دنیا
پادشاه‌لاری بریرکا کیلسه‌لرده آنی جینکمک ممکن‌توکل‌در بولسه یخشی‌لق
بلان بولور بیورسانکز برمز باروب چاقرساق بلکه کیلور دیدی‌لر پادشاه
ایتدی قادالوب کیتسون آنکا وزیرم‌نی یباروب آیاغنه‌می یغلایم اگر
کیتورماکا بر تدبیرنکز بولسه بار کیتورنکز دیدی وزیرلر بریسی‌ده
بر سوز ایتمایچه کونکل‌لرندن خیر اوزنک بلاسن بز بلکانمزنی ایتدک
ابوعلی‌سینا سنکا صنعت‌لر کورساتورکا تل‌لرده داستان بولورسن دیب
تماشانی کوتوب توردی‌لار پادشاه غیرتندان توروب اوینه‌کیتدی برنیچه
کون اوتدی اول بوی اوق اما ابوعلی‌سینا پادشاه‌ننک مکرندن ایمین
توکل ایدی دیوان‌غه کیلسه هلاک ایناچکن بلور ایدی سرهنگ‌لر کیلکان

وقت‌ده بر ات‌نی اوز صورتنه قویوب ایشك‌دن چقارمش ایـدی آلار یابوشقان‌ده قول‌لارنده ات اعضاسی قالور ایدی شول کیفیت‌ده اوزولکان اعضالارنی طوبال‌غه توتوروب آلوب کیتدی‌لر ابوعلی‌سینا تاغی آلاربلان برکا دیوان‌غه‌کیلدی اخفاغه چیکلوب برطرف‌ده توردی برافسون‌اوقوب ینه ات‌نی اوزصورتنه قایتاردی بولارننك معامله‌سن تیك چیت‌دن قاراب توروور ایدی ودیوان خلقی نی‌سویلاکانن همه‌سین ایشتوب توروور ایدی آلار ابوعلی‌سینانی کورماس‌لر ایدی بس پادشاه اوینه قایتوب کیتدی دیوان تارقالـدی ابوعلی‌سینا هم خانه‌سنه قایتـوب راحت اوتوردی اما اول مکاره قارچق‌ننك قیلغان اش‌لری همیشه کونکلندن کیتماس ایدی دایما بوقارچق‌دان نیچوك اینتوب اوچ آلورمن‌دیب همان فکرده‌ایدی بر کون کوردی اول ملعونه ینه اویرانکان عادتچه ابوعلی‌سینانك خانونی یاننه کیلدی اوتوردی‌لار سویلاشدی‌لر ابوعلی‌سینا هیچ بلمامش بولوب توردی اول قارچق اوی‌دن کیتکانین صاغالاب توردی ابوعلی‌سینانك ایشك توبنده بر طاش بار ایدی دایما آنـده اوتوروور ایدی قارچق چقوب کینکان‌ده ابی منم یانمه‌ده کروب کیت دیدی ملعونه خلاف‌لك ایتارکه قادربولمادی کردی ابوعلی‌سینا قارچق‌دان حال‌احوال صوراشدی کویاکه اوتکان ماجراسی ایشتمامش بولوب اشنالق طریقنچه معامله قیلدی قارچق هم کونکلندن فهم‌ایتدی‌که منم پادشاه‌غه باروب شکایت قیلغانم‌نی ابوعلی‌سینا سیزماکان ایمش دیب خیال قیلدی بس ابوعلی‌سینا قارچق بلان سویلاشوب اوتورغان‌ده ایتدی ای ابی سن بزدن اوتنوب جیل‌نی آلدنك اول کشی پادشاه‌غه باروب بزدن شکایت قیلغان ایمش پادشاه بزنی چاقرتوب بزنی‌اوتره‌یازدی قولندان خلاص‌بولغونچه نی‌قدرزحمت‌لر چیکدك دیدی اول ملعونه قارچق تحقیق‌بلدی بوقدر زحمت‌لر چیککانین اول کشی‌دن کوره‌ایمش دیب جواب بیره‌باشلادی رحمت عمرنکز اوزون

بولسون یخشی ایتدنکز ایذکولك ایتدنکز دیدی ابوعلی‌سینا ایتدی بزننك
هم سزدن بر اوتونوچمز بار ایدی کرم‌ایتوب شول عذرمزنی اداقیلاسز
ایکی منك آقچه اوزنك بیرکان ایدنك همان کیموکانی یوق شول آقچه‌نی
بیرایم اوچ منك آقچه تاغی بیرایم بزکاده بر ایذکولك ایتسنه دیدی
قارچق ایتدی بیورنکز اکر منم قولم‌دان کیله تورغان اش بولسه باش
اوستی اما اول نیچوك اش‌درکه سز آندان عاجز بولاسزده بزکا ممکن بولا
دیدی ابوعلی‌سینا ایتدی اول‌عذرم‌بودرکه منم‌برسرخاوم‌بارنیچه طبیب‌نی
کوردم طبیب‌لار بوسرخاومه دارو ایتودن عاجز بولدی‌لار هیچ بر طبیب
سرخاومه علاج‌تابالمادی آخری مصلحت‌قیلوشدی‌لار باشقه علاج‌یوق مکر
یانا تورغان آغاچ پاره‌سین میچ‌دن آلوب بر خاتون‌ننك عورتنه طغوب
سوندروب کومرین بزکا کیتور شول کومردن بردوا ترتیب قیلوب علاج
ایتارمز دیدی‌لر بو اش‌نی براوکاده ایتکانم یوق‌ایدی چونکه سزننك‌بلان
آشنالق پیدا بولدی ایمدی ایم جانم بو اش‌نی بتروب مرادمه ایرشدره
کور دیدی بو مکاره قارچق بر آز فکر ایتوب آندان نی‌بولور منم بو
اژدها کبك جهنم‌کردارم نیچه نیچه اوتون آغاچی‌کبك‌نی یوتقانی بار دیب
راضی بولدی آخربی‌چاره غایت طمعسندان مکر قاپچوغی یرطلوب حیله
طوبالی سوتولوب دنیاغه هنر صانقان‌ده بر نیچه آقچه اوچون بلا توزاغنه
کرفتاربولدی همان ابوعلی‌سینا تاغی فرصت غنیمت‌در دیب اورنوندان
توردی اوچاق‌ده یاناتورغان اوتون آغاچی‌ننك برسین آلوب ملعونه‌ننك
یاننه کیلدی آرقاسی اوستنه یاتقوروب اوطلی آغاچ‌نی بر نیچه مقدار
طغوب سوندردی ملعونه فریاد آباو خراب ایتدنك نیشلادنك دیب
عقلی کیتدی بر آزدان توروب ابوعلی‌سینانی سوکا سوکا کیتدی مکر
ابوعلی‌سینا افسون ایتوب بر طلسم بلان شهرننك بارچه اوطین آننك
عورتنده حبس ایتدی ملعونه شوننك بلان قوتولدم دیب کمان قیلوب

انتقام ایکانن هنوز آنکلامادی اوچسز قوتولدم دیب کیتدی آچیسندان
تیز تیز کیتار ایدی واسی‌لکندن صالقون صو سیبار ایدی بو طرفده
ابوعلی‌سینا اوزی‌ننك هنرین تمام قیلدی شهرننك اوطلاری همه‌سی
سوندی هیچ بریرده قرمسقه کوزی قدر اوط قالمادی چاقمه چاقسه‌لار اوط
چقمی براو قولنداان براو آلوب چاغوب قاری‌لار اثری یوق شهرده اوط
بتوننك سببین هیچ کم بلماس‌ایدی دنیاده اوط بردولت ایمش نی‌دولت
ایالری اوط حسرتندن دولت‌لری کوزلارینه کورنماس ایدی شهرننك
اولوغلاری جیولوب پادشاه‌غه شکایت‌کا کیلدی‌لر اما پادشاه‌لاری اوزی‌ده
اوط آلورغه قایسی جهنم‌کا باراسن بلماس ایدی ایمدی اوطغه قای‌ده
بارایق وردکا درمان کم‌دن استایك دیدی‌لر پادشاه نی جواب بیره‌سن
بلماینچه صونك‌سز کم‌نی بلاسز کم‌دن درمان‌استاماکچی‌بولاسز دیدی‌بارچه‌سی
بر آوزدان بزپادشاه‌مزنی بلامزپادشاه‌مزدان باشقه کم‌دن یاردم ایستایك
یاردم‌استاب‌کیلدك دیدی‌لرپادشاه تاغی وزیرلربلان مشورت‌کااوتوروب
کوب قیل وقال‌لر تورلوجواب وسؤال‌لر بولدی آخر بروزیز بار ایدی
غایت عاقل ودانا‌ایدی‌ایتدی ای‌پادشاهم بزننك بلان مشورت‌ده‌ایتاسن
سوزمزکاده اعتبار قیلمی‌سن بز تحقیق بلامز بواش همه‌سی ابوعلی‌سینا
اشی‌در اکر آنکا خلاف تورسانکز ینه عجایب صنعت‌لر کوروسز دیدی
پادشاه ایتدی ابوعلی‌سیناکا اول قدر من نی قیلدم اول بولای عامت
بوتون شهر اوطن یاشرورکا دیدی وزیر ایتدی سبب بودرکه آنکا
اعتبارقیلمادنکز حقارت‌کوزی‌بلان قارادنکز دیوان‌دان سوردنکزقاطی‌لق
بلان سرهنك کوندروب سیاست ایتمك استادنکز شول جهت‌دن اول
تاغی قوّت وقدرت‌ده علم وحکمت‌ده اوزی‌ننك مرتبه‌سین بلدرمك
استادی بولغای‌دیدی پادشاه ایتدی بولغان اش بولغان یه‌نیشلامك‌کیراك
بواش‌ننك علاجی ودردننك درمانی نی‌دردیدی وزیر ایتدی من‌قولننك

باروب عذر ایتوب چاقرایم بلکه کیلور اکر کیلسه یومشاق‌لق بلان
معامله بیورب عزت حرمت ایتنکز الاحسان یقطع اللسان نحواسنچه انعام
احسان قیلوب خاطرین خوش قیلنکز آندان صونك بو دردننك درمانن
استاملك ممكن بولور دیدی پادشاه اولوغ خوفکا توشوب بو اش‌دن عاجز
ایدی وزیرکا ایتدی اکر بولای‌کرم ایتسه‌نکز زیاده منت دارمز دیدی
بس وزیر توروب ابوعلی‌سینانك خانه‌سنه کیلدی ایشك‌قاقدی مهماننکز
کیلدی دیدی ابوعلی‌سیناده قصه‌نی بلوب بر آز کولوب‌راك بر کوزال
اتی بار ایدی آنکا خطاب قیلوب بار مهمانمزغه ایشك آچ دیدی اول
ات تاغی کیلوب ایشك آچدی وزیر کردی ابوعلی‌سینا وزیرنی حرمت
ایتوب اورون کورساتدی وزیر اوتوردی بر آز غیر معهود طعام‌بلان ضیافت
ایتوب مرادین صورادی وزیر دعا ایتوب پادشاه طرفندان دعوتچی‌بولوب
کیلکانن سویلادی زنهار رحم ایته‌کورنکز دیدی ابوعلی‌سینا تاغی دعوت‌نی
قبول ایتوب بر تایاغی بار ایدی بر افسون اوقودی بر یخشی آط بولدی
آنکا آطلانوب وزیرننك یاننه توشوب سویلاشه باردی‌لار پادشاه سراینه
یتدی‌لر ایچکاری کردی‌لر ابوعلی‌سینا پادشاه‌غه دعا وثنالر قیلغان‌دان
صونك پادشاه آیاق اوستنه توروب تعظیم وتکریم بلان اوزی‌ننك یاننه
اوتورتدی حال احوال صوراشوب تمام رعایه قیلدی وضیافت حاضرلنوب
نیچه بخشش‌لر قیلغان‌دان صونك جیل واوط خصوصنده سوز چقاروب پادشاه
هزار عذر نیاز بلان ای حکیم آفلاطون زمان بو دردننك چاره‌سی سزلرده‌در
کرم ایتوب بزنی بو عاجزلك‌دن خلاص بیورنك دیب زاری‌لق‌لار قیلدی
ابوعلی‌سینا انکار قیلوب بو اش‌ده منم اصلا کناهم یوق‌در تقصیر عفو
بیوراسز دیب بر آز ناز قیلدی پادشاه شول قدر عذر ایتدی‌که کیلوب
ابوعلی‌سینانك صقالن اوبدی آخر ابوعلی‌سینا پادشاه‌ننك بو قدر کچی‌لك
بلان عذر ایتوب اوتنوندن اویالوب خیر افندم بو اش‌نی من قیلمادم لکن

قیلغان کشی‌نی بلامن دیدی پادشاه ایتدی همان دردمزکا درمان بولسون نی طریقچه بولسه‌ده بولسون کم قیلسه‌ده قیلسون اما بزننك هاجتمزکا اوط بولسون دیدی ابوعلی‌سینا ایتدی ای شاهم بو اش‌نی قیلغان کشی بر جادو مکاره قارچق‌در فلان یرده تورا اسمی فلانه‌در سحر وافسون کوب بلور نیچه بوزوق اش‌لری ظاهر بولمش‌در بو جیل‌نی واوطنی حبس ایتوچی قارچق شول‌در اکر مونىك حقیقتین بلماکا مراد شریفنکز بولا قالسه بر آدم کوندرنکز بارسون اول ملعونه‌ننك اوط زندانىنه بر بالاوز طقسون اکر یانماسه منم همه سوزلرم یالغان بولسون آننك اوچون‌که من بلامن اول ملعونه قارچق اوطنی فرجنه حبس ایتمش‌در دیدی پادشاه قصه‌نی فهم ایتدی قارچق دان انتقام اوچون ایمش دیب آنکلادی اما نیشلاسون باشقه علاج یوق همان اوط تابولسون قایسی جهت دن بولسه ده بولسون کیلسون دیب بر اوصال سرهنك‌نی چاقروب بر بالاوز بیردی‌لر فلان محله‌ده فلانه اسملی برقارچق باردر تابوب اصلا سوزینه قاراماینچه همان باصوب فرجنه بالاوزنی طغوب بالاوزغه اوط توتاشوب یانا باشلاسه آلوب کیل دیدی‌لر اول سرهنك حاضر دیب یوکروب کیتدی باروب قارچق‌ننك یورطین ازلب تابدی ایشك‌نی قاقدی آچدی‌لار همان ایچکاری کروب قارچق‌غه ایتدی ای سننك فرجنك‌ده اوط بار ایمش پادشاه بیوردی بو بالاوزنی فرجنکا طغوب اوط آلوب کیتسام کیراك دیدی قارچق فریاد ایتوب هی احمق سن دیوانه بولدونك‌مو منم فرجم‌ده نیشلاب اوط بولسون دیدی سرهنك آننك سوزینه قاراماس‌دان ایرکسزلب یاتقوردی جهنم کردارینه بالاوزنی طقدی درحال تارتوب چغاردی کوردی بالاوزغه اوط توتاشمش گور گور یانار آلوب پادشاه سراینه کیتدی اوطغه محتاج آدم‌لردن یول‌ده اوچراب های اوط منکاده بیر دیب آلماق تلادی‌لر هیچ برسی یاندروب آلالمادی‌لار چونکه اول اوطنی براودن براو هیچ آلالماس ایدی

تاکه هرکم اوزی باروب بالاوز باتوروب آلماغه محتاج ایدی نیچه تورلو
تجربه ایتدی‌لر ممکن بولمادی سرهنكدن صورادی‌لار سن بو اوطنی
قای‌دان آلدنك دیدی‌لر سرهنك خبر بیردی همان شهر خلقی مونی
ایشتوب هر اطراف‌دان قارچق‌ننك یورطنه یوکروشدی‌لر سرهنك
بولاردان قوتولوب بادشاه سراینه کیتدی دیوان‌خلقی کوردی‌لر اوط یانار
حیران بولدی‌لار پادشاه بو واقعه‌نی کوزی بلان‌کوروب ابوعلی‌سینانـنك
علمنه وحکمتنه تحسین قیلدی بو طرف‌ده قارچق ملعونه اش‌نی آنکلادی
وباشنه کیلکان بلانی بلدی اما نی علاج قاچمق‌دان باشقه چاره یوق لکن
خلق ایشك‌نی چرتاب آلمش‌لار ایدی چغوب کیتارکا یول‌یوق یورطی‌ننك
برطرفنده ایسکی حاجت خانه بار ایدی آنده‌کروب بیکلاندی قوتولورمن
دیب بلدی بوغای اول آراده خلق ایشك‌نی واتوب کردی‌لر قارچق‌غه
محکم یابوشدی‌لار هرقایسی‌سی منکا اوط آلورغه نوبت قاچان تیار ایکان
دیب تارتقالاشوب تورغان‌ده ایدانی چرك ایکان همه‌سی دفعت توشوب
کیتدی‌لر بیل چاقلی تیزاككا باتدی‌لار چیت‌دن خلق جیلوب باولار بلان
تارتوب چغاردی‌لارتیزاككامیزاككا قارامایین همان قارچق‌ننك اوط زندانـنه
بالاوز طغوب اوط آلمق‌ده بالاوز بولسون چرا بولسون بوتاقلی آغاچ
بولسون هرنی استعمال قیلاسه‌لار یانار ایدی آنده جیولغان آدم‌لر هر
قایسی‌سی اوزلرینه حاجت اوط آلغاچ یباردی‌لر قارچق بی چاره ایکنچی
محله‌کا قاچدی آنده‌ده اوطغه محتاج‌کشی‌لر باصوب اوط آلماغه باشلادی‌لار
آندان ایکنچی برکا قاچدی آنده هم طندرمادی‌لار اول کون نی‌خلق
بار ایدی بارچه‌سی اوطغه بایودی‌لار اخشام بولغاج ینه اوطلاری سوندی
ایرته‌سی‌کون ینه اوطغه محتاج‌بولدی‌لار اول‌مکاره قارچق بلدی بوشهرده
تورورغه ممکن توکل حتی شهردن چغوب قاچماغه تاغی درمانی یوق ایدی
یغلاغاچ بر صو یاننه کیلدی بر آز یاتدی یوقوغه کیتدی اویغانوب

کوردی کون یاقتورلمش صو یاننه باروب جهنم اوچاغنه صو سیبماکا باشلادی
آزراق فایده بولماس میکان دیب اویلادی یانانورغان آغاچ غه صو سیبکاچ
توتون چقغان کبک صو سیبکان صایون توتونی قوتلانوب هواغه چقدی
مکر شهر خلقی ایرته بلان توردی‌لار ینه اوط یوق ایندی نیشلاسی
قارچق نی ده باکان کشی یوق چاره‌سز ینه عمل قیلوب قارارلار ایدی خلق
بر یرکا جیولوب حیران بولوب تورغان ده کوردی‌لر بر یرده توتون بار
دلالت عقلیه کفایه البته توتون بار یرده اوط تاغی بولمق کیراك دیب
یوکروشدی‌لر باروب کوردی‌لر قارچق آخ واخ ایتوب دریاده صوغه کروب
اوتورمش‌در وتوتوب یاتقوردی‌لار هر بر کیلکان آدم قولنده نی نرسه
بولسه همان اوط الا کتروب آلماغه باشلادی‌لار اول کون هم کیچکاچه هر
کشی کیراك قدرنچه اوط آلدی آخر قارچق نی کیتوروب بر یرکا یابدی‌لار
کشی‌لر قویوب جماعت خزینه‌سندن آشامق ایچمك تعیین قیلدی‌لار هر
کم حاجت وقت‌ده اوط کیلوب آلور ایدی تمام بر یل بو کیفیتچه کیچوردی‌لر
آخر اول قارچق بو محنت‌دن هلاك بولدی •

Русская транскрипцiя.

Абӯ-ҕалī-Сінā̄, Мысырдан кітi̥п, Бухара уілāјäтi̥ндä асыл тӯҕан џірi̥ Шаџаҕ дiгäн kарыјаҕа кілдi̥, кӯрдi̥ кӯп замāннар ӯтӯ̄ сäбäплi̥ kарындаш урӯдан, дус-іштäн бi̥рäӯ-дä kалмаҕан. Аннан кітi̥п, Бухара шäгäрi̥нä кілдi̥. Бухараныӊ ҕуламāсы уа тулабāсы-бi̥лäн кӯрi̥шкäннäн суӊ бi̥р нічä көн анда төрмḁҕа нi̥јäт іттi̥. Аkыр мөхтāчлыkkа дөчḁр булып, сäјi̥ллi̥ктäн ӯзi̥н саkламаk өчөн сі-мi̥јā kуаты-бi̥лäн бi̥р ауāсы нäфi̥с џірдä бi̥р өй бінā kылып, бi̥р äдäмгä ун мi̥ӊ аkчаҕа сатты. Бi̥р көн шäгäр сӯ башы-ныӊ џулы ул Абӯ-ҕалī-Сінā̄ саtкан өйнөӊ џаныннан узарҕа тӯры кілдi̥. „Бу шäгäрдä шаh-нішīн мамнӯҕ ідi̥, нi̥й кi̥шi̥ мында џөрт салҕан?“ діп, сӯ башы ул џөртнө бөздөрдө. Са-тыб-алҕан кi̥шi̥ фірi̥јāт ітi̥п, „мін бу өйнө ун мi̥ӊ аkчаҕа ал-

дым! бір акчалык іттің, харāп іттің!“ діді. Сӯ башы äйтті: „цөртнө кімнäн алдың, акчаңны аннан сөра, цөртнө өстөнä ташла!“ діді. Нīшлäсін, бі-чара цөгөрөп, Абӯ-ҕалī-Сінāгä кілді, äйтті: „өјөң ҕајіпі чыкты, кайтарыб-ал, акчамны бір!“ діді. Абӯ-ҕалī-Сінā äйтті:„ өйнөн ній ҕајібі бар?“ Ул äдäм äйтті: „ул өйнө мін шаh-нішīн өчөн алҕан-ыјым, інді ул өйнө шäгäр сӯ башысы уатты, харāп ітті!“ Абӯ-ҕалī-Сінā äйтті: „шаh-нішīн дігäніңнäн мурāт ній-дір?“ Ул äдäм äйтті: „кäсбі ауāдыр уа цай көнөндä нäфіс сāф ауā-білäн хузӯр ітмäк-тір!“ діді. Абӯ-ҕалī-Сінā äйтті: „чөнкі мурāдың ціl ікäн, Бухара патшасынын сарајындаҕы ціlні сіңа сатыјым, нійгä алырсын?“ діді. Ул äйтті: „бу ній сӱз-дір? мазāх заманы төгөl-дір! hамāн, кäрäм itіп, акчаны кайтарып-бір!“ діді. Абӯ-ҕалī-Сінā äйтті: „häй äдäм, бар, өјөңдä патшанын өч сарајындаҕы булҕан ціl; äгäр булмаса, кіl, акчаңны бірірмін!“ діді. Ул äдäм таҕаццуп ітіп, „тукта, кайтып, карыјым, дөрөс-м’ ікäн!“ діп, өјөнä кілді. Абӯ-ҕалī-Сінā, аннан мукаддам барып, патшанын сарайлары каршысында бір нічä такта кадап, бірäр афсӯн укыды. Патша сарайларыннан ціl кісіліп, бу кішінін өјөнä кілді, кӱрді, өјөндä шул кадар ціläс ітäргä цараміый, катыны каршы чыҕып, „häй, сін кайда цөрäсін? аспāпларыбызны ціl тармар ітті!“ діп, шікāјäт кылды. Бу кіші äйтті: „чу, шаулама,-бу ауā цілі-дір! саклан, кішігä сөйläмä, чөнкі патша сарајыннан кілгäн ціl-дір, бір кішідäн сатыб-алдым!“ діді. Катыны таҕы шāт булып, кäйфі сафāда булдылар. Бу тарафта Бухара патшасы сарајында утырыр-ыјы, кӱрді, асыла ціl äсäрі калмады, көл цігітlärінä äйтті: „караҕыз, тäрäзäläр цабык-мы-дыр, сарайҕа тыш ауāсы бір-дä кірмій-lä!“ діді. Äйттіläр: „цук, таксыр, тäрäзäläр häммäсі ачык-тыр; äммä тышта ціl цук-тыр!“ дідіläр. Патша өй ічіндä пішініп, тірläп, бакчаҕа чыкты; барып, кӱрді, бакчада ціl äйбäт кӱп. „Хай, нäфіс ціl чыҕып-кітті!“ діп, бакчада ахшамҕача кäйфі сафā кылып, цäнä сарајына кілді,- hамāн бајаҕычa сарайда ціl цук-тыр; бік ҕацäпlänді. Бір ӱäзірні чакырып, äйтті: „äй ӱäзірі данā! ній хікмäт-тір: бөтөн

дөнөјӓ̥дӓ џіl бар, бі̥зні̥н сарајыбызда асыла џіl ісмӓс!“ діп, бі̥р аз шікӓјӓт kылды. Ӯӓзі̥р айтті̥: „ӓй шаһым, са́быр іті̥ј̥і̥к, бӓлkі ісӓр-ӓ̄llӓ!“ діді̥. Бакчаҕа уа башkа тарафларҕа кі̥ші̥ џібӓрі̥п, бі̥лді̥лӓр: ӓ̄р kайда џіl бар, мӓгӓр патша сарајындаҕына џуk-тыр; ҕуламā уа хукамā kайран булып, мынын сырына төшмӓ̥ді̥лӓр. Акыр бі̥р ӯӓзі̥р ајаk өстөнӓ kалыҕып, „бөјөрөң, патшам! бі̥р нічӓ көн бі̥зні̥н ханабызҕа тӓшрі̥ф іті̥п төрөҕөз, анда нӓфі̥с ауā фарауāн! кӯрі̥ј̥і̥к, бі̥р нічӓ көн са́быр іті̥ј̥і̥к, замāна көзгөсө ні̥й џөз кӯрсӓтӓр!“ діді̥. Ма́kул кӯрі̥п, патша ӯазі̥рні̥н сарајына кілді̥, ҕаџāјі̥п нӓфі̥с џілӓс, ӓ̄р саҕатта ӓдӓм џібӓрі̥п, патша сарајын бі̥лді̥рі̥р-і̥ј̥і̥. „Хамāн џілдӓн ӓсӓр џуk!“ діп, хабар бірі̥рлӓр-і̥ј̥і̥. Патша таҕаџџуп іті̥п, ні̥й ікӓні̥н бі̥lмӓктӓ ҕаџі̥з kалдылар. Нӣшлӓсі̥н, бі̥р ікі̥ көн ӯӓзі̥р сарајында төрдө; өчөнчө көн кӯрді̥, ӯӓзі̥р сарајында таҕы ауāнын ӓсӓрі kалмады. Патша аннан кӯчі̥п, бі̥р нічӓ көн бакчаҕа барып төрдө. Былай ріуāјӓт kылалар-кі ӯӓзі̥рні̥н сарајында џіl кісі̥lмӓгӓ сӓбӓп бу-ыјы: бі̥р көн Абӯ-ҕалӣ-Сінӓ̄ катыны-бі̥лӓн сөйlӓ̥ші̥п утырҕанда, сӯз арасында сӯз чыҕып айтті̥: „Сӯ башы бі̥згӓ хыјāнӓт іті̥п саткан өјөбөзнө уатып харāп итті̥. Өйнө сатыб-алҕан ӓдӓм кілі̥п, акчасын kайтарып ала-јазды!“ діді̥. Катыны айтті̥: „акыры ні̥й булды?“ діді̥. Абӯ-ҕалӣ-Сінӓ̄ айтті̥: „нізāҕыбыз рөзгӓ̥р-өчөн і̥ј̥і̥, мін патшанын сарајында булҕан џілні̥ һӓммӓсі̥н ул кі̥ші̥гӓ бірді̥м!“ діді̥. Катыны айтті̥: „һӓй ӓдӓм, нічі̥к іті̥п, џілні̥ кі̥ші̥гӓ сатасын, мөмкөн-мі̥? џіl сіні̥ң іхтыјарыңда төгөl-ді̥р!“ діді̥. Абӯ-ҕалӣ-Сінӓ̄ сімі̥јā kуаты-бі̥лӓн ӓ̄р ні̥й і̥шлӓмӓгӓ kāдыр ікӓні̥н kатынына бі̥р бі̥р бајāн kылды. Хамāн kатыны айтті̥: „кӓрӓм іті̥п, ӯӓзі̥рні̥н сарајында булҕан ауāны ӯз өјөбөзгӓ̥-дӓ кіті̥рӓ-кӯр!“ діді̥. Абӯ-ҕалӣ-Сінӓ̄ айтті̥: „тукта, са́быр іт, бі̥р урылык сі̥ңсі̥н ӓ̄llӓ!“ ді̥ді̥. Lакін булмады, чөнкі Абӯ-ҕалӣ-Сінӓ̄ мөlӓ̥ј̥і̥м ӓдӓм і̥ј̥і̥; kатыны кӯп айтӓтөрҕӓ̥ч, „џарар алайса!“ діп, бі̥р афсӯн укыды. Хамāн ӯӓзі̥рні̥н сарајында булҕан џіl кісі̥лі̥п, быларнын ханасына кіlмі̥ш і̥ј̥і̥. Патша хӓнӯз бакчада ыјы. Ал-kысса көннӓ̥рдӓ бі̥р көн патша kатынынын ашналарыннан бі̥р kатын хамамҕа барды; анда-

таҕы ул катыннын ашнасы өчөра̥шып џіl уа ауā кыссасын сөйlа̥шкәндә, Абӯ-ҕалī-Сінāні̥н катыны һәм анда булып, нā-кысабу'l-áкыл зөмра̥сі̥ннән булҕанҕа кӱрә лаф өрөб-рак „ул џіlні̥ міні̥м ірі̥м Абӯ-ҕалī-Сінā бі̥р кі̥ші̥гә сатты, ӱäзі̥рні̥н сарајында булҕан џіlні̥ таҕы ӱз өјөбөзгә̥ кітірді̥, міні̥м ірі̥м ӱнәрмәнт, кӱп і̥шкә кадыр, уа ā̈р санаҕатта магыр-дыр!“ діп, бі̥р аз мактанды. Ул патша катынынын ашнасы, хамāмнан чыҕып, тӯры шаһнын сарајына кілді̥, патша катынына бу кыссаны сөйlә̥ді̥. Патшанын катыны төрөп, ірі̥ бакчада ыјы, „былай уакыҕа і̥ші̥тті̥м!“ діп, барып, хабар бірді̥, уа патша мыннан хабардāр булып, ӱäзі̥р ӱäзäрāсын џыјып, бу кыссаны сөйlә̥ді̥. Ā̈р бі̥рі̥сі̥ кайран булып төрдөла̥р. Патша äйтті̥: „мынын чарасы ні̥й-ді̥р?“ діп, мäшӱäрäт кылыштылар. Бі̥р ӱäзі̥р äйтті̥: Абӯ-ҕалī-Сінāні̥ бі̥р мäртäбä мында чакырып, сөйlә̥ші̥п, карыјык, ні̥й äйтäр!“ діп, макӯл кӱрі̥п, сäрhäң діäрlәр бі̥р äдäм кӱнді̥рді̥lәр. Ул сäрhäң кілі̥п, Абӯ-ҕалī-Сінāні̥н капкасын какты. Абӯ-ҕалī-Сінā чыкты. Сäрhäң äйтті̥: „äйдäгі̥з, сі̥зні̥ патша хäзрäт чакыра-дыр!“ діді̥. Абӯ-ҕалī-Сінā кыссаны аңнады, бі̥р-дä каршы сӱз äйтмі̥јі̥н „хөш булсын баш өстө!“ діп, сäрhäң-бі̥lән бі̥ргә кітті̥. Патша џанына кі̥рі̥п, таҕзīм каҕыдасы ā̈р ні̥й булса џірі̥нä џіткі̥рді̥. Дуҕā кылып, кул бäйlәп төрдө. Патша кӱрді̥-кі бі̥р факīр дäрӱīш-ті̥р. Кӱзі̥нә хӯр кӱрі̥ні̥п, àсыла раҕāја кылмады, „утыр!“ діп урын кӱрсäтмäді̥, каттылык-бі̥lән „hәі, äдäм! Абӯ-ҕалī-Сінā ді̥гäннäрі̥ сін-мі̥-сін?“ діді̥. Абӯ-ҕалī-Сінā äйтті̥: „бälі̥, таксыр! бі̥з факīрыҕыз!“ діді̥. Патша äйтті̥: „міні̥м сарајымдаҕы ауāны кі̥мгä саттың?“ діді̥. Абӯ-ҕалī-Сінā äйтті̥: „äй, дäӱlәтlі̥ шāhым, џіlні̥н хуџасы мін-төгөl, ӱзі̥м ті̥lәгән џіргä џіlні̥ істі̥рäргä ні̥й көдрḁ̈ті̥м бар?“ діді̥. Патша äйтті̥: „мін і̥ші̥тті̥м, сіні̥н катының хамāмда шулай сөйlә̥шкäн імі̥ш!“ діді̥. Абӯ-ҕалī-Сінā џауāп бірі̥п äйтті̥: „äй патшаhым, катыннар сӱзі̥ патшалар мäџlі̥сі̥ндä сөйlә̥нмäк ҕаjі̥п-ті̥р,-аларнын сачы өзөн, акылы кыска-дыр. Катыннар сӱзі̥ патшалар мäџlі̥сі̥ндä төгөl, ірlәр арасында-да көла̥кка алынмас! мäзгäбі̥бі̥здä катыннар сөйlә̥гäн

сӯзні̥н хілāфі̥ рāст-тыр!“ діді̥. Мыннан суң патша ӯзі̥, мөлза̥м булып, сөйла̥р сӯзі̥ kалмады, ні̥й айтäсі̥н бі̥лмі̥јі̥нчі̥ „kӯып, чыђарыђыз шул kарт і̥тні̥!“ діді̥. Абӯ-ђалӣ-Сінā чыђып кітті̥ уа кӯңі̥лі̥ннäн кӣнä төтөп, „хөш, мін-дä санђатлар кӯрсäті̥јі̥м, гӯмрі̥ңдä кӯрмäк-төгөl, і̥ші̥ткäні̥ң-дä булмас! ā̄р фаkӣрны кӯрі̥п, хаkāрäт кӯзі̥ң-бі̥лäн kарама!“ діп, өјөна̥ кілді̥. Шул ачӯдан kатынына бік айбäткі̥нä іпläп бі̥рні̥ бірді̥, „сі̥ңа ні̥йгä кі̥рäкі̥јі̥ хамāмда мындыјын сӯз сөйла̥ші̥п, міңа бу kадар шälтäгä сäбäп булдың? міні̥ кі̥ші̥ бі̥лмäсі̥н, ӯз хаlі̥мдä бі̥р ɥірдä мäɥгӯl äдäм булып, төрөјөм дісäм, міні̥ kалыkkа мäшгӯр ітті̥ң!“ діп, бі̥р äз өрөштө. Катын төгөl-мі̥ кӯңі̥лі̥ннäн бі̥р кӣнä төтөп, мäкі̥р өчөн бі̥р фікі̥р kылды. Мäгäр Бухара шäгäрі̥ндä бі̥р малђӯнä ђаɥӯзä kарчыk бар-ыјы. Абӯ-ђалӣ-Сінāні̥н kатыны ɥанына ā̄р замāн кілі̥п, кіті̥п ɥөрөр-і̥јі̥, мäкі̥р уа хäйläдä төlкөда̥н бі̥р-дä кім-төгөl і̥јі̥. Нічä ɥөртла̥рны харāп іті̥п, нічä сіхі̥р-āмӣз і̥шläр kылмыш, мäкі̥р уа хäйlä фäнні̥ндä хàтмы кöтөп ітмі̥ш-і̥јі̥; дөнөја̥дä хäйlä бі̥тсä, ɥаңадан іхі̥јā kылырђа kāдыр-ыјы; хàтта kарчыk дөнөја̥ мыннан көнда̥ нічä мäртäбä істіђāзä kылыр-ыјы. Ал-kысса бі̥р көн бу мäккāрä kарчыk таја-ђын тајаныбраk, тäспӣхі̥н тартыбраk, Абӯ-ђалӣ-Сінāні̥н ɥөртөна̥ кілді̥, кӯрді̥, Абӯ-ђалӣ-Сінāні̥н kатыны хафā уа кӯңі̥лсі̥з булыбраk, төрөр. „Ні̥й хаl, нік ɥабыk хафā төра̥сын?“ діді̥. Абӯ-ђалӣ-Сінāні̥н kатыны уākыђаны сөйла̥п ɥылады. Ул kарчыk фікі̥р іті̥п төрдө-дä хäйlä төза̥ђын kөрөп, фітнä ɥөза̥ђын ачты, мäкі̥р kапчыђын майданђа салып, „kызым хафā булма! ӯчі̥ңні̥ аннан алыјыk, аны бі̥р häläкäткä салыјыk!“ діп, дäр-хаl урныннан төрөп кітті̥, äммä бі̥р нічä көн сàбыр итті̥. Калыk арасында сӯз кісі̥лді̥, ɥіl уākыђасы басылды. Бі̥р көн бу kарчыk Абӯ-ђалӣ-Сінāні̥н хас хөɥөра̥сына кілді̥, аузын бөрнөн төтөп, äдäп бі̥лäн хытāп kылып, айтті̥: „ай хäкі̥м Афлатӯн, мөхта̥чла̥рђа шафађатчы уа ђāɥі̥з kалђаннарђа мөђӣн уа ɥäрдäмчі̥сі̥н! бу фаkӣрä ɥäрі̥јäң-бі̥лäн бі̥р ɥірдä төра̥мын, өјөма̥ áсыла ауā кі̥рмі̥й, ɥіl ісмі̥й-ді̥р! кäрäм уа мөрөӯа̥т іті̥п, бі̥р äз ɥіl рäхі̥м іт-сäнä!“ діп, ікі̥ мі̥ң акча чыђарып салды уа кӯп ɥалбарып

зāр џылады, ā̆р сӯздä уӊајынчы сөйла̥ді̥. Абӯ-ҕалī-Сінā̆ мөрөўа̥т і̥јäсі̥ уа міhрі̥бāн äдäм-і̥јі̥, kарчыkнын хäйläсі̥н бі̥лмäді̥, „бі̥й-чара!“ ді̥п, kызҕаныл, патшā сарāјынын ауāсын äўäl бі̥р äдäмгä саткан-ыјы, бу мäртäбä ул äдäмнäн алып, бу kарчыk-нын өјөна̥ кітı̥рді̥. Бу kарчыkнын мөра̥ды булды; өјөна̥ kайтып кітті̥, кӯрді̥, өјөнда̥ џіl kайрāн тäрäзäläрі̥ннäн џіlбі̥рдäп ісі̥п төра̥. Ул көн сáбыр ітті̥, ікі̥нчі̥ көн кӯрді̥, hамāн џіl бар. Патша сарāјына кілді̥, патшаҕа дуҕā ітı̥п „äй шāhым, џіl уры-лаҕан äдäмні̥ таптым!“ діп, kыссаны хабар бірді̥. Kарчыk-бі̥лäн патшā сөйла̥ші̥п төрҕа̥нда, џіlні̥н і̥lгäрі̥гі̥ і̥јäсі̥ кілі̥п, ші̥-kāјäт kылды, äйтті̥: „Абӯ-ҕалī-Сінā̆ сі̥зні̥н сарāјыҕыздан џіlні̥ бі̥згä саткан, ун-ікі̥ мі̥ӊ akчабызны алҕан-ыјы, інді̥ міннäн алып, џäнä ікі̥нчі̥ кі̥ші̥гä уа бі̥зні̥ џапāнҕа атты!“ діді̥. Патшā бі̥лді̥, шäксі̥з бу і̥ш рāст-тыр; зähäрі̥н сачып, тіз бі̥р сäрhäӊні̥ чаkырып, бөјөрдө: „бар, Абӯ-ҕалī-Сінā̆ kайда булса̥-да, табып, тіз алып-кіl!“ діді̥. Сäрhäӊ „ā̆зі̥р!“ діп, џөгөрөп, Абӯ-ҕалī-Сі-нāні̥н ханасына кілді̥, іші̥к kакты, Абӯ-ҕалī-Сінā̆ чыkты, „äйдä, сіні̥ шāh чаkырыр, тіз бул ā̆зі̥р!“ діп, бік kызӯ төттө. Абӯ-ҕалī-Сінā̆ äйтті̥ „бар, і̥ші̥ӊнäн kалма, міні̥м патша-бі̥лäн і̥ші̥м џуk-тыр, сін хатā кілгäн-сі̥н!“ діді̥. Сäрhäӊ ачӯланып „äйдä, älбäттä алып-кітäрмі̥н!“ діп, Абӯ-ҕалī-Сінāні̥н kулын-нан кіліп төттө, hамāн кӯрді̥, Абӯ-ҕалī-Сінāні̥н kулы сӯры-лып анын kулында kалды, мынын-кі̥бі̥к уākыҕаны кӯргäні̥ џуk-і̥јі̥, kайран kалды; „патшадан шälтä ті̥јäр!“ діп, kурыkты, ташлап кітті̥. Џулда ікі̥нчі̥ сäрhäӊ өчра̥ды, патша „бар, тіз-рäк алып кілі̥гі̥з!“ діп кӯнді̥рмі̥ш-і̥јі̥, „ні̥й булды? kайда Абӯ-ҕалī-Сінā̆?“ діді̥. Бу сäрhäӊ „былай булды!“ діп, уākыҕаны сөйла̥ді̥. Суӊыннан өчра̥ҕан сäрhäӊ усалраk-ыјы „ні̥й өчөн алып-кіlмäді̥ӊ? ул сіјā̆сäткä мөста̥хаk äдäм-і̥јі̥, кірäк kулы-төгөl, башы сӯрылсын! äйдä, алып-барыјыk!“ діп, кірі̥ kайттылар. Џäнä Абӯ-ҕалī-Сінā̆гä кілі̥п, өјөннḁ̈н чаkырып, чыҕардылар; ікі̥сі̥ ікі̥ kултыҕыннан төтөб-алып, кітмäкчі̥ булдылар. Абӯ-ҕалī-Сінāні̥н ікі̥ kулы ікі̥сі̥ндä kалды; џаkасына џабыштылар, kулларында kалды; башына џабыштылар, kулларында kалды;

kай џірі̥ннӓн тѳтса̥лар, hамāн kулларында kалды. Кулларында kалҕан ā̄р бі̥р аҕзāсын ташлый-тѳрҕа̥ч, урамда хајі̥l іт кісӓкlӓрі̥ џыјылды. Інді̥ мыны нічі̥к алып-кітмӓк кірӓк, сӓрhӓӊнӓр kайрāн булып, кӯӊі̥llӓрі̥нӓ kуркӯ тѳштѳ; ташлап кітті̥лӓр, шāh сарāјына џітті̥лӓр, kыссаны бі̥р-бі̥р хікāјӓт ітті̥лӓр. Патша ӯз сӯзlі̥ бі̥р ӓдӓм-і̥јі̥, ҕайрӓтlӓні̥п „бар, нічі̥к алыпкілсӓгі̥з-дӓ алып-кілі̥гі̥з, џыјып, тѳба̥лҕа тутырып-алып-кілі̥гі̥з! Ӣч булмаҕанда, іті̥н утkа салып, џандырыјыk!“ діді̥. Сӓрhӓӊнӓр, бі̥р тѳба̥л алып, џӓнӓ kілді̥лӓр; патшāнын ӓмі̥рі̥ бујынча урамда тӯгі̥лі̥п-kалҕан тарkалмыш аҕзāларын тѳба̥лҕа тутырып, патша хѳзѳрѳна̥ кітті̥рді̥лӓр. Патша бѳјѳрдѳ, тѳба̥лны аударып, іт параларын ідāнгӓ тӯкті̥лӓр, кӯрді̥лӓр, тѳба̥л і̥чі̥ннӓн бі̥р kара і̥т чыkты, „hау, hау!“ діп, бі̥р тарафkа кітті̥. „Џібӓрмӓ, тѳт, ӯті̥р!“ діп, kараулчылар тајаклап ӯті̥рді̥лӓр, џӓнӓ кӯрді̥лӓр, таҕы бі̥р і̥т сузылып џата. Барчасы kайран булдылар, бу бӓlāдӓн нічі̥к kѳтѳла̥рҕа кірӓк бі̥lмӓді̥лӓр. Ӯ̆ӓзі̥рlӓрі̥ айтті̥лӓр: „ӓй патшаhым, бу ӓдӓмні̥ џӓбі̥р-бі̥лӓн кѳчlӓ̥п kулҕа кі̥ртмӓк мѳмкін тѳгѳl-ді̥р, чѳнкі дѳнѳјӓ̥ патшāлары бі̥р џіргӓ кіlсӓlӓр-дӓ аны џіӊмӓк мѳмкін тѳгѳl-ді̥р; булса, џакшылыk-бі̥лӓн булыр. Бѳјѳрса̥ҕыз бі̥рі̥бі̥з барып чакырсаk, бӓlкі кілі̥р!“ діді̥лӓр. Патша ӓйтті̥: „kадалып-кітсі̥н, аӊар ӯӓзі̥рі̥мні̥ џібӓрі̥п ајамыйҕына џылыјым! ӓгӓр кіті̥рмӓгӓ бі̥р тӓдбі̄рі̥гі̥з булса, бар, кіті̥рі̥гі̥з!“ діді̥. Ӯ̆ӓзі̥рlӓр бі̥рі̥сі̥-дӓ бі̥р сӯз ӓйтмі̥јі̥нчі̥, кӯӊі̥llӓрі̥ннӓн „хајі̥р, ӯзі̥ӊ бі̥lӓсі̥н, бі̥з бі̥lгӓні̥бі̥зні̥ ӓйтті̥к! Абӯ-ҕалī-Сінā̄ сіӊа санҕатлар кӯрсӓтӓргӓ ті̥llӓрдӓ дастан булырсын!“ діп, тамашаны кѳтѳп тѳрдѳла̥р. Патша ҕайрӓті̥ннӓн тѳрѳп, ѳјѳна̥ кітті̥. Бі̥р нічӓ кѳн ӯтті̥ ул буй-уk. Ӓммӓ Абӯ-ҕалī-Сінā̄ патшāнын мӓкі̥рі̥ннӓн імі̥н тѳгѳl-і̥јі̥; діуāнҕа кіlсӓ, hӓlā̄к ітӓчӓгі̥н бі̥lі̥р-і̥јі̥. Сӓрhӓӊнӓр кілгӓн уаkытта бі̥р і̥тні̥ ӯз сӯрӓті̥нӓ kујып, іші̥ктӓн чыҕармыш-ыјы. Алар џабышkанда, kулларында і̥т аҕзāсы kалыр-ыјы. Шул kӓйфі̥јӓттӓ ѳзѳlгӓ̥н аҕзāларны тѳба̥лҕа тутырып алып-кітті̥лӓр. Абӯ-ҕалī-Сінā̄ таҕы алар-бі̥лӓн бі̥ргӓ діуāнҕа кілді̥. Іхфāҕа чігі̥лі̥п бі̥р тарафта тѳрдѳ. Бі̥р афсӯн укып, џӓнӓ і̥тні̥ ӯз сӯрӓті̥нӓ kайтарды. Быларнын мѳгӓ̥мӓlӓсі̥н

5*

тік чіттән kарап төрөр-ыјы, уа діуāн kалkы нік сөйләгәнін һәммәсін ішітіп төрөр-ыјы; алар Абӯ-ҕалī-Сінāні кӯрмәсләр-ііjі. Бәс патша өјөнә kайтып кітті. Діуāн тарkалды, Абӯ-ҕалī-Сінā һәм ханасына kайтып, рәхәт утырды. Әммә ул мәккāрә kарчыkнын kылҕан ішләрі һәмīшә кӯңіліннән кітмәс-іјі. Дāјыма „бу kарчыktан нічік ітіп ӯч алырмын?“ діп, һамāн фікірдә-іјі. Бір көн кӯрді, ул малҕӯнә џәнә өйрәнгән ҕадәтінчә Абӯ-ҕалī-Сінāнін kатыны џанына кілді. Утырдылар, сөйләштіләр. Абӯ-ҕалī-Сінā īч білмәміш булып төрдө. Ул kарчыk өйдән кіткәнін саҕалап төрдө. Абӯ-ҕалī-Сінāнін ішік төбөндә бір таш бар-ыјы, дāјыма анда утырыр-ыјы. Карчыk чыҕып кіткәндә „әбій, мінім џаныма-да кіріп-кіт!“ діді. Малҕӯнә хілāфлік ітәргә kāдыр булмады, кірді. Абӯ-ҕалī-Сінā kарчыktан хәл-ахуāл сөрәшты, гөјәкі ӯткән мацарасы ішітмәміш булып, ашналыk тарīkынча мөгāмәлә kылды. Карчыk һәм кӯңіліннән фәһім ітті-кі „мінім патшаҕа барып, шікāјәт kылҕанымны Абӯ-ҕалī-Сінā сізмәгән-іміш!“ діп, хыјāл kылды. Бәс Абӯ-ҕалī-Сінā, kарчыk-білән сөйләшіп утырҕанда, әйтті: „әй әбій, сін біздән ӯтініп џілні алдың! ул кіші патшаҕа барып біздән шікāјәт kылҕан-іміш! патша, бізні чаkыртып, бізні ӯтірә џазды, kулыннан хылāс булҕынчы нік kадар зәхмәтләр чіктік!“ діді. Ул малҕӯнә kарчыk тахkīk білді, „бу kадар зәхмәтләр чіккәнін ул кішідән кӯрә іміш!“ діп, џауāп бірә башлады: „рәхмәт, гӯмірігіз өзөн булсын, џакшы іттігіз, ізгілік іттігіз!“ діді. Абӯ-ҕалī-Сінā әйтті: „бізнің һәм сіздән бір ӯтінічібіз бар-ыјы, кәрәм ітіп, шул гөзөрөбөзнө ідā kыласыз! ікі мің акча ӯзің біргән-ііјің, һамāн кімігәні џуk! Шул акчаны біріјім, өч мің акча таҕы біріјім, бізгә-дә бір ізгілік іт-сәнә!“ діді. Карчыk әйтті: „бөјөрөҕөз, әгәр мінім kулымнан кілә-төрган іш булса, баш өстө! әммә ул нічік іш-тір-кі сіз аннан ҕаџіз буласыз-да бізгә мөмкін була!“ діді. Абӯ-ҕалī-Сінā әйтті: „ул гөзөрөм бу-дыр-кі мінім бір сархауым бар! нічә табīпны кӯрдім, табīплар бу сархауыма дарӯ ітӯдән ҕаџіз булдылар, īч бір табīп сархауыма гілāч таб’алмады; акыр маслахәт kылыш-

тылар: „башkа гiлǟч џуk, мäгäр џана-төрҕ̥ан аҕач парасын мiчтäн алып, бі̥р kатыннын гäӯрäті̥нä тыҕып, сӯнді̥рі̥п кӯмі̥рі̥н бі̥згä кiті̥р, шул кӯмі̥рдäн бі̥р дауā тартīп kылып, гiлǟч iтäрбі̥з!“ діді̥лäр. Бу і̥шні̥ бі̥рäӯгä-дä äйткäні̥м џуk-ыjы, чөнкi сі̥зні̥н-бі̥лäн ашналыk пайдā булды. Інді̥, äбі̥jі̥м, џаным, бу і̥шні̥ бі̥ті̥рі̥п мөра̥дыма iрі̥шті̥рä-кӯр!“ діді̥. Бу мäккāрä kарчыk бі̥р äз фiкі̥р iті̥п „аннан ні̥й булыр, мiні̥м бу аџдаhа-кі̥бі̥к џähäн-нäм-кiрдāрым нiчä-нiчä утын аҕачы-кі̥бі̥кні̥ џөтkа̥ны ба̥р!“ дiп, рāзы булды. Акыр бі̥й-чара ҕājäт тамасыннан мäкі̥р kапчыҕы џыртылып, хäйлä төба̥лы сӯті̥лі̥п, дөнөjа̥гä ӯнäр сатkанда бі̥р нiчä акча өчөн бäлǟ төза̥ҕына гiрі̥фтāр булды. Хамāн Абӯ-ҕалī-Сiнǟ „таҕы фөрса̥ты ҕанīмäт-ті̥р!“ дiп, урныннан төрдө. Учакта џана-төрҕ̥ан утын аҕачынын бі̥рі̥сі̥н алып, малҕӯнǟні̥н џанына кiлді̥; аркасы-өстөнḁ̈ џаткырып, утлы аҕачны бі̥р нiчä мыкдāр тыҕып сӯнді̥рді̥. Малҕӯнä фiрі̥jāт iті̥п „äбäӯ, харāп iтті̥ң, ні̥й-і̥шлäді̥ң?“ дiп, акылы кiтті̥. Бі̥р äздäн төрөп, Абӯ-ҕалī-Сiнǟні̥ сӯгä сӯгä кiтті̥; мäгäр Абӯ-ҕалī-Сiнǟ афсӯн iті̥п, бі̥р тiлiсі̥м-бі̥лäн шäгäрні̥н барча утын анын гäӯрäті̥нä хäбі̥с і̥тті̥. Малҕӯнä „шунын-бі̥лäн kөтөлдөм!“ дiп, гумāн kылып, і̥нті̥kāм iкäні̥н häнӯз аңнамады, „ӯчсі̥з kөтөлдөм!“ дiп, кiтті̥. Ачысыннан тiз тiз кі̥тäр-і̥jі̥ уа і̥ссі̥лі̥гiннäн салкын сӯ сiбäр-і̥jі̥. Бу тарафта Абӯ-ҕалī-Сiнǟ ӯзі̥ні̥н ӯнäрі̥н тамāм kылды Шäгäрні̥н утлары häммäсі̥ сӯнді̥, īч бі̥р џiрдä kырмыскa кӯзі̥ kадар ут kалмады. Чакма чаксалар, ут чыкмый. Бі̥рäӯ kулын-нан бі̥рäӯ алып, чаҕып, kарыйлар, äсäрі̥ џуk. Шäгäрдä ут бі̥тӯі̥ні̥н сäбäбі̥н īч-кі̥м бі̥лмäс-і̥jі̥. Дөнөjа̥дä ут бі̥р дäӯлäт і̥мі̥ш; ні̥й-дäӯлäт і̥jäлäрі̥ ут хасрäті̥ннäн дäӯлäтлäрі̥ кӯзлäрі̥нä кӯрі̥н-мäс-і̥jі̥. Шäгäрні̥н өлөлары џыjылып, патшаҕа шiкājäткä кiлді̥-лäр, äммä патшалары ӯзі̥-дä ут алырҕа kайсы џähäннäмгä барасын бі̥лмäс-і̥jі̥. „Інді̥ утkа kайда барыjыk уа бу дäртkä дармāн кі̥мнäн і̥сті̥jі̥k?“ діді̥лäр. Патша ні̥й џауāп бiрäсі̥н бі̥лмі̥jі̥нні̥ сӯң „сі̥з кі̥мні̥ бі̥лäсі̥з? кі̥мнäн дармāн і̥стäмäкчі̥ буласыз?“ діді̥. Барчасы бі̥р ауāздан „бі̥з патшабызны бі̥лäбі̥з, патшабыздан башkа кі̥мнäн џäрдäм і̥сті̥jі̥k? џäрдäм і̥стäп кiл-

діk!“ діділäр. Патша таҕы ўäзірлäр-білäн мäшўäрäтkä утырып, kўп kіл-у-käллар төрлө џауāп уа суāллäр булды. Акыр, бір ўäзір бар-ыјы, ҕāјäт ākыл уа дāнā-ыјы; айтті: „ай патшам, бізнін-білäн мäшўäрäт-тä ітäсін, сўзібізгä-дä ігтібāр kылмыйсын! біз тахkіk білäбіз, бу іш häммäсі Абў-ҕалī-Сінā іші-дір. Äгäр аңар хілāф төрсаҕыз, џäнä ҕаџāјіп санҕатлар kўрірсіз!“ діді. Патша айтті: „Абў-ҕалī-Сінāгä ул kадар мін ній kылдым, ул былай ҕāммäт бөтөн шäгäр утын џäшірергä?“ діді. Ўäзір айтті: „Сäбäп бу-дыр-кі аңар ігтібāр kылмадыҕыз, хаkāрäт kўзі-білäн kарадыҕыз, діуāннан сөрдөгөз, kаттылыk-білäн сäрhäң kўндіріп сіјāсäт ітмäk істäдігіз, шул џіhäттäн ул-таҕы kуат уа kөдрäттä гілім уа хікмäттä ўзінін мäртäбäсін білдірмäk өстады булҕай!“ діді. Патша айтті: „Булҕан іш булҕан! џä, ній-ішлäмäk кірäk? бу ішнін гілāџі уа бу дäртнін дармāны ній-дір?“ діді. Ўäзір айтті: „мін, kөлөң, барып, гөзөр ітіп, чаkырыјым, бäлkі kілäр, äгäр kілсä, џөмөшаkлык-білäн мөгāмäлä бөјөрөп, гіззäт хөрмäт ітігіз, الاحسان يقطع اللسان фахуāсынча інҕāмы іхсāн kылып, хатірін хөш kылыҕыз! аннан-суң бу дäртнін дармāнын істäмäk мөмkін булыр!“ діді. Патша өлө хауфkа төшөп, бу іштäн ҕаџіз-іјі, ўäзіргä айтті: „Äгäр былай käрäм ітсäгіз, зіјāдä міннäт-дāрыбыз!“ діді. Бäс ўäзір төрөп, Абў-ҕалī-Сінāнін ханасына kілді, ішіk kаkты, „міhмāныҕыз kілді!“ діді. Абў-ҕалī-Сінā-дä kыссаны біліп, бір äз kөлөбрäk, бір гөзäл іті бар-ыјы, аңар хытāп kылып, „бар, міhмāныбызҕа ішіk ач!“ діді. Ул іт таҕы kіліп, ішіk ачты. Ўäзір kірді. Абў-ҕалī-Сінā ўäзірні хөрмäт ітіп, урын kўрсäтті. Ўäзір утырды, бір äз ҕајір-мäхўт таҕāм-білäн зіјāфäт ітіп, мөрадын сөрады. Ўäзір дуҕа ітіп, патша тарафыннан дауäтчі булып kілгäнін сөйлäді, „зінгāр рäхім ітä kўрігіз!“ діді. Абў-ҕалī-Сінā таҕы дауäтні kабўл ітіп, бір тајаҕы бар-ыјы, бір афсўн укыды, бір џаkшы ат булды; аңар атланып, ўäзірнін џанына төшөп, сөйлäшä бардылар, патша сарāјына џіттілäр, ічkäрі kірділäр. Абў-ҕалī-Сінā патшаҕа дуҕā уа санāлар kылҕаннан-суң патша ајаk өстөнä төрөп, таҕзім уа тäkрім-білäн ўзінін џанына

утыртты, хаl-ахуāl сөрашып, тамāм раҕāјä kылды уа зіјāфäтlär āзірläніп нічä бахшышлар kылҕаннан-суң ціl уа ут хөсөсөнда сӳз чыҕарып, патша хізāр гөзөр-ніјāз біläн „äй хäkім Афлатӳны замāн, бу дäртнін чарасы сізläрдä-дір! кäрäм ітіп, бізні бу ҕаціз1іктäн хыlāс бөјөрөң!“ діп, зāрылыклар kылды. Абӯ-ҕалī-Сінā інкāр kылып, „бу іштä мінім áсыла гөнагым цуk-тыр, таксыр, ҕáфу бөјөрасыз!“ діп, бір äз нāз kылды, Патша шул kадар гөзөр ітті-кі кіліп, Абӯ-ҕалī-Сінäнін сакалын ӳпті. Акыр Абӯ-ҕалī-Сінā патшанын бу kадар кічіlік-біläн гөзөр ітіп ӳтінӳіннäн өјалып „хáјір, äфäндім, бу ішні мін kылмадым, lакін kылҕан кішіні біläмін!“ діді. Патша äйтті: „hамāн дäртібізгä дармāн булсын; ній тарīкча булсада, булсын; кім kылса-да, kылсын, äммä бізнін āцäтібізгä ут булсын!“ діді. Абӯ-ҕалī-Сінā äйтті: „Äй шāhым, бу ішні kылҕан кіші бір цадӯ мäккāрä kарчык-тыр, фälāн цірдä төра, ісімі фälāнä-дір, сіхір уа афсӯн кӳп біlір, нічä бөзөk ішläрі зāhір булмыш-тыр; бу цілні уа утны хäбіс ітӳчі kарчыk шул-дыр! äгäр мынын хаkīkатын біlмäгä мөрады шäріфігіз була-kалса, бір äдäм кӳндірігіз! барсын, ул малҕӯнäнін ут зындāнына бір балауз тыксын! äгäр цанмаса, мінім häммä сӳзläрім цалҕан булсын, анын-өчөн-кі мін біläмін, ул малҕӯнä kарчыk утны фäрціна хäбіс ітміш-тір!“ діді. Патша kыссаны фähім ітті, „kарчыктан інтіkāм-өчөн іміш!“ діп, аңнады, äммä ній-ішläсін, башkа гіlāч цуk. „Хамāн ут табылсын, kайсы ціhäттäн булса-да, булсын, кілсін!“ діп, бір усал сäрhäңні чаkырып, kулына бір балауз бірділäр, „бар, фälāн мäхällädä фälāнä ісімні бір kарчык бар-дыр! табып, àсыла сӳзінä kарамыјынчы, hамāн басып, фäрціна балаузны тыҕып, балаузҕа ут төташып, цана башласа алып-кіl!“ діділäр. Ул сäрhäң „āзір!“ діп, цөгөрөп кітті. Барып, kарчыкнын цөртөн ізläп тапты, ішікні kакты; ачтылар. Хамāн ічкäрі кіріп, kарчыkkа äйтті: „Äбій, сінің фäрціңдä ут бар іміш, патша бөјөрдө, бу балаузны фäрціңä тыҕып, ут алып-кітсäм кірäк!“ діді. Карчык фірíјāт ітіп „häй ахмаk, сін діуāна булдың-мы? мінім фäрцімдä ній-ішläп ут булсын?“

діді. Сәрһәң анын сүзінә карамастан іріксізләп ҹаткырды, ҹәһәннәм-кірдāрына балаузны тыкты, дәр-хаl тартып чыӷарды, күрді: балаузӷа ут тотаҗмыш, гөр-гөр ҹанар. Алып, патша сарāјына кітті. Утка мөхтач әдәмнәрдән ҹулда өчөрап „һай, ут міңа-да бір!" діп, алмак тіләділәр, іч бірісі ҹандырыб-ал' алмадылар, чөнкі ул утны біраўдән бірäў іч ал'алмас-ыјы, тā-кі āр кім үзі барып, балауз батырып алмаӷа мөхтач-ыјы. Нічä төрлө таҹрібā іттіләр, мөмкін булмады. Сәрһәңнән сорадылар: „сін бу утны кайдан алдың?" діділәр. Сәрһәң хабар бірді. Хамāн шәгәр халкы мыны ішітіп āр атрāфтан карчыкнын ҹортона ҹөгөрөштөләр. Сәрһәң былардан котолоп, патша сарāјына кітті. Діуāн халкы күрділәр, ут ҹанар, хайрāн булдылар. Патша бу уāкыӷаны күзі-білән күріп, Абу-ӷалі Сінāнін гіlмінä уа хікмәтінә тәхсін кылды. Бу тарафта карчык малӷунә ішні аңнады уа башына кілгән бälāні білді, äммä ній гіlāч? качмактан башка чара ҹук, lакін халык ішікні чырнаб алмышлар-ыјы. Чыӷып кітäргä ҹул ҹук, ҹортонон бір тарафында іскі āҹäт-хана бар-ыјы, анда кіріп, „котоlармын!" діп, білді буӷай. Ул арада халык ішікні уатып, кірділәр, карчыкка мөхкäм ҹабыштылар. Āр кайсысы „міңа ут алырӷа нäўбäт качан тіјäр-ікäн?" діп, тарткалашып-торӷанда ідäні чірік-ікäн, һäммäсі дäфгäт төшөп кіттіләр, біl чаклы тізäккä баттылар; чіттäн халык ҹыјылып, баулар-білäн тартып, чыӷардылар. Тізäккä-мізäккä карамыјын, һамāн карчыкнын ут зындāнына балауз тыӷып, ут алмакта балауз булсын, чыра булсын, ботаклы аӷач булсын, āр ній істігмāл кылсалар, ҹанар-ыјы. Анда ҹыјылӷан äдäмнäр, āр кайсысы үзлäрінä āҹäт ут алӷач ҹібäрділäр. Карчык біјчара ікінчі мäхälläгä качты, анда-да утка мөхтач кішіläр басып, ут алмаӷа башладылар; аннан ікінчі ҹіргä качты, анда һäм тындырмадылар. Ул кон ній халык бар-ыјы, барчасы утка бајыдылар. Ахшам булӷач, ҹäнä утлары сүнді. Іртäсі кон ҹäнä утка мөхтач булдылар. Ул мäккäрä карчык білді, бу шäгäрдä торауӷа мөмкін төгөl, хäтта шäгäрдäн чыӷып, качмаӷа таӷы дармāны ҹук-ыјы; ҹылаӷач, бір сү

цанына кілді; бір äз цатты, цөкөга кітті; ујаныл, кÿрді, көн цактырылмыш; сӯ цанына барып, цähäннäм учагына сӯ сіпмäгä башлады, äзрäк файда булмас-м'ікäн? діп, уйлады; цанатөрган агачка сӯ сіпкäч, төтөн чыккан-кібік сӯ сіпкäн-сајын, төтөнө куатланып, ауāга чыкты. Мäгäр шäгäр халкы іртä-білäн төрдөлäр, цäнä ут цук, інді нїй-ішлäсі? карчыкны-да білгäн кіші цук; чарасыз цäнä äмäl кылып, карарлар-ыјы. Халык бір ціргä цыјылып хайрāн булып төрганда кÿрділäр, бір цірдä төтөн бар; دلالت عقلیه کفایه äлбäттä: „төтөн бар цірдä ут-тагы булмак кірäк!" діп, цөгөрөштөлäр; барып, кÿрділäр, карчык ах, уах ітіп, дарыјāда сӯга кіріп утырмыш-тыр; уа төтөп, цаткырдылар. Äр бір кілгäн äдäм кулында нїй нäрсä булса, hамāн ут іläктіріп, алмага башладылар. Ул көн hāм кічкäчä äр кіші кірäк кадарынча ут алды. Акыр карчыкны кітіріп, бір ціргä цаптылар. Кішілäр кујып, цамагат хазынасыннан ашамак ічмäк тагыјін кылдылар. Äр кім äцäт уакытта ут кіліп аларыјы. Тамāм бір цыл бу кäйфіјäтчä кічірділäр; акыр ул карчык бу міхнäттäн hälāк булды.

Отдѣлъ второй.

ОБРАЗЦЫ ВЫСОКАГО (СОВРЕМЕННАГО ЛИТЕРАТУРНАГО) СТИЛЯ

(ВЪ ТАТАРСКОМЪ ТЕКСТѢ).

---

1. Разсказъ о разбойникахъ [1]).

آدم كرا آلماسداى طاولارده مقام توتقوچى كُرد طائفەسندن برنیچه
قطاع الطريقلار چغوب اوزغان بارغان مسافرلرنى وتاجرلرنى طالاب
وغصبلاب مالّلارين آلالار يندە قاچوب مقاملارينه كيتەلر ديب عضدالدولة
خليفەكا خبر بيردىلر خليفه آلارغه قهر قيلمق اوچون بر حسن تدبير
قيلدىكه تاجرلردن بعضىسىنى كيتورتوب آلتون كموش صاوتلار ايچينه
زهر بلان مربى حلوا وطاطلى طعاملار طوطروب بر ايشاككا يوكلاتدى
واول تاجركه فهملاتدىكه بو يوك فلان اميرننك خاتونندان فلان اميرننك
خاتوننه هديەدر ديب شايع قيلدىلار مذكور تاجر كاروان بلان بارغانده

---

[1]) Сборникъ Абду'л-Каюма Насырова فواكه الجلساء (Казань, 1884. Типографія Университета), стран. 138.

اول قطاع الطريق‌لار چغوب کاروان‌نی طالادی‌لار وقطاع الطریـق‌ننك برسی اول مذکور ایشاك‌نی یوکی بلان یالغوز یتاکلاب کیتدی مقامنه باروب یوك‌نی آچوب قارادی کوردی‌که آلتون کموش صاوت‌لارده نفیس نعمت‌لر غیرلرینه بیرماس‌کا قصد قیلوب یاشرمکچی بولدی لکن یولداش‌لاری سیزوب همه‌سی آچ بولغان‌لاری حالده بو زهرلی حلوالرنی طالاشوب آشادی‌لار کوب زمان کیچمای همه‌سی بردن هلاك بولدی‌لار مال ایالری هر قایسی‌سی مال‌لارین آلوب حلوادان طاطلی دعاغه خلیفه‌نی غرق ایتدی‌لر •

2. Разсказъ о халифѣ Омарѣ и пьяницѣ [1].

حضرت عمر رضی‌الله عنه خلیفه زمانندە بر ایسرك‌کا راست کیلوب حد شرب‌نی اجرا قیلمق اوچون اول ایسرك‌نی توتماغه امر قیلدی اول مردار ایسرك سوکونماکا جسارت قیلا باشلاغاچ عمر رضی‌الله عنه یبارنکز آنی دیب امر قیلدی ایتدی‌لر یا امیرالمؤمنین خمر ایچکان اوچون حدکا مستحق وسوککان اوچون تعزیرکا مستحق بولمش ایدی یباردنکز نی حکمت‌در دیدی‌لر عمر رضی‌الله‌عنه ایتدی سوکوب منی آچیغلاندردی مونك اوزرینه تعزیر ایتسام نفسمه نصرت بیرمش بولورمن من بر مسلمان‌غه حمایة نفس ضمننده جزا بیرمك‌نی معقول کورمادم دیدی •

3. Разсказъ объ одномъ царѣ и его слугѣ [2].

قدیمکی پادشاه‌لاردان برپادشاه طعام آشاغان‌ده آش یورته تورغان خدمتچی‌لرنـدن بر خاص خدمتچی‌سی آش‌نی دسترخان‌غه قـویغان‌ده

---

1) Стран. 150 сборника فواکه الجلساء •

2) Стран. 150 и 151 сборника فواکه الجلساء •

پادشاهننك مهابتندن قاوشوب آیاغی سورتوندی طعامننك شوربا سندان بر مقدار پادشاهننك کیومنه ساچرادی پادشاه آچیغلانوب منکور خادمننك موینون اورماغه امر ایتدی بو خادم پادشاه منی اوترور دیب جزما بلوب آلای‌ده اولام بولای‌ده اولام دیب همان آش‌نی دسترخان‌دان کوتاروب آلدی تمام پادشاهننك باشندان آیاغنه قدر اوستنه توکدی پادشاه بو حال‌نی کوروب ای‌یکت شاشدنك‌می‌سن سن نی اشلادنك دیب حیران‌بولدی خادم‌ایتدی ای پادشاهم من شاشمادم عقلم صحیح‌در بوجرأت‌نی من اوستوم‌ده بولغان ایکماك توزونك‌ننك حقین ایفا قیلمق‌اوچون قصدا ایتدم حق‌ایتدم یعنی خلق بو آزغنه خطا اوچون بغیر حق بی‌چاره خدمتچی‌نی موندا‌این اولوغ پادشاه تلف ایتمش دیب شأننکزگا طعنه ایتماسون‌لر اوچون بو اولوغ قباحت اش‌نی قیلدم تا که ایشتکان کشی‌لر منم حقم‌ده قباحت اشی بلان جزاسین تابدی دیماك‌لری بلان ذات ملوکانه‌نکز ملامت‌دن قوتولور دیدی پادشاه بر زمان فکرده تورغان‌دان صونك ای‌فعلی قبیح واعتذاری کوزال یکت سننك بو‌یمان اشنك‌نی حسن اعتذارنك‌اوچون باغشلادق لوجه‌الله آزاد بول دیب آننك اوستنه تاغی کوب احسان قیلدی .

4. Разсказъ объ одномъ мудрецѣ и сырѣ [1]).

بر حکیم خلیفه مجلسنده طعام‌آشارغه اوتوردی قورو پینر صورادی ایتدی پینر یخشی نرسه‌در طعام‌نی هضم قیلور شراب‌نی لذتلی قیلور می‌نی پاك قیلور وصاف ایتار دیدی خاضرده پینرمز یوق‌در دیدی‌لر حکیم ایتدی کیرا کماس آلایسه پینر تش‌نی بوزار اونوتچاق‌لق کیترور تل‌نی آغر ایتار دیدی خلیفه کولدی‌ده ایتدی ایمدی‌قایسی سوزنك‌بلان‌عمل

---

[1]) Стран. 196 сборника فواکه الجلساء .

قیلایق دیدی حکیم ایتدی اکر بولسه اوّلکی‌سی بلان بولماسه صونکغی‌سی بلان عمل قیل دیدی •

5. Разсказъ объ Абу'л-Асуадѣ и одномъ арабѣ [1].

ابو الاسود دیکان برصاران آدم بر یرده آشاب اوتورغان‌ده بر فقیر عرب کیلوب سلام بیردی ابو الاسود سلامن آلدی التفات‌سز همان آشامق‌ده عرب بر لقمه طعام امیدی بلان سوز آچوب مونده کیلکان‌ده ایونکزکا کروب چقدم دیدی ابو الاسود ایتدی آلای‌در کرسنك کرکان‌سن چونکه بزننك ایومز سننك یولنك اوستنده واقع‌در دیدی اهل وعیالندن اصلا خبر صورامای همان آشاوی بلان مشغول بولوب عرب‌کا اصلا اوطر موطر دیمادی عرب ایتدی خاتوننك یوکلی ایمش اسود ایتدی بلامن شولای‌در عرب ایتدی خاتوننك بالاسین تابقان ایمش اسود ایتدی قورصاقلی بولغاچ البته تابار شول عرب ایتدی ایکز بالا توغدرغان ایمش اسود ایتدی خاتوننك‌ننك نسلی شولای‌در آناسی مرحومه‌ده هر قاچان ایکز بالا کیترور ایدی دیدی بس عرب بو روشچه سو یونوچ بیرودن فایده بولماغاچ قایغورتو یاغین قاراب بالانك‌ننك برسی وفات بولدی دیدی اسود ایتدی یخشی بولغان ایکان آناسی ایکی بالا ایمزه آلماس ایدی عرب ایتدی ایکنچی کون ایکنچی‌سی‌ده وفات بولدی اسود ایتدی ایبداشی اولکاچ آننك هم اولکانی یخشی عرب ایتدی آنالاری هم اولدی اسود ایتدی بالالار حسرتی بلان اولکان‌در دیدی هیچ قایغو اثرین اظهار قیلمادی عرب بر قایغورتودان‌ده فایده حاصل ایتماکاچ های نفیس طعام ونفیس نعمت آشای‌سن ایمش دیدی اسود ایتدی شوننك اوچون من یالغوز آشای‌من های عرب جهان‌نی باشمه یقسانك‌ده بر لقمه بیرمامن بار کیت دیدی •

---

[1]) Изъ сборника فواکه الجلساء (стран. 202).

6. Разсказъ объ одномъ судьѣ и женщинѣ [1]).

بر خاتون اوزی‌ننك ایرین قاضی‌غه آلوب باردی ایتدی ای قاضی
افندی منم بو ایرم کون صایون آستنه سیه‌در دیدی ایری ایتدی یوق
قاضی افندی من اختیارم بلان سیه‌یم اوزم‌نی توشم‌ده کورامن بر دینکز
آطاونده بر بیوك سرای اوستونده آطغه آطلانوب تورامن آط دینکزدن
صو ایچارکا ایپوله‌در یغلامن دیب قورقغانم‌دان سیوب یبارامن دیدی
قاضی افندی هم مونی ایشتکاچ آستنه سیوب یباردی خاتون‌غه ایتدی
بار یورمه یوق بلان بوتوش‌نی کورکان کشی سیو توکل طچار دیدی.

7. Разсказъ объ Абду’л-Меликѣ и одномъ арабѣ [2]).

عبد الملك بن مروان غطفان قبیله‌سندن بر بلیغ وتجربه‌لی آدمکا
ایتدی خاتون‌لارننك احسنی وکوزال‌راکی نی صفت‌ده‌در منکا بیان قیلسنه
دیدی اول کشی جواب بیردی ای امیر المؤمنین طنکلاب تور من سنکا
خاتون‌لارننك مقبول صفت‌لارین بیان قیلایم سن آل شول خاتون‌نی که
آیاق‌لاری ایتلاچ بولوب مخروطی کیفیتنده بولسون طوبوق‌لاری ایت بلان
اورتولمش بولوب سویاك‌لری بیلکوروب تورماسون وبالطرلاری ایتلی
بولوب یومشاق بولسون تز قابقاچ‌لاری ایتلی بولسون بوط‌لاری بر برینه
توتوش کیفیت‌ده بولسون بلاك‌لری سیمز ویوغان بولسون اوچ‌لاری کینك
بولسون ایمچاك‌لاري اوطروب تورسون یانکاق‌لاری آل قزل بولسون
کوزلری توغمشنداان سورمه‌لی بولسون قاش‌لاری نچکه بولسون بورنی‌ننك
اوستی کاکری بولمای راق تیکز بولسون تش‌لری آق وروشن بولسون

---

[1]) Изъ сборника فواكه الجلساء (стран. 244).

[2]) Тамъ-же (стран. 333).

وآغزی طاطلی بولسون چاچ لری بیلک قارا بولسون موینی ملایم ویومشاق بولسون قورصاق ایت لری حد اعتدال ده بولسون ایرن لری ننک قزل لغی معتدل وایکی قاش آراسی آچق بولسون دیدی عبد الملك ایتدی ای های بو صفت ده بولغان خاتون نی قایدان تابارسن ومونلك کبك درهٔ نادره کم قولنه کرور دیدی اول کشی ایتدی ای امیر المؤمنین بو صفت ده بولغان کوزال خاتون لارنی خالص عرب ایچندن وخالص فارسی ایچندن تابمق ممکن در دیب سوزین تمام قیلدی •

8. Разсказъ о молодыхъ путешественникахъ и одной старухѣ [1].

اصمعی دان منقول در عراق عرب اهالیسندن برنیچه یاش مسافرلر بر منزل ده توقتاب آشاب ایچوب اوتورغان ده یانلارینه عرب دن بر عجوزه خاتون کیلوب توقتادی بولار بو عجوزه نی مرحبا قیلوب بر آز طعام بیروب آشارغه اوتورتدی لار وتاغی نبیذات دان بر کاسه خمر ایچردی لر قارچق ننك بر آز باشنه کیتوب کوله باشلادی ایکنچی بر قدح نی بیردی لر قارچق آنی تاغی ایچدی قزاروب وقزوب ینه آرتوغراق کولماکا باشلادی اوچونچی قدح نی تاغی توتدردی لار عجوزه یخشی راق سویلاشه باشلادی یکت لرننك اویون کولکوسنه قاتوشوب ای یکت لر عراق ده سزننك خاتون لارنکز نبیذات دان اچالرمی دیدی بلی اچالر دیدی لر اول عجوزهٔ بلیغه آلارغه تأکید اوچون قسم ایتارمن که اول سزننك خانونچق لارنکز البته زنا قیلورلار اکر بو سوزنکز حق بولسه آرانکزده آتاسی معلوم کمسنه یوق در دیب یکت لردن مسخره قیلوب کولوب کیتدی •

---

[1]) Изъ сборника فواکه الجلساء (стран. 374).

9. Разсказъ о кофе, чаѣ и березовомъ вѣникѣ [1]).

قراین تاریخیه‌کا قاراغان‌ده پیغمبر علیه السلام دین آچمق اوچون بلغارغه اوچ صحابه یباردی دیکان سوزننك اصلی یوق توکل‌در بلغار یورطنه خواه پیغمبر علیه‌السلام‌دان خواه خلفاء راشدین‌دن کیلکان آدم‌لر بولسون آلای بولماسون عمر بن عبدالعزیز زماننده کیلکان بولسون همان پیغمبردن‌کیلکان دیب توغری‌کیله خلفاء راشدین طرفندان‌کیلسه‌ده اول آراده پیغمبرننك وفات خبری کیلوب ایرشکانی یوق ایدی عمر بن عبد العزیز حضرت‌لری تاغی صاحب کرامات ایدی دیب مشهوردر صحایف الاخبارده مذکوردرکه هر سفرده وکفار صوغش‌لارنده عمرننك آلدندان آق آطغه آطلانغان بر کمسنه یورور ایدی •

ایمدی قبچاق خانی‌ننك قزی اول‌ایاچی‌لرننك عملندن شفا تابوب آندان صونك قایون سبرکیسی‌ننك خاصیتی خلق آراسنده شایع بولوب هر کم سرخاو بولسه قایون سبرکیسی بلان حمام‌غه کروب یومشانغان‌دان صونك شفا تابار بولدی‌لار شفا اوچون استعمال قیلا قیلا قایون سبرکیسی حمام‌لارننك لوازماتندان صایولمش‌در بو حمام‌لارده قایون سبرکیسی استعمال قیلمق باشقه یورط‌لارده یوق دیب روایت قیلالار •

روایت‌لر اقتضاسنچه چای‌قهوه وقایون سبرکیسی اوشبو اوچ‌نرسه‌ننك رواجنه اوچ عزیز سبب بولمش‌لاردر برسی سبرکی‌درکه مذکور بولدی‌چای حقنده‌شولای روایت‌قیلنورکه‌کون‌لرده‌بر کون کبار مشایخ صوفیه‌دن ابو العباس احمد الیسوی حضرت‌لری بر سفرده قطای‌چیکنده تورکستان‌قریه‌لرندن بر قریه‌کا مسافر بولوب غایت اسی کون‌ده ایشاکی اوستونده اوزاق سفر قیلوب غایت زحمت چیکدی بی طاقت بولوب بر دهقان‌ننك خانه‌سنه‌قوناق

---

[1]) Изъ сборника فواکه الجلساء (стран. 608 и 609).

بولدی لکن بو دهقان‌ننك خاتونی بالا تابا آلمایتچه عذابلانوب یاتور ایدی خواجه احمد یسوی‌نی بالعین والرأس دیب قبول ایتوب خاتونی بالا تابماغنه یاردم استادی خواجه احمد یسوی ایتدی غایت بی طاقت بولدم آورو بولدم اوّل ایشاکمه اورن بیر اوزیمه اورن بیر بر آز استراحت قیلایم صبر ایت دیدی دهقان تاغی بالعین والرأس دیب بو اش‌لرنی کماهو ادا قیلغان‌دان‌صونك خواجه‌احمد یسوی حضرت‌لری کاغذ قلم آلدی خود مارا جاشد خرمارا جاشد زن دهقان خواه زاید خواه نزاید دیب یازوب خاتون‌ننك بیلینه باغلا دیب دهقان‌غه بیردی بس خاتون بو یازونی باغلاغان ساعتی بلان بالادان سهل قوتولدی یعنی اوزیمه اورن بولدی ایشاکمه اورن بولدی دهقان‌ننك خاتونی کیراك بالاسین تابسون کیراك تابماسون دیمك‌در آندان‌صونك بیك شادلق بلان دهقان احمد یسوی‌کا چای قایناتوب کیتوردی خواجه احمد یسوی اچدی تیرلادی استراحت تابدی تمام سلامتلاندی وکیف حاصل ایتدی وایتدی های بو شفالی نرسه ایمش خسته‌لرنکزکا مونی اچرنکز موندان هرکم شفا تابار الله‌تعالی بو نرسه‌کا قیامت‌کاچه رواج‌بیرسون دیب دعا قیلدی احمد یسوی حضرت‌لری‌ننك مصلحتی‌دیب نیمنداین آورو بلان مبتلا آدم‌لر بولسه‌ده چای ایچوب شفا تابدی‌لار آخر شفا طلب ایتوب اچه اچه عادت بولوب قالمش‌در یسا قریه‌سی کاشغرننك مشرق طرفنده بر قصبه‌در اوچ یوز طوقسان آلتنچی یل‌ده وفات‌در .

تاغی جهان‌نما کتابنده مذکوردرکه عربستان یورطنده یمن ولایتنده قدیم شیخ ابوحسن‌الشادلی دیکان بر عزیز آدم بار ایدی آننك تاغی عزیزلردن شیخ عمر دیکان بر مریدی بار ایدی یمن طاولارندان بر طاوده ترکلك قیلور ایدی بر زمان مخا شهری خلقنه برتورلو آورو پیدا بولوب هرکم مبتلا ایدی شیخ عمرکا کیلوب دعا آلوب شفا تابارلار ایدی

مخا پادشاهی‌ننك قزی تاغی بو آورو بلان مبتلا بولوب شیخ عمر تربیه‌سنه بیردی‌لر قز برنیچه‌کون شیخ عمر تربیه‌سنده بولوب صحتلاندی بو خصوصده خلق آراسنده کوب سوزلر بولوب شیخ عمر اوستنه بهتان قیلا باشلادی‌لار شیخ عمر مونی ایشتوب شهردن چقدی برطاوغه باروب مقام توتدی اول طاوده قهوه آغاچندان غیرنرسه یوق ایدی آش اورننه ایچمك اورننه قهوه استعمال قیلور ایدی تاغی مخا شهرنده بوخسته بلان مبتلا بولغان آدم‌لر شیخ عمرنی ازلب کیتدی‌لر تابدی‌لار شیخ عمرننك مجلسنده بولوب شیخ عمر آلارغه چولماکده قهوه قایناتوب ایچرور ایدی قهوه‌دن تناول قیلوب هر قایسی‌سی صحت تابدی‌لار بولار صحتلانوب مخا شهرینه قایتقان‌دان صونك هر بر مبتلا بولغان کشی‌لر بولار یاننه یوکروشوب کیلدی‌لر سزلر نی بلان شفا تابدنکز دیب صوراشدی‌لار آلار ایتدی‌لر شیخ عمر مجلسنه باردق بزکا قهوه صوی ایچردی آننك بلان شفا تابدق دیدی‌لر آندان صونك بوخبر خلق آراسنده شایع بولوب هر بر مبتلا آدم قهوه استعمال قلیسه همان شفا تابدی‌لار قهوه شفالی نرسه‌ایکان دیب اچه‌اچه عادت بولوب کیتمش‌در شیخ عمر یدنچی یوزلر اثناسنده وفات‌در .

قهوه ودخان حقنده برشاعر دیمشدر

ایکی‌نرسه خراب ایتدی جهان‌نی * یمن‌ننك قهوه‌سی روم‌ننك‌دخانی

10. Разсказъ о праздникѣ джiунѣ [1]).

ایمدی اوشبو خلق زمرسندان‌ایشتکل‌سن برخبر
نی کسب بلان ترکلك قلالار دیسنك اکر

---

[1]) „Джiунъ“ (џыјын) знач. сборище. Изъ брошюры جیون قصه‌سی (16 стран. въ 16 д. л.), печатанной въ 1881 г. въ типографiи Казанскаго Университета.

ایمدی مونلق دیکانمز اوشبو بیسته خلقده
چن حلال دیب ایتمسهده بلکه اوشبو معناده
بای‌لاری‌کوب یارلیسی‌کوب ملاسی کوب طالبی
بار کیبتچی بارتکوچی بارکوشچی هم چینکچی
اوشبو شهر خلقی اچره تزلی‌سی بار ای فلان
بایلارندان کوب‌در آننك یاخشی‌کشی ای‌فلان
چونکه بعضی کشی‌لار بار نسیه بولور بار مالی
عمری آخرینه ایرشه همیشه تنچلامی جانی
چونکه بعضی کمسه‌لار بار اوترور کیبت آچوب
اچره‌سنده اوترور اول آغزندان اوت‌لار صاچوب
اول دخی آز یتماسه آنط ایتوب اینا ای آغا
اوشبو نرسه‌ننك بهاسی اوزمه فلان بها
والله بو نرسه اوزمه فلان قدر
کرچه بو حق‌غه آلماسنك بزکا بولور کوب ضرر
صاتولاشوب صاتولاشوب بیرور اول یارطیسینه
بل کتاب البیع اچره بارمو بو اش ایتسنه
اوچ چیرکنی بر قداق‌غه صاتادر بعضی کشی
شول سبب‌دان‌در آلغه بارمی هیچ اشی
باشقه اشی توغرسنده بونکا قیلغل قیاس
کربتون‌کون سویلاسنك‌ده سوزی بتماس وقتی اش
راصعوط‌نی کوب توتادر داحوطینه قارامی
توشاکینه قاراب اول صورزماینچه آیاغی
آندان آلوب موندان آلوب راصعوط‌نی کوب توتوب
فورمی جوروب کوراش ایتوب وعده‌نی کیته اونوب

تیز زمان‌ده ایاسی بار مالین جیـوب آلا
بوکاچه بای دیکانمز طانك‌ده برتین‌سـز قالا
اوشبو نوعی کمسه‌لرننك بولماکینه بو سبب
ایسکی‌دان قالمش جیون‌لاری بـولادر سبب
کرچه کیلسه قوش کونی ایندی آول کشیسی
کویاکه آنی دوشمان کورادر بیسته کشیسی
هر جای‌ننك کونی کیلسه آنی هم خوب‌لاب آلا
آلماغه کیلورموسن دیب اوزانا چغوب قالا
کیلسه جیون‌غه آلـورغه چغادر بالا چاغاسـی
جات‌کشی بولسه‌ده خوبلی مثل اوزی‌ننك آغاسی
اوشبو جیون دیکانمز بولادر ماتور جای کونی
هنر ایاسی بولغان‌لار بیك خوب‌لاب کوته مونی
آنامزدان بابامزدان قالا کیلکان اوشبو دیب
صرف ایته جیون اوچون یوقلارین بار ایتوب
تکـوچـی کمسه‌لر بار جیونمـز جیته دیـب
تونی کونی حاضرلانه آشامایوق اچمایـوك
اوچ آی آلدان حاضرلاب قویـادر کیراك‌لاری
کر بناکاه بارمی قالسـه یانادر یوراك‌لاری
کیله چهارشنبـه کون آلورغـه صالا کشیسـی
شـولای اولکرمـکان بولادر بیستـه کشیسـی
تورا مورژیك ایرته بلان کیتره آطین جیکوب
آندان آلا موندان آلا نرسه‌نی کوچ‌کا جیتشوب
جیتـشکاچ‌ده اوتـوروب چغـوب کـیتـه
بـاره آزراق‌ده چـای اچـار جـیرکا جیتـه

کویمه آلدینه آزراق چارشاو جابقان‌دای ایته
ایری اوترمی چغاده جیاولاب کیته
جوکره آلدان کره‌ده برنی صالا
قایده کیتدی بوتاغن دیب یمشکی کوتوب تورا
چای اچار جیرکا جینکاچ صایلی اورن یاخشیسن
جول‌ده چای اچکان بولوب بتره کوچتناچ یارطیسن
کم‌دن آلا طاقیاسین کم‌دن آلا بورکین
کم‌دن آلا چیکمان‌نی کم‌دن آلا چیتکین
دخی آربا کیبتندان بر ترانتاس اول آلا
اوچ کونینه اوچ صوم آقچه اورصی آلوب قالا
آطلارنی آرباغه جیکوب آلوب
آطلارنی اوترورودای اول چابا
یول‌ده کورسنك سن آنی بلورسنك کویا کوپیس
اوزی آلغان نرسه‌سی هم آقچه‌سی باری بوروچ
جول‌ده چای اچکان چاغنده صاحرانی قاراب یوری
کیله قراولچی اورص اورن اوچون آقچه صوری
ایمدی اوشبو روش‌ده آول‌غه قایتوب جیته
اوستی باشی یاخشی ایکان آول کشیسی ننك ایسی کیته
قاری‌لارده حیران بولا اوست‌کا باش‌غه کیکانین
بلمی آلار بیسته‌لرننك کوب کشی‌دان آلغانین
ایمدی قایتوب کرکان‌دن صونك بیرسه کوبراك بولاکین
نیز کوتاروب چیغادر ایمدی مای‌ننك چولماکین
کرچه بولاکی کوب بولسه جاغا قاره مونچاسین
تورادر تون اورطاسنده پشره آرش صومساسین

تورا ایرته بلان ایری تکاسین چغوب صویا
آز بولسه خاتونینه بولاك تکا ایتین یاشروب قویا
مونچه‌دان چغار وقت‌ده پشره اوپـکا باورین
معناسز مورژیك خاتونی بلمی قوناق قدرین
قایتسه بیسته قوناغی قـرآن اوقتغان بـولا
کیله ملا قرآن اوقرغه قوناغی اسرك بـولا
آش‌نی اچاده ایسروب کیته اورمان جیونینـه
کیتادر جرلاشـب تیالشوب مثل شیطان توینه
جمعـه‌سنـده اوقمـی کیتـه اورمـان جیونینه
تونا اوصتکان‌ده آلا ایکماك نغه شیشه قوینینه
بارسه اورمان جیونینه آنده طاغان آستـی بار
یاش خاتون‌قز یاش‌جکت‌لار آنده اوینار حصتی‌بار
آنده اوینـی باشلاسالار برده بولمـی باشلغـی
شول‌سبب‌دان بولمی‌ایندی بو مورژیك‌ننك آشلغی
قای وقت‌دان بیرلی چققان بو جیون‌ننك بولوی
هیچ‌ده فایـده بیرمی‌در ملالارننـك طیـوی
جای کوننده جیون ایتوب قول‌تونشوب اوینی‌لار
قوش کوننده تولا باصوب برکا اوبشوب‌اوینی‌لار
بر جکت بر قز اوتوروب برکا تولا باصالار
سویکانوم‌بار بیرمه جات‌غه دیب آتاغه تل آچالار
جات آول‌دان جاوچی کیلسه تورمی قزلار جالنوب
آتاسی بیرکانچه کوتمی اوزی چغا جابشـوب
بو عشق بولوب جرو قزلار بارده جیون بولودان
بو جابشوب چغو قزلار بارده تولا باصودان

هر جیون آطناسی جیتسه پشرادر صراسین
یارلیسیده کوره اویلی بلا قوناق کیلاسین
بیسته کشیسی قایتر دیب قویا باشلی چولماکین
صراصنه بال صالادر بیرسه کوبراك بولاکین
صراسی صیوق بولوب اچوی آننك اوزه
اون چیلاك صراغه برقداق بال صالوب آنی ایزه
اچه باشلاسه صراسین ایتادر بسم‌الله‌سین
یوق آلای یرامی دیسنك تابا آننك حیله‌سین
بو حرام توکل‌می دیکاچ ایکماك‌دن بولغاندی اول
نیك ایسرته دیب ایتسنك برچاچك صالغاندی اول
کیلسه بیرام جلده ایکی هیچ ده ایس‌کا آلمی‌لار
جیتسه جیون‌کون‌لری هیچ ده حاضرلانمی قالمی‌لار
بوجیون‌نی کم چقارغان هیچ ده موننك اصلی جوق
کیله بیرام جلده ایکی حرمت ایتار حصتی جوق
نیکا بولسون اول مورثیك‌ننك آشلغی چاچکان صاین
فطرنی عشرنی بیرمی‌در اول هر دایم
اوچ کونی دورت کونی اوتکاچ جیون دان‌قایتا ایلانوب
حساب ایتوب قراسه‌لار بورچ‌غه بتکان بیلانوب
بعضیسنددان چاین آلغان بعضیسنددان شکرین
بعضیسنددان کوماچ آلغان بعضیسنددان ایکماکین
بعضیسنددان آنچه آلغان کوش یاکیم تکماك بولوب
یاکه آلا کیمین یاکه صماورین زاکلات صالوب
آشاب اچوب یوری تورغاچ کیم‌نی اول جویه
کر بیسته‌کا قایتر ایسه ایپاسی صوری کیله

برسی کیله طاقیام دیب برسی کیله جیلانم
قایسی کیله بورکم دیب قایسی کیله چیتکم
باشقه نرسه هیچ کورنماس اویلاری‌ننك اچنده
باری قالغان کورنه‌در قوری‌غنه اوستینه
دخی بعضی کشی‌لار آنده باره‌در
اوزینه اول یمان یولداش‌لار آلور
فساد اش‌لرنی قیلور اول همیشه
یمانلق‌ده یورور اول ایرته وکیچه
آشاب اچوب یورور اول مست سکران
اورش صوغش وغفلت بلان هر آن
نی اوچون کیلکانین بلمی هیچ
طانوماس بلکم اول کوندوزمی یا کیچ
اشلاب آلغان آقچاسین کر توتسه راصحوطینه
آلاسی بار کشی‌لار تارتا میراوای‌ننك صوطینه
مشکل اش‌کا باردی بو ایندی نی‌حال ایتاسی
تاماغینه آشاسنمی کوب‌در آلغان کوتاسی
اول آراده بر ایکی آی اوتسه ایندی نیشلاسی
بورچم‌نی بیراسی مو یاکه ایمانا تولاسی
اول جیون‌غه بای‌لارندان بارمی‌در هیچ بر کشی
بارمی قالمی‌در هنر ایباسندن هیچ برسی
دخی باردر بعضی کمسه سن آنی تکوچی آتا
اوشبو جمله اوزره داخل قایسی‌در ایکماك صاتا
باشماقچی بار چیتکچی هم کاوش تککان‌لری
اوشبو جمله‌دن صانانکز قالماسون هیچ بری

بـل ایناـبـت یـوقدر تکـوچـیلر خلقنـه
بر کیمنی بیرور ایرسنك تکام دیب آلوب کیته
بیرور ایرسنك تکارکا کیم آییوررورسنك تیلمروب
منا بوکون منه طانكده دیدی توتا کوتدوروب
کربناکاه بیرور ایسنك سن آنکا یاخشی تاوار
تکوچیده یاتا یاتا آننك یارطیسـی طـوزار
اوشبو نوعی کمسهلردن تا بلورسنك معتبر
حق رسولینك دعاسی توشمکان اوشبو هنر
بار دخی برتورلی کمسهلر هرتورلی تیری آلور
چغوب آلور تیری بازارین چرناب آلـور
کرشهرننك چیتلرندن برتیری آلوب کیله برکشی
اول تیـرنی آلماغـه کیلهلر اونـلاب کشی
مین آلامن مین آلامن دیب آقچـه جیوب
باسکا صالوب آراسندان برسی آلادر جیوب
اول تیرنی جیوب آلوب اوی کاسویراب آلوب کیته
قیروغین کیسوب آلوب آندان فایده ایتـه
شول سبب دن چقمش ایکان آلارغه قویرق سویاکی
اما بو بیك بایلاری بولماس بلکی واق تیاکی
بار دخی هم بر اورن سـن آنی بازار آتا
اشی یوق کشیلر آنده تورلی صوغان صاتـه
اوشبـو نوعی کمسـهلارننك اورنیدر بازار
اوشبـولارغه ایارسـه مـلا صـوفی هم آزار
تورلی غیبت تورلی قبیح سوز آلارننك اشی
شیطان آلار جیلکاسینه آطلانوبدر هر بری

کر بازارغه چقسه آلار سوزنی غیبت‌دن باشلی‌لار
منا دیکان ملالارننك‌هم بای‌لارننك‌غیبتین آشی‌لار
هم دخی یمانلق‌دان چقغانی یـوق نچه یـل
تورسه‌لارده کرچه آلار شهر ایچره ایللی یـل
اوشبوخلق سویلاکانین قایسیسی تنکلاب توروور
عقل کیتار بو اش‌کا شیطان عاجـز قالـور
اوشبـو کمسه‌لر حقنـده نی ایتماك کیـراك
ایندی بزکا مونی قویب باشقه‌نی ایتماك کیراك
بیك یاراماس بر عادت بار اوشبو ایل‌ننك خلقنده
نی عادت دیب صوراسانکز مین ایتامن آنی‌ده
بر نادان‌غه قز بیرالار بولسه بایلغی طامان
چیت جیرلارکا قز بیرالار بو دخی بیکراك یمان
اوشبو عادت بیك یمان‌در آنچه اوچون قز بیرو
بلکه بولماس ایدی اورام‌لار کیزوب خاتون‌قز یورو
چیت جیرلرکا قز بیرالر آنچه اوچون بیك یمان
ایری تاشلاب کیتادر چیت قالاغه بر زمان
ایری کیته قـزی قالا بر زمان محـروم بولوب
ایردن قالغان اوشبو یاش‌قز یوری باشلی موت‌بولوب
بل اورام‌لار یوروب کورساته باشلی‌در اوزین
بیك قچتقاچ نیشلاسون اول اوت‌غه صالسون‌می اوزین
بیك‌یاش‌قزنی‌قارت‌غه بیرالر ایری‌کیته قارتایوب
اوشبو یاش‌قز کیته مسکین بارا تورغاچ صارغایوب
بل ایشتکل ایمدی دوستم اوشبولارننك عمرین
سویلایم مین اول عمردن جمله‌سندن برین

ایکیسی ننك آراسنده بل محبت بولمی در
یاش یکتلر کوره کوره مسکین اول قز صارغایادر
بل آراده نیك محبت بولسون ای آغا
کریوروركا چقسه آلار خاتونی آلك ایری آرتغه قالا

یورسه یوری بوکرایوب نرسه جویغان کشی کوك
صوق بولسه قالتری در بیزکاك توتغان کشی کوك
بیك قزغانوچ قارتغه بیرکان قزلارنی
راحتی یوق ارام اوته قش یازی هم جای کونی

هر کشی کا کیلاچك در اوشبو قارتلق ای آغا
قارتی اولسه خاتونی یاش بالالار محروم قالا
آنچه اوچون صاتالار یاش عمرین قزلاری ننك
شول سببدن کیتادر توفیقی قزلاری ننك

آنچه بلان نیشلاسون سویوشوب راحت بولماسه
شکر آشاب نی فایده بار کز تماغنك تویماسه
قارتمو یاشمو هر کشی ننك بولسون ایندی اوز تینکی
نی راحت در شول کشی کا بولغاچ آننك اوز تینکی

نی جیتادر شول عمرکا تینك بولوب چوقرداشوب
سویوشوب اوبشوب بالاسی توپرداشوب
بیك یاراماس ایللر اچره باردر بر عادت
نی عادت دیب صوراسنك خاتونلارده بتدی ادب

نیکا کیراك اورام کیزوب خاتوننك نی یورتماکا
خاتون نی ایلکا یورتوب اوزین ایر دیماکا
ایرلرنده اصلا یوق در دین ننك غیرتی
چرك کولکا سن بارورسنك آلورسنك کوب عبرتی

بولا آننك بلكان دوست قارچغی یانینه چاقروب کیله
کشی تانوماسون دیب باشقه کیملر کیه
بعضی ایرلار خاتونین اوزی بلان برکا آلوب یوری
یولنی بلکاچ اول خاتون اوزی یالغز کوبراك یوری
کر یالغان دیسنك بوسوزنی ای فلان
چیت اورام لارنی کیزوب توش چرککول کا همان
کر بولورسنك آنده هر کون اویله صونکی
چرککولده بولادر خاتون قز تولی
اوشبو چرککول دیکانده کوب در خاتونلار همان
شوندای آزغان بو خاتونلار جیتادر آخر زمان

II. Законъ о продавцахъ [1]).

صاتوچی کشی لر صاتوده یکرمی یدی آفت دن صاقلانغای لار
اولکیسی بودرکه صاتوده زیاده حرص اوزره بولماغای اول
حریص لیك پرهیزلیك نورنی سوندرر آننك اوچون الله تعالی ننك تقدیر
قیلغان رزقین حرصلغی تارتوب کلتورمس بلکه الله تعالی ننك امرینه اطاعت
ایتمك الله تعالی ننك نعمتین واحسانین زیاده قیلور ایمدی صاتوده الله تعالی کا
توکل قیلوب رزقین وتابوشین الله تعالی دن کوره .
ایکنچی بودرکه آلاسی نرسه نی خورلاماغای وصاتاسی نرسه نی مدح
ایتمکای اکر خلافین سویلسه یالغانچی بولور اکر اول سوزکا ایشانوب

[1]) Изъ книги رسالة فی حق البیع والشراء (36 стран. въ 16 д. л.), изданной Фатху'ллой, сыномъ Хамиду'ллы, Амашевымъ въ Казани 1875 года, въ университетской типографіи (стран. 9—17).

آلوچی آلسه اول کشی‌کا ظلم ایتمش بولور اوزی ظالم‌لر کروهندن بولور اکر آلوچی آلماسه یالغان سویلاکان‌کناهی بولور ودخی‌مروّتسزلیك ایتمش بولور واکر سویلاکان سوزلری راست بولسه بوش وما لا یعنی سویلمش بولور هر بر سویلاکان سوزکا قیامت کوننده حساب بولورمکر صاتوب آلوچی بلمکان صفت‌لارنی آلوچی‌غه بلدرمك اوچون راست سویلاسه اول ضرر بیرمس حددن تجاوز ایتمسه.

اوچنچی بودرکه صاتو نرسه‌سینه رواج اوچون اونکارمك وقزقتورماق اوچون راست‌غه وهم یالغان‌غه آنط اچمکای آننك‌اوچون یالغان‌غه آنط ایچسه یمین غموس ایتمش بولور یعنی بالکلیة کناه‌غه باطوب اولوغ کناه ایشلامش بولور نعوذ بالله تعالی واکر راست‌غه آنط ایچسه ادب‌سزلیك ایتمش بولور آننك اوچون الله‌تعالی‌ننك اسم‌شریفی بلان زبون دنیانی قصد ایتمش‌بولور مؤمن بولوب آخرت‌کا اعتقاد قیلوب آخرت‌نی کوتکان کشی‌کا لایق توکودر.

دورتنچی‌بودرکه شریعت مسئله‌لرین‌بلمایںچه بازارده صاتو آلو ایتمکای آننك اوچون بازار غفلت اورنی‌در عالم وپرهیز بولوب فایده وضررنی بلمك کیراك‌درکم بازار آفت‌لرندن قوتولغای.

بشنچی بودرکه صاتغان نرسه‌سی‌ننك عیبین یاشرمکای بلکه نه قدر عیبی‌باردر آلوچی‌غه بلدرمك کیراك‌در ودخی برکشی برعیبلی نرسه‌نی عیبین‌ایتمایںچه صاتسه آلوچی مسلمان اول عیب‌نی بلمسه یاننده تورغان کشی آلوچی‌غه‌اول عیب‌نی‌بلدرکای. حکایت برکشی اوچ‌یوزدرهم‌کا بر دوه صاتدی واثله بن الاسقع حضرت‌لری یاننده حاضر ایدی مشتری دوه‌نی آلوب کیتکان‌دان صونك واثله حضرت‌لری آرتندان چاقردی ایتدی‌که بو دوه‌نی یوك یوکلار اوچون‌می آلورسن ویا ایت ایچون‌می آلورسن ایتدی یوك اوچون دیدی واثله‌حضرتی‌ایتدی بو دوه‌ننك عیبی

باردر طابانی یارلغان‌در دیدی صاتوب آلوچی کیری قایتاردی آندان صونك یوز درهم بهاسین کیمتدی صاتوچی ایتدی منم صاتومه ضرر کیلتوردینك‌دیب واثله حضرت‌لری ایتدی بز رسول‌علیه‌السلام‌غه بیعت بیردك مسلمان‌لارغه نصیحت بولسون دیب بو اش‌نی اشلامك بو زمانه صاتوچی‌لارینه کوچ کلور ولکن ایکی نرسه باردر آنی باسه آسان بولور بری بودرکه‌تلبیس وتزویر وحیله‌رزق‌نی آرتدرماس بلکه برکات‌نی‌کیترور وبردن هلاك ایدر اوغری آلماق بلان یاکه ظالم‌لار آلماق بلان یاکه اوت‌غه یانماق‌بلان یاکه صوغه غرق بولماق‌بلان ایکنچی‌بودرکه آخرت‌نی دنیاغه‌صاتمش‌بولور عاقل‌بولغان‌کشی فانی‌دنیا نرسه‌لارنی باقی وابدی بولغان آخرت نعمت‌لاری اورننه اختیار ایتمس اللهم احفظنا من التزویرات •

آلتنچی بودرکه خیانت‌دن صاقلانغای صاتولغان نرسه ایچینه باشقه نرسه‌لارقوشماق‌بلان شول کشی کبك • حکایت برکشی دایم سودکا صوغوشوب صاتار ایدی برکون صو طاشوب سیل کیلوب صیرلارین کلسین اولتوردی بر کیچکنه قزی بار ایدی آناسینه ایتدی ای‌آتا سننك سودکا قوشقان صولرنك جمع بولوب اوشبو صیرلاریمزنی آلوب کیتدی دیدی ودخی کیلده یعنی پوداوکاده ومیزان‌ده وآرشون‌ده کم ایتمك خیانت‌در موننك حقنده قاتی‌قورقونچلی وعید باردر الله‌تعالی‌کلام‌شریفنده ویل للمطففین سوره‌سنده [1] زیاده قورقتوب قیامت کوننده‌ترلماك‌نی‌انکار قیلغان کافرلرننك صفتی بولوینه اشارت بیورمش‌در •

یتنچی بودرکه زیاده قیمت بهابلان صاتوب برکشی‌نی آلدامق‌دان صاقلانغای • حکایت بولمش‌درکه یونس‌بن‌عبید‌حضرت‌لری‌ننك برنچه چاپان‌لاری بار ایدی بعضی‌سی دورت‌یوز درهم‌لیك وبعضی‌سی ایکی‌یوز درهم‌لیك‌ایدی اوزی مسجدکا کیتکان‌ده قرنداش اوغلین کیبتون‌ده

[1] Коранъ, глава LXXXIII, стихъ 1.

قالدردی بر اعرابی کلدی ایکی یوز درهملیك چاپاننی دورت یوز درهمگا آلدی یونس حضرتلری مسجددن چقغان وقتده قارشو راست کلدی چاپاننی اوزنوکی بولغانین بلدی وایتدی بو چاپاننی نچه بهاغه آلدونك دیدی اعرابی ایتدی دورت یوز درهمگا آلدم دیدی یونس حضرتلری ایتدی بو ایکی یوز درهمدن آرتق‌لق توکل بار ایاسینه کیرو قایتار دیکانده اعرابی ایتدی بو بزننك یورطمزده بیش یوز درهمگا کیتار من مونگا راضی من دیدی یونس حضرتلری ایتدی

اَلنُّصْحُ فِی اَلدِّینِ خَیرٌ مِنَ اَلدُّنیا وَمَا فِیهَا ذُنُوب

آننی قایتاردی کیبونننه کتوردی ایکی یوز درهمنی قایتاروب بیردی وقرنداش اوغلنه عتاب ایتوب الله تعالیدان قورقماسمو سن نصحنی ترك ایتارسن دیدی قرنداش اوغلی دخی عذر ایتدی اوزی رضا بولوب آلدی دیدی .

سکزنچی بودرکه آلغانده وصاتغانده آلدانماقدان صاقلانغای آننك اوچون آلدانماق دنیاده خلق آراسنده ماقتاولی ایش توکولدر دخی آخرتده ثوابده یوقدر نیت یوقلوغی اوچون سلف صالحینلار صاتو وآلوده زیاده بصیرت اوزره بولوب آزنرسه‌نیده اوتکارماسلر ایدی اما هبه وصدقه‌نی الله تعالی‌ننك رضاسی اوچون کوب نرسه بیررلردی اما آلدانوچی‌ننك آلدانماغی اوزی‌ننك بصیرتی یوقلغندان بولسه آنده بر فایده حاصل بولماس اما آلوچی یاصانوچی فقیرکشی بولسه آنگا اوچسوز بیرسه یاکه قیمت آلسه اول ضرر بیرمس بلکه ثواب حاصل بولور .

طوقزنچی بخشدان صاقلانغای یعنی صاتوچی بلان آلوچی آراسنه کیروب بهاسین یتکورکاندن صونك بهاسین آرتدرماق اوچون من آرتوق بها بیررمن دیر اوزی‌ننك آلو نیتی بولماس بو اش حرامدر .

اوننچی استیام علی سوم اخیه یعنی صاتوچی بلان آلوچی راضی

بولوب عقد باغلاغان صونکنده بر کشی کلوب اوزی آنی آلورغه جهد قیلوب آلوچی‌نی قایتارزغه مراد ایتار بو اش مکروه‌در .

اون برنچی بودرکه صاتو مجلسنده و مجلسندن صونك صاتوچی نی اختیارلی اقاله قیلورغه تلاسه یعنی صاتونی قایتارشورغه تلاسه اقاله قیلورغه راضی بولغای .

اون ایکنچی بودرکه نرسه صاتوب آلسه بهاسین ممکن قدر کیچکدرمکای آننك اوچون کیچکدرمك رنجو وظالم قیلماق‌در آندان صاقلانماق کیراك‌در .

اون اوچنچی بودرکه آلاچاقلی کشی چاره‌سز فقیر کشی بولسه قاطی قصتاب صوراماغای آننك اوچون حدیث شریف‌ده کلمش‌درکه بر کشی آلاچاغی بار کشی‌کا وسعت بیرسه قصتاماسه هر بر کونینه صدقه ثوابی بولور .

اون دورتنچی بودرکه آقچه آلغان‌ده یخشی قاراب آلغای قاتوشلی آقچه‌دان یعنی فالشی آقچه‌دان صاقلانغای آننك اوچون خیانت‌لی آقچه‌نی بیراچاکینه بیرسه آلوچی بلمسه آلوچی‌غه ظالم‌ایتمش بولور واکر آلوچی بلوب آلسه‌ده خلق‌غه ضرردان خالی بولماس آننك اوچون اول آقچه‌نی بلوب آلوچی ینه برکشی‌کا آلداب بیرمك‌دن حالی بولماس بوحال اوزره دایم یورور اول فالشی آقچه باربولغان مدت‌ده فسادی عام‌بولوب اوزندن صونك دخی خلق‌غه ضرردان خالی بولماس

فَطُوبَى لِمَنْ يَمُوتُ وَيَمُوتُ مَعَهُ ذُنُوبُهُ وَوَيْلٌ لِمَنْ يَمُوتُ وَيَبْقَى بَعْدَهُ ذُنُوبُهُ

یعنی سونچ وشادلق شول کشی‌کادرکه اوزی وفات بولور اوزی بلان کناهی هم وفات بولور یعنی اوزندن صونك‌غه قالماس ویل واوکونچ شول کشی‌کا درکه اوزی وفات بولور کناهی یعنی ضرری کشی‌کا قالور بعض سلف‌لردن نقل بولمش‌در

إِنْفَاقُ دِرْهَمٍ وَاحِدٍ مِنَ ٱلزُّيُوفِ أَشَدُّ مِنْ سِرْقَةِ مِائَةِ دِرْهَمٍ مِنَ ٱلْجِيَادِ

یعنی بر درهم قالشی آقچه‌نی صدقه بیرمك یوز درهم صاف آقچه اوغرلاغان‌دان قاتی‌راق کناه‌در آننك اوچون یوز درهم صاف آقچه‌نی اوغرلامق بر کناه‌در تیز بتر دایم بولماس اما باقرقانوشغان قالشی درهم‌نی صدقه قیلمق دایم بولوچی کناه‌در آننك اوچون اول قالشی آقچه خلق قولنده یوروکان مدت‌ده خلق‌غه ضرردان خالی بولماس اما قانوش‌لی تنکه‌نی آلوب ایکنچی بر کومش‌کا قوشوب نرسه یساتسه خلق آراسنده یوروماسون اوچون وخلق آننك ضررندان خلاص بولسون اوچون آننك ضرری یوق‌در بلکه ثوابی باردر .

اون بشنچی بودرکه کوب بورج ایتماك‌دن صاقلانغای اکر حاجت بولوب بورج ایتسه اوتامك نیتی‌بلان بورج ایتکای آننك اوچون حدیث شریف‌ده کیلمش‌درکه

مَنْ أَدَانَ دَيْنًا وَهُوَ يَنْوِي قَضَاءَهُ وَكَّلَ بِهِ مَلَائِكَةٌ يَحْفَظُونَ
وَيَدْعُونَ لَهُ حَتَّى يَقْضِيَهُ

یعنی برکشی اوتامك نیت بلان بورج ایتسه آنکا مؤکل فرشته‌لر باردرکه آنی حفظ ایتوب آننك اوچون دعا قیلورلار اول بورج‌نی اوتاکان‌کاچه .

اون آلتنچی بودرکه صاتوده ربادان دخی رباغه اوخشاولی قرض‌دان یعنی قرض بیروب فایده ایتماك‌دن صاقلانغای .

اون یدنچی بودرکه ظالم کشی‌دن یاکه غنیمت مال‌غه خیانت ایتکان کشی‌دن یاکه اوغری کشی‌دن نرسه صاتوب آلماق‌دان صاقلانغای .

اون سکزنچی بودرکه شهرکا صاتارغه کیلکان نرسه‌نی طش‌غه قارشی

چیغوب آلماغای آننك اوچون که بو نرسه‌کا شهر خلقی محتاج ایکان قارشی چیغوب آلماق شهر اهلنه ضرر ایتر الدین النصیحة مقتضاسین تـرك ایتمش بولور مسلمان من دیکان کشی‌کا لایق توکول‌در •

اون طوقزنچی بودرکه مثلا بر صاوت بلان بر نرسه‌نی آلوب صاوتین فلان قدرکا قویماق بلان بیع فاسد‌در اما صاوتی بلان اولچاسه‌لر صونکندان بوشاتوب صاوت آغری کیری چیکرسه‌لر درست‌در یاکه صاوتین ایچنده‌کی نرسه‌دن بار نرسه‌نی بر یولی بارشوب آلسه‌لار درست‌در •

یکرمنچی بودرکه ایکمك صاتوچی‌غه بر مقدار آقچه بیروب قویسه ایتسه‌که بو آقچه‌غه شول قدر ایکمك صاتوب آلورمن هرکون لازم بولغان قدری بیررسن دیسه بو عقد فاسد‌در ومکروه‌در اما آقچه‌نی بیرسه سویلمسه هرکون یارطی پوط یا بر پوط آلسه ایکمك بهاسی بیلکولی بولسه درست بولور آننك اوچون آلغان زمان‌ده بیع منعقد بولور آلغان زمان‌ده صاتو بهاسی معلوم‌در بیع صحیح‌در •

یکرمی برنچی بودرکه کیبتچی‌دن بعض نرسه آلسه عقد ایتمایچه وهم حقین بیان ایتمایچه برنچه زمان‌دان صونك حساب قیلوشسه‌لار بو صاتو دخی درست توکول‌در مکر بهاسی معلوم وبیلکولی بولغان نرسه‌لرده درست‌در ایت وایکمك کبك ایمدی بهاسی معلوم بولماغان نرسه‌لرنی آلغان وقت‌ده بهاسین تیعین ایتمك کیراك‌درکه بیع بالتعاطی طریقی بلان جایز بولغای یعنی بری نرسه بیرکای وبری بهاسین بیرکای •

یکرمی ایکنچی بودرکه آدم‌ننك وحیوان‌ننك آزغون جیوب آلوب قیمتلانکاچ قیمت بها بلان صاتارمن دیب آلماسون آننك اوچون بو احتکار بولور والمحتکر ملعون در لعنت بولغان محتکر اول کشی‌در شول ولایت‌ده آشالا تورغان نرسه‌لر کیلکان‌ده آنی جیوب آلا قیمتلانکاچ صاتارم دیب

اما اوزی ایکنچی ولایت دن کتورسه یا خود اوز یورطندان حاصل یعنی آنی صاقلاسه قیمتلانکاچ صاتارم دیب بولسه لعنت بولغان محتکردن بولماس آلکن خلایق محتاج بولسه افضل صاقلامایینچه صاتماق در زیرا حدیث شریف ده کیلمش درکه

مَنْ جَلَبَ طَعَامًا فَبَاعَهُ بِسِعْرِ يَوْمِهِ فَكَأَنَّمَا تَصَدَّقَ

یعنی بر کشی ایکنچی ولایت دن طعام کتورسه اول کون ننک بازاری بهاسنه صاتسه صدقه ایتمش مرتبه سنده بولغای ودخی بعضی سلف دن حکایت بولمش درکه واسط شهرندن بصره شهرینه بر کشی بوغدای یباردی وکیلنه یعنی پریکاشچکنه خط یازدی کم اوشبو بغدای نی باروب یتسه صاتغای سن دیواندا غی صاتوچی لار ایتدی لر حاضرده اوچزدر بر جمعه کیچکدروب طورسنك کوب فایده ایترسن دیب بو وکیل بر جمعه کیچکدروب کوب فایده بلان صاتوب خواجه سنه حال نی معلوم قیلدی خواجه سی دخی وکیلنه خط یازوب ایتدی که بز دینمز ننك سلامت لکی بلان آز فایده غه قناعت ایتدك سن مخالفت قیلدننك ایمدی خط باروب ایرشکان ده کیراك درکم مال ننك کلیسن بصره فقراسنه صدقه قیلغای سن امید درکم احتکار کناهندن قوتولورمز .

یکرمی اوچنچی بودرکه بر کیچکنه صبی اوزی اوچون برنسته صاتوب آلورغه صوراسه چیکلاوك کبك یمش کبك اول صبی غه آنی صاتماغای اما اوی ده فایده آلوناچق نسته نی صوراسه طوز کبك صابون کبك نرسه نی صاتسه ضرری یوق در آننك اوچون ظاهر حال بودر اولکی صورت ده صبی مأذون توکل در یعنی رخصت لی توکول در صونکغی صورت ده مأذون در .

یکرمی دورتنچی بودرکه بر شهر اهلی ننك بر طعام غه احتیاجی بولا توروب اول شهر اهلنه صاتمایینچه قیمت صاتماق اوچون شهرننك بریاغنده بولغان کشی لرکا صاتماغای بو دخی منهی در صاقلانماق لازم در .

یکرمی بشنچی بودرکه بر کشی‌ده بر نیچه پوداوکا آلاچاق بغدایی یا آرپاسی بولسه اول بغدای‌نی یا آرپانی کوتارکا اوزینه صاتسه درست بولماس آننك اوچون عقد مجلسنده آقچه قبض بولماینچه افتراق عن دین بولمش بولور بو اش منهی‌در درست‌لیك یولی بودرکه اول بوغدای‌نی قبض‌ایتکای آندان صونك معین بوتجال‌بلان صاتغای بومسئله‌ننك حفظی واجب‌در آننك‌اوچون بعض‌کشی‌لر قرض‌غه بوغدای آلور ایاسی‌صوراغان‌ده بیرمس‌کوتاچلك‌کا آقچه بیرمکچی بولوب اوزنده‌کی بوغدای‌نی صاتوب آلور •

یکرمی آلنچی بودرکه بر نرسه‌نی اولچاب یاکه حسابلاب وصاناب صاتوب آلسه صاتوب آلوچی کشی بردخی تکرار اولچاکای یاکه صاناغای ییمك وصاتمق حلال بولغای آننك اوچون آرتوق اولچانمك احتمالی بولور آرتوغی صاتوچی‌ننك‌در غیری کشی مالنده تصرف درست توکول‌در اما صاتو صونکنده آلوچی‌ننك آلدنده اولچالسه یا صانالسه کفایت ایتر صاتودان اول بولغان‌غه اعتبار یوق‌در نه قدر مشتری‌ننك حضورنده بولسه‌ده ودخی بولار مجازفة یعنی کوز ابالی آلنسه اولچامك وصاناماق لازم توکول‌در آرشونلانغان نرسه‌نی آرشون بلان بر یولی صاتوب آلسه ینه تکرار آرشونلانماغه حاجت یوق‌در مکر کم هر بر آرشون‌غه آقچه تعیین ایتمش بولسه اول زمان‌ده آلوچی تکرار آرشونلاماینچه تصرف ایتمك جایز توکول‌در •

یکرمی یدنچی بودرکه کوچرولە تورغان نرسه نی یورط بولماسه صاتوب آلسه قبض ایتماینچه صاتماق جایز توکول‌در اما آقچه‌ده تصرف قبض‌ایتماینچه جایزدر اما آقچه کیراك تعیین بولسون کیراك بولماسون حتی بر نیچه آقچه‌غه یا خود بر پوداوکا بوغدای‌غه بر نرسه صاتسه آقچه‌ننك یا خود بوغدای‌ننك اورننه ایکنچی بر نرسه آلسه جایز بولور •

12. Разсказъ о царѣ Тимурѣ [1]).

تأریخ هجرة النبی صلی الله علیه وسلمدن سکز یوز آلتمش ایکنچی یلده حضرت آقساق تیمرنی الله تعالی حضرتی مسلط ایتوب بو ربع مسکوندن کوب شهرلرنی خراب وهلاك ایتدی فسق وعصیان قیلغان شهرلرکا وبچه بازارلارغه وهم ایچوچیلرکا وزانیلارغه الله تعالی امر معروف ونهی منکر ایترا وچون مسلط ایتدی اول آقساق تیمرحضرتلری خطاینںك شرقی سرحدینه باروب تخت سلیمان دبکان شهرننك قربنده آلمالی دیکان آولدان‌در اول زمانده خطای‌ننك پادشاهی چنکز خان ایدی آنی دین اسلامغه دعوت ایتدی قبول قیلمادی آنی اولتوردی خطای‌ننك کوب شهرلرین خراب ایتدی آخرده خطای خلقی آنکا بیعت بیردیلر وخراجغه راضی بولدیلار خطای یورطنه چنکزخان‌ننك اوغلی تورم طای‌نی پادشاه قویدی اول زمانده قزل باش‌ننك مشهد دیکان شهرنده نادر شاه اسملی کشی خروج ایتدی اهل سنت‌ننك کوب شهرلرین آلدی وعلمادان بولوچیلارنی قتل ایتدی اوزی‌ننك بد مذهبینه خلق‌نی دعوت‌ایتدی آخرنده بخارانی وهم سمرقندنی واورکانچنی آلدی وخیوانی آلدی وخانلارنی اولتوردی اوزی‌ننك باطل مذهبینه اوندادی اهل سنت والجماعة علمی یقلدی زیرا اهل سنت بولغان

---

1) Стран. 25—27 книги رساله‌ء تواریخ بلغاریه وذکر مولینا حضرت آقساق تیمر وخراب شهر بلغار (40 стран. въ 8 д. л.), напечатанной Исхакомъ Ахмедъ-Сафа Хамзинымъ 1887 года въ Казани, въ типографіи Чирковой. Эта книга есть татарская лѣтопись, написанная жителемъ селенія Ташъ-билги Хусаму'д-диномъ, сыномъ Шерефу'д-дина, и оконченная имъ 15 числа Мухаррема 992 года гиджры (т. е. 18 января 1584 года).

جماعت آز ایدی روافض کروهی تیکراسنده چولغانمش ایدی اهل
سنت‌لر زاریلق ایتدی‌لر الله تعالی آلارننك دعالارین قبول ایتدی
حضرت آقساق تیمر خطای‌ننك پیکن دیکان قلعه‌سنه عسکری بلان عزا
قیلورغه یاراغلانوب تورغان زمان‌ده الله تعالی خضر زنده‌نی یباردی بارغل
قولم امیر تیمرکا ایت بخاراغه بارسون آلارنی قزل باشلق‌دان خلاص
ایتسون وهم نادر شاه‌نی اولتورسون سن آننك عسکری‌ننك مقدمنده
بول دیب توشینه کردی القصه خضر علیه السلام قلعه‌سنه تیزلیك بلان
کیلوب حضرت میرتیمرکا بو خبرنی بیان ایتدی حضرت میرتیمر خطای
یورطندان عسکری بلان چقدی حدین الله تعالی‌دان غیری بلمس‌در
عاقبت پیکن قلعه‌سین وناژن قلعه‌سین وخطای‌ننك غیری قلعه‌لارین آلوب
خراجغه راضی بولوب قالدی‌لار القصه حضرت میرتیمر خضر علیه‌السلام
بلان عزم بخارا ایتدی ترکستان‌اوغرادی ترکستان‌ننك خواجه احمد یسوی
میرتیمرننك توشینه کردی ای یکت تیزلیك بلان بخاراغه بارغل ان شاء
الله تعالی اول‌نادرشاه‌ننك اولماکی سیننك آلدنك‌ده‌در سیننك باشنك‌دان
کوب اش‌لرکیچسه کیراك‌در دیدی جمیع بخارا خلقی سنکا منتظرلاردر
دیدی بو توش‌نی کوروب اویاندی سجدهٔ شکر قیلدی القصه ایرته
توروب ترکستان‌ننك خانی اول زمان‌ده نوغاییاق دیکان خان ایدی آنکا
کوب خزینه بیردی حضرت خواجه احمد یسوی‌ننك قبرینه استانه بنا
ایتمك بلان ترکستان خانی عجایب بنا ایتدی‌که انواع زینت بلان الحال
باردر آندان حضرت میر تیمر سمرقندکا عسکری بلان عزم ایتدی
سمرقندده نادر شاه‌ننك بر بیکی بار ایدی آنی اولتوردی اول زمان‌ده
نادر شاه بخاراده ایدی آقساق تیمر کیلورین ایشتوب عسکری بلان
بخارادان قلعهٔ مشهدکا قاچدی اوز اورنینه قزل باش‌دان بر بیك‌نی
بخاراغه قویدی قرق منك عسکر بلان اول آراده آقساق تیمر بخاراغه

کیلدی قلعه‌نی حصار ایتوب آقساق تیمر بلان اول قزل باش بیکی
ایکی آی جنك ایتدی عاقبت آقساق تیمر اول قزل باش بیك‌نی
انواع عذاب بلان اولتوردی قالغان عسکرنی بخارانك اولوغلارینه قل
ایتوب تقسیم ایتدی بخاراده ایکی آی ساکن بولدی سلطان مراد دیکان
طالب العلم‌نی بخاراغه خان قیلدی زیراکه اول سلطان مراد خان نسلندن
ایدی نادر شاه اول اوغلان‌ننك آتاسی سلیم خان‌نی اولتورمش ایدی
بو سلطان مراد بیشکده بر دایه قولنده قالمش ایدی نادر شاه اول
دایه‌دان صورادی قولنکداغی اوغلان کم اوغلانی دیدی سلیم اوغلانی
توکوم‌دی دیدی دایه ایتدی منم اوزم‌دن توغان‌در بر قول‌لارمز دیب
جواب بیردی نادرشاه آنی اولتورمادی شول اوغلان سلطان مراد ایدی
آقساق تیمر آنی بخاراغه خان قیلدی آنط ایچدی اول نادر شاه‌نی اهل
سنت ایترمن قبول ایتماسه اولتوررمن دیب بخارادان چقوب کیتدی
عزم مشهد ایتدی •

13. Поученіе о бѣдности и нерадѣніи [1].

۱ فقیرلك‌نی بیل نی نرسه بولور ای اوغل سنکا ایتیم اکر
توتماسانك آندان خبرنی * اکرچه بولسه‌ده فقیر ایسکی کیوم آستنده
اوزین دولت‌لی کورساتور خلقلار آلدنده * آچ بولسه صولونی
طوقلق‌دان اورور یعنی طویدیرور دوستلق‌نی اوزی‌ننك دوشمان‌لاری

[1]) Стран. 89 — 92 татар. перевода персид. книги پند نامهء عطار (Казань, 1890 года), изданной въ третій разъ Шемсу'д-диномъ Хусейновымъ и сочиненной Шейхомъ Фериду'д-динъ Мухаммедомъ, сыномъ Ибрагима, Нишабурскимъ, умершимъ въ 1229 году по Р. Хр.

بلان‌قیلور * اگرچه بولسه‌ده آرق دخی زار دخی ضعیف عبادت وقتنده کم بولماس قوّت‌لی‌دان * قچان طولی کونکل‌نی توتادر بوش قول‌نی کورساته‌در اولچاوده سیمزلک‌نی * ای اوغل اوزنک‌نی درویش‌لرگا طابشر تاینکه سنی صاقلاغوچی بولور الله تعالی * فقیرلر بلان هر کم ایبداش بولسه جنت سراینده محرم بولور .

۲ اوزنک‌ننک خدانک‌دان غافل بولمه یعنی همیشه آننک ذکری بلان مشغول بول غافل‌لار کبک شیطان یولنده بولمه * یغلامق اورنی‌در بو دنیا آنده کولمه عبرت کوزین آچ ایرن‌نی باغلا * قرمصقه کبک حرص‌دان هر طرف‌غه بارمه نصیحت قیلوچی‌ننک اوکتین جان قولاغی بلان ایشت * ای اوغل صبی توکول سن اوینامه اش‌نی شیطان‌غه اورتاق‌لق بلان قیلمه * یاوز نفس‌کا کناه‌ده یاردم‌نی بیرمه عمرنی ییل‌کا بوزوق اش‌دن بیرمه * هرقاید‌ه تهمت بولسه اول اورن‌غه بارمه حق یول‌غه صوقر کبک بارمه * بر دوشمان‌نی توتسانک آندان ایمن بولمه باغانه‌سز توشام آستنده توروچی‌بولمه * فسق‌یولنده دخی نفس آرزوسی یولنده آت‌نی‌چاپتورمه اوزنک‌نی شیطان کوآلکوسی دوزمه * آننک‌اوچون سفرنی آلده توتاسن آزق‌نی آل اوزنک‌ننک عمرنک‌نی ینه باش‌دان باش‌غه یعنی بارچه‌سین ییل توت یعنی ییل کبک تیز اوتوچی صای * ای‌اوغل ساغش‌نی بغاولاردان قیل یاوزنفس‌نی تیپمک بلان آیاق‌آستینه قیل * تاینکه جهنم اوتینه یانمغای‌سن توزکلک‌نی هنر قیل الله تعالی عذابندان برکنه اوی‌نی قیل * بارچه کشی‌ننک بـاردر جهنم اوستینه اوتمکی غفلت اورنی توکول‌در کوب خطرلاربلان * اولوغ اوت‌نی آلده توتاسن ای فقیر اصلا خوفنک یوق جهنم اوتندان * تاغ دخی چوقر یول‌ده‌در دخی یوکنک آغردر اوتمس یوکنک ایکنچی‌لرننک جهتی بلان * توتاسن آلده قیامت کونین خدااینک‌دان یوق‌در قاچماق امکانی * ای

اوغل شریعت یولین آلده توت یول یورسنك اوزنك‌ننك مرادنك
قویماغین توت * موین‌نی اوزنـك‌ننك خدا اینك حکمندن قایرمه تاینکه
قالماس‌سن قیامت کوننده عذاب‌ده * شفقت‌نی کورسات خدای تعالی
بنده‌لرینه تاینکه تابارسن عدن اوجماخنده اورن‌نی * تاینکه بیرورلر
سنکا اورن‌نی دار السلام اوجماخنده فقیرلرکا کیچه کوندوز بیر طعام‌نی *
شاد اکر تورسنك خسته‌ننك ایچین آچق کوررورسن ایشکی باغلانغان
جنت‌نی * هر کم کیلتورسه بو نصیحت‌لرنی اورنینه ایکی عالم‌ده آنکا
رحمت‌نی باغشلار خدای تعالی * اکر کیلتورمسه بو وصیت‌نی اورنینه
یراق قالور شك‌سز اول خدای‌تعالی‌دان * ای خدای رحمت‌قیل بزلرکا
بارچه‌مزغه عفو قیل بزننك بارچه کناهمزنی بارچه‌مزننك * عاجزمز
کناهلارنی قیلغانمز کوب یوق‌دور بزلرکا سن‌دن باشقه ایکنچی کشی *
اکر اوندا سنك اکر سورسنك قلمز هر نرسه سننك حکمنك بواسه
آندان خرسندمز * الله تعالی‌ننك رحمتی بولسون شول کشی‌ننك
روحینه بونصیحت‌لرنی اوقر اول کوب * هرکم اوقسه بو واعظ کتابین
ینه امید توتسه حفظ قیلوچی الله تعالی‌ننك فضلندان * ذکر قیلسون
دعاده ناظم‌نی ینه اونتماسون یازوچی‌نی.

Отдѣлъ третій.

ОБРАЗЦЫ НАРОДНОЙ СЛОВЕСНОСТИ.

I. ОБРАЗЦЫ ВЪ ТАТАРСКОЙ ТРАНСКРИПЦІИ.

I. Разсказъ о 7 свояках и 1 волкѣ [1]).

اوّلکی زمانده بر کشی‌ننک یدی قزی بارایکان اول یدی قزین
یدی کیاوکا بیروب‌در بر کون قزلارین کیاولری بلان برکا قوناق‌غه
چاقروب بارسینه‌ده تیکوزصی وحرمت‌لرقویغان آلای بولسه‌ده کیاولرننک
هرقایوسی قاین آتاسی بلان قاین آناسینه باجالارندان آرتوغراق سوکلو
بولاسی کیلوب‌در شولای برنیچه کون صیلانوب اوی‌لرینه قایتوب کیتکان‌لر
ایدی بارا تورغاچ یول‌ده بولارغه برآچ بوری اوچراب یدی باجاننک
برسینه تاشلانوب آشای باشلاب‌در قالغان باجالاری بریگوب آنی
بوری‌دن قوتقارو توکل بلکه هر قایوسی ایچلرندن ایته‌لر ایمش آشای
بیرسون قاینیشمز آنی بیکراک صیلاغان ایدی اول‌بولماسه مین سوکلورک

---

1) Изъ книги Абду'лъ-Алляма Фейзъ-ханова حكايات ومقالات (31 стран. въ 16 д. л.), печатанной 1890 года въ Казани, типографіи Вечеслава (стран. 2 и 3).

بولورمن دیب آندان صونك بوری ایکنچی‌سینه یابشقان ایدی قالغان بیش کیاوی شولایوق آشای‌بیرسون اول‌بولماسه مین سوکاورك بولورمن دیب ایچلرندن اینکان‌لر ایمش الحاصل اوزون سوزننك قسقه‌سی شول‌کم بوری بو یدی باجانی همه‌سین‌ده برام برام آشاب بتورکان ایمش .

2. Разсказъ о медвѣдѣ и лисицѣ [1]).

بر وقت آیو بلان تولکی دوست بولغان‌لار بولار اورطاق بولوب شالقان چاچکان‌لر ایمش کوز یتوب شالقان‌نی اوزار وقت یتکاچ تولکی آیوغه ایتوب‌در یا دوستقای مونه‌ایندی شالقان یتوشدی مونی‌بولشورکا کیراك سین یر آستونداغین‌تلای‌سن‌مو یاکه یر اوستونده‌کین تلای‌سن‌مو میلنك پادشاه تلاکاننك‌نی آل دیکاچ آیو اوستون اختیار قیلوب شالقان‌ننك یافراق‌لارین جیوب آلوب اونینه قایتوب‌در آشاب قاراسه یمش‌ننك برده تمی‌یوق‌دی فایده‌سزنرسه‌ایکان خذمتم‌ارم‌کیتدی‌دیب اوکونه‌ایمش آندان صونك بر کون تولکی‌ننك اونینه باروب یه دوستقای سیننك اولوشنك نیچوك تمی بارمودیب‌در بس تولکی شالقان‌نی چغاروب آلدینه آشارغه قویار آیو آشاب قاراسه ایچندن‌ایته‌ایمش اش‌بولای‌ایکان دوستم مینی آلداغان طوقته ایندی طاغون اورطاق بربرنرسه چاچساك آستون آلورمن‌دی ایمش ایکنچی یل بولار ینه اورطاق بولوب بودای چاچکان‌لر اوراق وقتی یتکاچ بلطورغی‌دای ینه تولکی آیوغه یر آستونداغین آلاسن‌می یا یر اوستونده‌کین آلاسن‌می دیکاچ آیو یوق یوق یر اوستونده‌کین آلمام یر آستونداغین آلامن دیب‌در بس تولکی بودای‌نی اوروب آلوب آیوغه قاملین قالدروب‌در آیو قاملنی طامورلاری بلان

---

[1]) Стран. 3-я книги حکایات ومقالات .

يولقوب اونينه آلوب قايتوب آشاب قاراسه ينه آشين بيلك تمسز تابقان وتولكى‌ننك آشين بيلك يخشى تابقان آندان صونك اوز ايچندن ايته ايمش حيله‌لى‌كشى تورلى ياق‌دان توزاق قوروب ميننك كبك آنكغرانى توزاق‌غه توشوره ايكان ديب‌در ايمش•

3. Разсказъ о журавлѣ и лисицѣ [1].

بر وقت طورنا بلان تولكى دوست بولوب تولكى طورنانى اوزاوينه قوناق‌غه چاقرغان ايمش وطابا اوستينه بر آز صيوق‌غنه كسال صالوب قوناغى‌ننك آلدينه قويوب شونده اوزى‌ده بركا اولتورغان ايمش طورنا صيوق كسال‌نى نى‌قدر چوقوساده طومشوغينه بر نرسه‌ده ايلاكماى ايمش اما تولكى آشاسنه صيلوقوناغم ديدى كسال‌ننك بارين يالاب بتوروب‌درده قوناغى شولاى آچ قالوب‌در طورنا تولكى‌ننك بوحيله‌سين ايچينه صالوب اول‌ده بركون تولكى‌نى اوينه قوناق‌غه چاقروب برطار وتيران چولمك‌ننك توبينه بر آز بورچاق صالوب تولكى‌ننك آلدينه قويوب‌درده اوزى‌ده شونده بركا اولتوروب آشارغه كرشوب آشاسنه قوناغم سين مينى فلانچه وقت‌ده كسال بلان بيلك صيلاغان ايدنك نيلك برده آشاماى‌سن ديدى اوزى آزوقت‌ده بورچاق‌نى بارين چوقوب بتروب تولكى‌نى آچ قالدرغان ايمش شولاى باياغى بورچين تولاكان‌دى•

4. Разсказъ объ одномъ бѣднякѣ и лисицѣ [2].

بر يارلى كشى اورمان‌غه اوطون كيساركا باروب آنده بر اولكان تولكى تابقان ايمش بو تابوش‌دان سوينوب اوطن‌ده كيسماى شول

---

[1]) Стран. 4-я книги حكايات ومقالات•

[2]) Тамъ-же, стран. 4 и 5.

تولکی‌نی ایکمالک قاپچوغینه صالوب اوینه قایتوب کیتوب‌در بو آغای اوینه قایتسه خاتونی میچ کا یاقغان ایکان باشنداان قولاقچینین صالغان‌ده تیزوک ادت‌غه آطقان ایمش خاتون سنکا نی بولدی قولاقچیننکنی اوت‌غه یاقدنک دیکاچ قچقورمه خاتون تولکی‌توتدوم یانکی قولاقچین تکامن موندای ایسکی‌نی اوت‌غه یاقمی نیشلایم دیب‌در آنداان صونک قاپچوغین آلوب قاراسه قاپچوغی تیشولکان ایدی تولکی‌ده یوق ایکمک‌ده یوق اول آراده ایسکی قولاقچین‌ده یانوب اوت بولغان اول ملعون تولکی یوری ایکمک اورلار ایچون اولکان‌کا صالشوب یاتقان وشوندای حیله بلان قاپچوق‌نی تیشوب هم‌اوزی توشوب قالوب بار ایکمک‌نی‌ده توشورکان ایکان شوندای ساباق اوقوغاچ آغای عمر بوینچه ایسکی‌نی خور کورماس‌کا اوکوت ونصیحت بیرکان ایمش •

5. Разсказъ о совѣ и воробьѣ [1].

بر کون یابالاق نیچوک‌در بر چبچق آولاب آنی آشاماقچی بولغان‌ده چبچق آنکا ایتکان ایمش ای باطر تقدیرکا چاره یوق ایندی سین‌مینی آشای‌سن لکن‌شونی‌غنه‌ایت‌سانه سیننک آتنک نیچوک هیچ بولماسه اوزم‌نی یرتقان باطرننک آتین بیلوب اوله‌یم دیکان ایمش یابالاق اوّل‌ده آوزین آچار آچماس مینم آتم یغه‌لک دیب‌در چبچق یوق باطر قولاغم بیک ایشتمای قچقر براق ایتسانه دیب‌در اول‌وقت یابالاق آوزین طولو آچوب منم آتم یابالاق دیکان چبچق آوزیندان قوتلوب اوچقان‌ده کیتکان‌دی بس یابالاق اوز اوزین شلته‌لب اینه ایمش یه مین کیم بولدوم بالالارغه تیل اوکراتوچی‌معلم بولدوم‌مو یا که قرآن‌مشق ایندروچی‌قاری بولدوم‌مو اوز آتم‌نی‌شولای‌محر جنذن کماینبغی‌چغاروب آنکا ایتماسام‌بولمی‌مو دیکان ایمش •

[1]) Стран. 5-я книги حکایات ومقالات •

6. Разсказъ объ одномъ портномъ и волкѣ [1]).

بر کیوم تکوچی یالغوز یول‌ده باروب تورغان‌ده بر آچ بوری‌کا اوچراب بوری مونی آشاماقچی بولغان‌ایمش تکوچی آنکا ایتوب‌در باطر سین مینی آشاماقچی بولاسن چارام یوق لکن اوّل بوینك‌نی واینك‌نی اولچاب قاراماینچه قارننکه صیارمن‌می ایکان‌دیب بوری یارار اولچاب‌قارا دیکان‌ایمش تکوچی قاپچوغندان تیمور آرشونین چغاروب واولچاکان‌بولوب بوری‌ننك قویروغندان طوتوب آلوب شولای کیسکان‌ایمش حتی بوری ایس‌سز‌بولوب ییقلوب قالوب‌درده تکوچی اوزیولنه یوری بیرکان ایمش بر آز وقت‌دان صونك بوری ایسین ییغاچ اوز اوزینه ایته ایمش یه منکا بویومنی اینومنی اولچاتورکا نی‌کا کیراك ایدی مین آصل کیوم‌لر تکتورامن‌مو یا که عسکر خبرمتینه کره‌من‌مو بوکشی‌بارسی‌ده قارنیمه صیماسه بر آزین آشاب کیتسام بولمای ایدی‌مو دیکان ایمش.

7. Разсказъ о богачѣ и бѣднякѣ [2]).

بر کون بر بای کشی‌کا برفقیر کیلوب بیلك قیوچی‌لق‌بلان اوینه کروب اولتوروب‌در وبرده توبانچی‌لك‌کورساتمای وادب‌صاقلامای آلاسی بار کشی شیکل‌لی آقچه صوراب‌در بای موننك ایشندن حیران بولوب ایچندن یوق ایسه بو کشی‌کا اوزم اونوتقان بورچوم بارمیکان دیب اویلاب ادب‌بلان‌کنه یاقرنداش‌نیندای آقچه‌صورای‌سن مین‌ده‌حقنك‌بارمو دیب‌در فقیر ایتوب‌در بلی حقم بار بز بارمزده بر آدم آتاننك بالالاری بر برمزکا قرنداش‌لار بولامز قرنداش‌لارننك مالی اورطاق بولورغه تیوش

---

1) Стран. 5 и 6 книги حکایات ومقالات.

2) Тамъ-же, стран. 6 и 7.

سیننك بوقدر بایلغنك‌دان منکا تیوش اولوش‌نی صورای کیلدوم دیب‌در بای بیك خوش کیلدنك قرنداش راست‌نی ایته‌سن مین سنکا تیوش اولوش‌نی آرتوغی بلان بیرایم دیب کیسه‌سندن بر قارا آقچه چغاروب بیروب‌در فقیر بو نیچوك ظلم بوقدر بایلق‌دان مینم اولوشوم بر آقچه‌غنه‌مو دیکاچ بای ایتوب‌در مینم بو قدر بایلغم بولسه شول قدراوق سیننك کبك قرنداش‌لارم‌ده کوب اکر اول قرنداش‌لاریمه همه‌سین شولای برار آقچه‌دان بیره کیتسام ایدی بو مالم‌غنه توکل دخی مونك قدر یوزلب آرتوق بولسه‌ده بیتماس سنکا اولوشنك‌کا تیارقدردان یوزلب آرتوق بیردوم کوب دعوی قیلا باشلاسانك بو بر آقچه‌ننك یوز اولشندن توقسان توقزین قایتاروب بیرورکا کیراك بولور دیکان ایمش بو جواب‌نی ایتکاچ اویات‌سز درویش ملزم بولوب شول بر آقچه‌نی سوینوب آلوب کیتکان ایمش.

8. Разсказъ объ обманщикѣ и объ умникѣ [1]).

بورونغی زمان‌ده بر آلدالاق بار ایکان‌در هر کم‌نی بولسه‌ده آلدای ایکان براوزین بیك عقل‌لی ویتوز صایوب یورکان کشی بار ایکان وهر وقت ایته ایکان مین شول آلدارغه یولوقسام آنکا هیچ‌ده آلداتماس ایدم دیب بر کون بو کشی یول بلان بارا یاتقان‌ده یول یانن‌ده بایاغی آلدار بر کاکری قاین تراب تورا ایمش مونك یولداش‌لاری مونه الیکی مشهور آلدار شول دیب مونکا آلدارنی کورساتکان‌لر ایمش بو آننك یانینه باروب یا دوست سینی آلدار دیب ایته‌لر وبیك آلدارغه ماهر دیب تعریف ایته‌لر مینی‌ده آلدای

1) Стран. 7 и 8 книги حکایات ومقالات.

آلورسن‌می یه آلداب قارالی دیب‌در آلدار ایتوب‌در نیـك سینی آلدای آلمایم بیك تیز آلدار ایدم‌ده براوق حاضر یانم‌ده آلدار قاپچوغم یوق اوی‌ده قالدی دیب‌در بو یـکـت اوزی‌ننك اویاولغینه اوشانوب دیب‌در بار اوینك‌دن قاپچوغنك‌نی آلوب کـیل مین موندە کوتوب تورورمن آلدار ایتوب‌در اوی‌کا بارور ایدم‌ده مونه بوقاین آوارغه تورا کیتارکا یارامی دیب‌در بو کـشی بیك اورسالنوب بارسانه قاپچوغنك‌نی کـیتورسنه مین سین کیلکانچه قاین‌نی تراب تورورمن دیب قاین آستینه کیلوب کاکری قاین‌نی تراب قالوب‌در آلدار شول کیتکان‌دن کیتکان ایمش بو یتوز الی‌ده بولسه کاکری قاین‌نی تراب تورا ایمش.

9. Разсказъ о женѣ крестьянина и о женѣ кирпичника [1]).

برکشی‌ننك ایکی‌قزی بارایکان‌در برین‌ایگون ایکوچی‌کا وبرین کیرپچ صوغوچی‌غه بیرکان ایکان بر کون هر ایکی قزی آتالاری‌ننك اوینه قوناق بولوب کیلکان‌لر ایمش آتالاری قزلارندان صوراسه ایمش یه قزلاریم نیچوك‌کون کوره‌سز کیاولرنکزننك‌کسب‌لری نیچوك‌دیب برسی ایتوب‌در کسبمز یمان توکل یخشی بو یل کوب ایگون چاچدك براوق اتکایم دعاده بولا کور خدای‌تعالی یاویم‌لار بیرسون دیب‌در ایکنچی‌قزی ایته ایمش بزننك‌ده حالمز خدای‌غه شکر ایرم کوب کیرپچ صوغوب قویدی لکن اتکای دعا قیلا کـورنکز آیازلار بولسون یاویم‌لار بولا کـورماسون دیب.

[1]) Стран. 8 книги حکایات ومقالات.

10. Разсказъ о муллѣ—взяточникѣ [1]).

کون‌لرده برکون بر ملا آنك‌سزدان صوغه توشوب کیتوب ایندی
باطوب اوله‌دیکان‌ده‌کشی‌لر یتشوب تقصیر بیر قولنك‌نی دیب قچقرشقان‌لار
ایمش ملاغه بیر دیکان طاویش بیلك اونکای‌سز ایشتلکان‌ده قولین‌صوزماغان
ایمش اول کشی‌لرننك آراسنده بر بلوکلی کشی مونی آنکلاب مه
تقصیر طوت قولوم‌دان دیکاچ ملا اولوم ایسروکلکنده بو کشی صدقه
بیره بوغای دیب تیزاوق قولین صوزغان‌ده شولای صودان طارتوب
چقارغان‌لار ایمش.

11. Разсказъ о двухъ муллахъ [2]).

بر عقللی ملا بر محله‌کا امام بولغان ایمش اول محله‌ننك کشی‌لری
بیلك قارا نادان خلق ایکان برده مسجدکا نمازغه کیلمای‌لر ایکان ملا
نمازغه یوروماکان‌لری‌ننك سببین اکریننلاب صوراشقاچ بولای ایتوب‌درلر
نماز اوقور ایدك لکن ملالار هر نمازغه طهارت کیراك دیب ایته‌لر
طهارت آلورغه بز ایرینه‌مز دیب ملا ایتوب‌درمونکچه سزکا ملابولغان‌لار
نادان‌لار ایکان نمازصاین طهارت توزو توبده کیراك توکل ایرته توروب
بیت یوونا تورغان‌سز شول وقت‌ده طهارت آلسانکز ینه نمازغه‌غنه کیله
بیربکز شولای دیکاچ خلق آغلوب مسجدکا یوری باشلاغان‌لار ایمش
وتورا بارا نمازاوقو آلارغه بتون‌لای عادت‌بولوب کیتکان برنیچه وقت‌دان
صونك بوملا کیتوب بومحله‌کا باشقه‌سی کیلوب‌در وبوخلق‌ننك طهارت‌سز
نماز اوقوغان‌لارین آنکلاب سببین صوراشقاچ اوّلکی ملا ایرته بلان

---

[1]) Стран. 8 книги حکایات ومقالات.

[2]) Тамъ-же, стран. 8 и 9.

یوونسانکز شول بولور آرتوق طهارت آلورغه کیراك توکل دیب ایته تورغان‌ایدی‌دیب جواب بیرکان‌لر ایمش بوملانیکی اوّلکی ملانی‌کوروب شلته قیلا باشلاب‌در نیچوك سین شریعت‌کا خلاف طهارت‌سزده نماز درست دیب آلارغه ایته‌نك‌دیب‌در اول‌جواب‌ده ایتوب‌در بوخلق اوّل‌ده طهارت توزورکا ایرینوب مسجدکا یاقین کیلمای تورغان‌لار ایدی وبردن هم نمازغه وطهارت‌کا کوندرو ممکن توکل ایدی آلای بولسه‌ده مین آلارنی نماز اوقورغه کوندردم مسجدکا یورو آلارغه عادت بولدی ایندی سین آلارنی طهارت توزورکا کوندر دیب جواب بیرکان ایمش •

12. Разсказъ о пѣтухѣ и лисицѣ [1]).

بر کون اتچ باطر حرام‌لری‌ننك صحبتندن یالقوب ایرك آچار اوچون آول‌دان طشقاری سیرکا چغوب‌در آنده بر دیوار اوستینه منوب آری بیری قارانوب دنیاننك ایرکین‌لکندن وصحراننك خوش‌لغندان کیفی کیلوب قاناطلارین قاغوب قچقورا باشلاب‌در اول یرده بر تولکی بار ایکان اتچ‌ننك طاوشین ایشتوب بو آونی منکا خدای بیردی طوقتا بر حیله بلان مونی آولاب آشایم دیب دیوار توبینه کیلوب‌در اتچ مونی کوروب سنکا نی‌کیراك نی‌یومشنك بار دیب‌در تولکی ایتوب‌در مین شهرده قایتوب کیله ایدم سیننك بیك خوش آوازنك‌نی ایشتوب طاوشنك‌دان لذت آلایم دیب مونده کیلدم هم شهرده بر خبر ایشتدم شونی‌ده سنکا ایتایم دیب کیلدم دیکان ایمش اتچ اول نیندای خبر سویله‌چی ایشتایم دیکاچ تولکی ایتوب‌در شول کون‌لرده پادشاه حضرت‌لری فرمان قیلغان مینم یورطم‌ده بار خلقم ورعیتم بر بری بلان دوست بولسون‌لار وطاتو

---

[1]) Стран. 9—11 книги حکایات ومقالات •

توروسونلار وکونگللرندن اوصال فکرلرین چغارسونلار کوچلی کوچسزکا قولصو زماسون آرسلان تویه‌ننك موینین اوزماسون طازی ات تولکی‌ننك طونن یرطماسون تولکی دخی‌طاوق‌نی بوماسون وتویلکان چبش‌نی آلماسون بوری بلان قوی بر آبزارده نورسونلار کوکارچن بلان قارچغه بر اویاده طنچ اولتورسونلار دیب بیورغان ایکان آلای بولغاچ بزننك آرامزده یاطلق بولماسون وکونگللرمزده بربرمز حقنده سوء ظن بولماسون بس سین دیوار اوستندن توشوب مینم یانمه کیل ایکی دوست برکا صحبت ایتایك وپادشاه فرمانین یرینه کیلتورکان‌لك‌نی ایلکا کورساتایك دیکان ایمش انچ تولکی‌ننك سوزلرینه کوب قولاق صالمای دیوارننك ایکنچی یاغنه قاراب تورا ایمش تولکی ایتوب درای باطرسین پادشاه فرمانین ایسنك‌کا آلاسنك کیلمی‌مو مینم ایتکان سوزیمه قولاق صالمای‌سن کیری یاق‌غه قاراب توراسن دیب‌در انچ جواب‌ده ایتوب‌درکه توقتاالی آول یاغندان آریق تن‌لی ضور قولاق‌لی اوزن قویروق‌لی بر جانوار بو یاق‌غه تابا ییلدای ییلوب کیله‌در شول نیندای حیوان ایکان دیب حیران بولوب قاراب تورامن دیکان تولکی بو سوزنی ایشتکاچ انچ‌نی آولاماق قایغوسی قالمای آبتراب اوزینه صینورغه یرر ازلی باشلاب‌در انچ ینه ایته‌ایمش نیك طنچ‌سز بولاسن توقتا الی اول‌موندە کیلسون کورایك اول‌نیندای‌حیوان ایکان دیب‌در تولکی ایتوب‌در سوزنك‌کا قاراغان‌ده اول‌طازی‌ات‌کا اوخشای‌در آننك بلان کورشوده کوب‌خیر یوق کیلوب میننی کوره قالسه طونم‌نی یرطمای قالماس دیب‌در انچ سین نی سویلی‌سن پادشاه هیچ کم برکم کا ظلم ایتماسون دیب بیورغان‌دی سن آلای بولغاچ ات‌ننك نی حدی‌بار بزکا تیارکا دیب‌در تولکی ایتوب‌درکه درست شولای‌غه‌شولای آلای بولسه‌ده آنکا کورنماکانم خیرلی‌در احتمال اول پادشاه‌ننك فرمانین ایشتماکان‌در دیب بریاق‌غه تیزوق‌قاچوب یوصقان ایمش انچ ده آننك حیله‌سنه حیله قوروب شرندن قوتلغان ایمش.

13. Разсказъ объ охотникѣ и волкѣ [1]).

کون‌لرده بر کون بر آوچی صحراغه آوغه چقدی ویانندەغی یایەسین
آلوب اوغین قوردی یراق‌ده کیتمکان ایدی شول حال بر کییك‌نی
کوروب آطوب آلدی وآنی آرقاسنه کوتاروب اوینه تابا یوردی شولای
قایتوب بارا یاتقان‌ده نکاه آلدنده بر قبان دونکغوزی کورندی وبر
توزلاو بلان آنکاده آتوب یباردی واوغی خطا کیتمای اوارلك ایتوب
آننك تنینه کروب قادالدی دونکغوز جان آچووندان اولوم ایسرکلکنده
آوچی‌نی قووب یتدی وقازوق تش‌لری‌بلان آنی‌شولای اوروب‌یقدی‌کم
بیچاره آوچی متەلنوب کیتوب قواندەغی یایەسی بر یاق‌غه باروب
توشدی شول ساعت آوچی‌بلان دونکغوز هرایکی‌سی شوندە بردن اولوب
قالدی‌لار اول تیراده بر بوری یوری تورغاچ ایس‌نننك هدایتی بلان
بولارننك اوستینه کیلوب چقدی وبولارنی بوحال‌ده کوروب شادلانوب
اوزاوزینه دیدی کوز الله‌ننك قدرتین نیندای اولجەغه توش کیلدم
واویلاماغان بیردن موندی رزق‌غه تاب‌بولدم آوچی کییك دونکغوز منکا
ایندی بایتاق‌غه چاق‌لی آشارغه یتار ولکن بوکونکی کون‌کا یالغوز یایه
کریشی‌ده یتوب‌تورور شونی باشلاب آشارغه توتونایم وقالغان نعمت‌لرنی
کیلاچك کون‌لرکا قالدرایم دیب تشی بلان کریش‌نی آشارغه توتوندی

---

[1]) Стран. 40 и 41 части II татар. перевода араб. книги كليله ودمنه, исполненнаго Абду'лъ-Аллямомъ Фейзъ-хановымъ и напечатаннаго имъ въ Казани. I часть напечатана въ 1889 году въ типографіи Университета, II часть въ томъ-же году въ типографіи Вечеслава (на счетъ Мухаммедъ-Зарифа, сына Ахмедъ-джана, жителя селенія Макса-башъ Лаишев. у. Казан. губ.) и III часть 1891 года въ типографіи М. Чирковой (на счетъ братьевъ Керимовыхъ: Мухаммедъ-джана и Шерифъ-джана).

اول آرا بولماغان ایدی چاینی تورغاچ کریش اوزلوب کیتدی ویایه‌ننك بر یاغی کیتوروب موننك مانکلاینه اوردی وموندان باشی یارلوب شونده جان بیردی ٭

طول امل قیلوب کون‌لك رزق‌غه قناعت ایتمای آلداغی کون‌لر اوچون‌ییوب وصاقلاب قویماق‌ننك آخری اوکونچ لك وعاقبتی هلاك‌لك‌در ٭

14. Разсказъ о птицѣ „рыболовѣ“ и ракѣ [1]).

بر آق چارلاق بر کول یاقه‌سنده مقام توتا ایدی وهر کون شول کول‌دن بر نیچه بالق آولاب یوتا ایدی بر نیچه یل شولای اوتکاروب آخر قارتایدی وضعیف بولوب بالق آولارغه کوچی یتماس بولدی همت بلان بالق‌لارنی آولای آلماغاچ حیله‌بلان آولامق فکرینه بیرلدی برکون باشین توبان‌صالوب قنات‌لارین صالپرایتوب تیران‌فکرگا کیتکان‌دای تورا ایدی یاننه برقیصقچ کیلدی وموننك اوی‌ده تورغانین‌کوروب ای چاپك قوش نی اویلاب توراسن ونی‌اوچون بولای قایغوراسن آق‌چارلاق دیدی قایغورمای نیشلایم ونیچوك اونوتایم مونه بوکون موندان بالقچی‌لار اوتوب کیتدی‌لر وبوکولده‌کی بالق‌لارنی توتماقچی بولوب سویلاشدی‌لر ایندی طویماس‌کوز آدم اوغل‌لاری کیلوب بار بالق‌نی توتوب آلسه‌لار کیراك مینم رزقم بالق آوندان مینم حالم نیچوك بولسه کیراك قیصقچ بو خبرنی ایشتکاچ توکمای چاچمای تیز اوق بالق‌لارغه باروب ایتکاچ آلار ایش خراب ایکان دیب قورقشدی‌لار آخر اوز آرا کینکاشوب هرنه بولسه دنیا کورکان وعمر سورکان قارت قوش شاید بزکا بر مصلحت بیرور

---

[1]) Стран. 47—49 части I татарскаго перевода книги کلیله ودمنه ٭

دیب آق چارلاق یانینه کینکاش‌کا کیلدی‌لر وایتدی‌لر مونه قیصقچ سیندن
بزکا برخبر یتکوردی اول خبرطنچ لغمزنی کیتاروب بزنی قایغوغه‌صالدی
اکرچه سین بزننك جنسمزکا دوشمان وکوب‌لرمزننك قانین ایچکان‌سن
اما سینی دنیا کورکان عقللی قارت دیب کینکاش‌کا کیلدك شاید حالمزکا
لایق نصیحتنك‌نی بزدن دریغ ایتماس‌سن آق چارلاق اکر بالق‌لارغه
توب‌توغرو سزکا یخشی‌لق قیلورغه تیلای‌من دیب ایکنچی‌کول‌کا کوتاروب
کوچرایم دیسه بالق‌لار اشانماسی‌نی بیلکانی‌اوچون حیله بلان اوز فایده‌سی
شونده ایکانین قاندروب مقصودینه مقدمه‌لارقوردی ودیدی بلی‌بوسوزنی
مین اوز قولاغم بلان بالقچی‌لاردان ایشتدوم وشوندان بیری قایغوده
توروب آرقلاپ بیتدوم چونکه سز بیله‌سز من قناعت ایتوب کون‌ده بر
ایکی بالق آشاب وقت اوتکاره‌من اکر بو کول‌دن بالق‌لارنی بتورسه‌لر
مین رزق اوچون قای‌ده بارورمن آلای بولسه مینم کونکلیمه بوفکرکیله
موندان یراق توکل برکیننك کول بار اوزی کوزکو کبی آرو توبی بیك
تیران ایچنده کوب بالق‌لاربار وتیکراسنده قامش‌لاراوسار اکر باروب
اول کول‌کا کیره آلسانکز آدم‌اوغلی شرندان امین بولورسز وعمرنکزنی
طنچلق‌ده اوتکارورسز بالق‌لار بیك قاوشاغان‌لارندان یه بو آق چارلاق
نی‌اوچون بولای قایغوروب تورا ایکان اوزی‌شول‌کول‌کاباروب آنداغی
بالق‌لارنی نیك آولامای ایکان بو وقت‌غه‌چه بزننك قانمزنی ایچوب قارتایدی
نیچوك بزکا بردن مرحمتلی بولدی ایکان دیب اویلاو خاطرلارینه‌ده کیلمادی
بارچه‌سی آننك سوزین معقول کوروب ای آق‌سقال باطر اوزنك بیله‌سن بز
قوری‌ده یوری آلمای‌مز بزنی آنده کم یکتورورا کر سین بولماسانك کم‌بزکا
مدد قولین بیرور دیدی‌لر آق‌چارلاق خیرنیچه یل‌لار برکا عمر سوردوك
یولداش‌لق وکورشی‌لك حقی‌اوچون سزکامرحمت قیلایم وشول کول‌کا سزنی
کوتاروب کوچرایم دیدی بالق‌لار موننك سوزین جان‌لارینه منت بیلدی‌لر

وهر قایسی مینی آل مینی آل دیب اولکوروشکا آننك اوستینه تاشلانور بولدیلار اول خاین ایکیشار اوچارین آلوب اوچار ایدی وبر طاوغه ایلتوب تو یغانچه آشاغاچ قالغانین قارانکغو کونکا ذخیره ایتوب قو یاایدی الحاصل بر نیچه کونلر آق چارلاقننك ایشی شول بولدی وکوك بو بیچاره‌لارننك دشمان سوزینه آلدانوب اوزلرین هلاکتکا آتقانلارندان کولوب توردی آخر بر کون کاسه‌نی آق چارلاقننك اوزینه یتکوردی شولای کم‌منکور کولده بالقلار آزایغاچ قیصقچده آق چارلاق حضورینه کیلوب شول کولکا کوچرورکا اوتندی آق چارلاق قیصقچننك آپپاق ماین کوروب طمع اوتی یاندی ومونکاده بالقلر نصیبین بیرماکچی بولدی شولای یخشی دیب موینینه‌قویوب کوتاروب کیتدی وبایاغی بالقلارنی آشای تورغان اورونغه یتدی قیصقچ آنده بالق سویاکلاری اویولوب یاتقانین کورکاچ ایشننك آصلین بیلدی وبو امیدسزلك حالینده کونکلین تازارتوب اوز اوزینه دیدی کرچه من دوشمان سوزینه ایشانوب آننك خیانتلی قولینه بیرلدوم وبو خصوصده عقلدان کینکاش آلمای اولوغ خطا قیلدوم اما حاضر مینم وظیفه‌م بو دور تقدیرکا موافق قیلماق الله‌دان مین بر تدبیر قیلایم وایلکاری‌راك حمله قیلوب بو یوزی قارادان اوچ آلو مقدماتنی قورایم اکر تدبیرم تقدیرکا موافق بولماسه اولوم بر اول وقتده یکتلك وغیرت صفتی مینم آرتمده قالور اکر تدبیرمنی خدای‌راست کیتورسه جانم بو بلادن قوتلوب قالغان بالقلارننك موینینه منتم‌بولور شولای دیب تیموردای آیاقلار بلان آق چارلاقننك موینندان قیصیوب آلدی اول خاین طاقتسز بولوب هوادان یرکا ایندی تاجانی چیقغانچه یبارمادی آخر شولای اولوب قالدی وقیصقچ کولینه کیری قایتوب قالغان بالقلارغه بوواقعه‌دان خبر بیردی •

بعض وقتده حیله‌دن دوشمانغه هیچ ضرر ایرشمای حیله‌چیننك اوزینه ضرر کیتورور وکشی قورغان توزاقغه اوزی ایلاکور •

II. ОБРАЗЦЫ ВЪ РУССКОЙ ТРАНСКРИПЦІИ.

I. Сказка о трехъ братьяхъ [1]).

Äўäli бір кішінін öч улы булђан дій; аларнын өлө улы атасыннан сөрађан дій: „Äтій, мін базарђа чыђып кіріјім, бір-бір кіші џалламас-м'ікäн?“ дігäн дій. Атасы аны базарђа џібäргäн дій. Ул барып кіргäч, бір kартны өчөратkан дій; өчөратып, аннан сөрађан дій: „Бабай, џалла міні!“ дігäн дій. Ул kарт аңар айткäн дій: „Бір кöнгä öч џöз сум бірäм!“ дігäн дій. Ул малай аңар кўнгäн дій, бу kарт-бiлäн ікісі кіткäннäр дій. Карт бір біјä алђан дій, алар бір біјік тау kатына барып, біјäні сујып, ічін алып, тірісін-гінä kалдырђаннар дій. Бу kарт малайђа пычаk біргäн-дä дій айткäн дій: „Мін сіні шушы біјä тірісінін ічінä кіртäрмін-дä тігäрім тірісін,“ дігäн дій, „сіні kөшлар, кўтäріп, тау öстöнä алып, мінäрлäр!“ дігäн дій, „сін, мінгäч, пычаk-бiлäн џарып, чыk-та міңа гäўäр-таш ырђыт!“ дігäн дій. Шулай kарт, малайны тірі ічінä кіртіп, тіккäн-дä дій чіткä кітіп kарап-төрган дій. Көшлар шунда кўтäріб-алып мінгäннäрдä дій бу малай пычаk-бiлäн џарып, чыђып, kартkа гäўäр-таш ырђытkан дій. Kаја бу малай ырђытkач, kарттан тöшäргä сөрађан дій. Бу kарт аңар џауāп біріп айткäн: „Сінің-кўк байтаk кіші бітті інді анда!“ дігäн дій. Шуннан-ары малай џылађан-да дій џатып џөkлађан дій; џөkлађач, аны kөшлар кіліп, ашап, бітіргäннäр дій.—Ул малай öйгä kайтмађач, уртанчы малаjы атасыннан тађы сөрађан дій: „Äтій, ађайны-да алып, kайтармын; чыђып кіріјім базарђа!“ дігäн дій. Аны атасы џібäргäн дій. Бу малай базарђа барып кіргäч, бу малай тађы тігі kартkа öч џöз сумђа џалланђан дій. Бу kарт-бiлäн малай біјä алып кіткäннäр дій. Бір бік біјік тау kатында біјäні сујып, ічін алып,

[1]) Стран. 54-59 книги Г. Балинта „Kazáni—tatár nyelvtanulmányok. I. Füzet. Kazáni—tatár szövegek. Budapest, 1875“ (170 стран. 8⁰).

малайнын kулына пычаk біргäн ді̥й. Малайны бі̥јäні̥н тірі̥сі̥ні̥н і̥чі̥нä кі̥рті̥п, бі̥јäні̥н тірі̥сі̥н ті̥ккäн ді̥й. Ті̥ккäч аны, kөшла̥р кўтäрі̥б-алып, мі̥нді̥лäр ді̥й; мі̥нгäч, малай џарып чыkkан-да ді̥й kартkа гäўäр-таш ырҕытkан ді̥й; ырҕытkан-да ді̥й, kартkа айткäн ді̥й: „Бабай, төшөр мiні̥!“ дігäн ді̥й. Ул kарт аӈар kаршы айткäн ді̥й: „Сіні̥ӈ-кўк байтаk кі̥ші̥ бі̥тті̥ інді̥ анда!“ дігäн ді̥й. Шулай дігäч, бу малай џылаҕан, џылаҕан-да ді̥й шунда џатып џөкла̥ҕан ді̥й; џөкла̥ҕач, аны kөшла̥р ашап бі̥ті̥ргäннäр ді̥й.—Каја ул-да өйгḁ̈ kайтмаҕач, і̥ӈ кі̥чі̥ улы атасыннан сөра̥ҕан ді̥й: „Äті̥й, мін аҕайларны і̥зläб-алып kайтыјым!“ дігäн ді̥й. Атасы мынысын-да џібäргäн ді̥й. Ул kалаҕа кі̥ргäч, таҕы шул kартkа џалланҕан ді̥й. Бу kартбі̥лäн малай бі̥р бі̥јä алып кітті̥лäр ді̥й. Каја кітсäлäр, бі̥р бі̥јі̥к тауҕа џіткäннäр ді̥й; џіткäч, бі̥јäні̥ суйҕаннар ді̥й; і̥чі̥н алып, тірі̥сі̥н-гі̥нä kалдырҕаннар-да ді̥й, бу малайҕа пычаk біргäн ді̥й. Шулай іті̥п, малайны тірі̥ і̥чі̥нä кі̥рті̥п, ті̥гі̥п, чіткä кіті̥п, kарап-төрҕа̥н ді̥й. Мі̥нгäч, бу малай „аҕайларны-да шушылай іті̥п ўті̥ргäннäр-ді̥р!“ діп, уйлады ді̥й. Шулай іті̥п, kартkа гäўäр-таш ырҕытмый кіткäн ді̥й; бі̥р сукмаk-бі̥лäн бара бара; бара-төрҕа̥ч, бі̥р таш пулат кўрі̥нгäн ді̥й, ул таш пулат kөшла̥р патшасыныkы ікäн ді̥й.—Ул малай шул пулатkа-да џіткäн ді̥й; џіткäч, бу малай шул пулатkа кі̥рі̥п чыkkан ді̥й. Ул анда бі̥р кі̥ші̥-дä кўрмäгäн ді̥й. Таҕын ул малай ікі̥нчі̥ бўlмäгä кі̥ргäн ді̥й; анда бі̥р kарт кі̥ші̥ утырҕан ді̥й. Ул kарт бу малайҕа айткäн ді̥й: „Сін äдäм-мі̥, ällä шайтанмы?“ дігäн ді̥й. Бу малай аӈар џауāп біргäн ді̥й: „мін äдäм!“ дігäн ді̥й. Аннан-ары бу kарт аӈар айткäн ді̥й: „сін айсаӈ, міӈа уллыkkа балалыkkа кі̥рчі̥!“ дігäн ді̥й. Бу малай kартkа кілі̥шкäн-дä ді̥й айткäн ді̥й: „џарар айсаӈ, бабай!“ дігäн ді̥й. Бу kарт малайҕа бар ачkычын біргäн ді̥й, тік бі̥р-гі̥нä ачkычын бірмäгäн ді̥й. Каја бу малай чыҕып, бу ачkычлар-бі̥лäн сарай-сајын ачып, kарап-џөргḁ̈н ді̥й. Сарай-сајын аk-буз ат булҕан ді̥й.—Бу малай шунда „бу бабай буҕан ачkычын бірді̥, нік бі̥р ачkычын бірмäді̥-ікäн?“ діп, уйлап-џөргḁ̈н ді̥й. „Тукта, мін ул ачkычны сөрөјөм-чы!“ дігäн-дä ді̥й, кі̥рі̥п-кіткäн-ді̥й.

Кіргäч, бу малай kартka айткäн дій: „Бабай, тігі ачkычны бір-чі міңа!“ дігäн дій. Ул kарт малайҕа айткäн дій: „Мін ул ачkычны сіңа бірсäм, сін ӯläрсін!“ дігäн дій. Бу малай kартka айткäн дій: „Џук, бабай, ӯlмäм, бір!“ дігäн дій. Бу kарт малайҕа ачkычны біргäн дій; малай ачkычны алып чыk-kан-да дій, бір kілäтні ачып, kараҕан дій. Каја ачып-kараса, kілäт ічіндä кӯl дій, кӯl ічіндä төрlө-төрlө чäчäkläр булҕан дій. Бу малай чäчäkläр ічінä кіріп, утырҕан дій. Ул кӯlгä өч кӯгäрчін кіліп төшкäн дій. Бу кӯгäрчіннäр туннарын салып-kуйдылар дій. Каја бу кӯгäрчіннäр, туннарын салып-kуйҕач, kыз булҕаннар дій. Каја бу kызлар чумыналар дій, чумыналар ікäн; бу kызларнын бірісі айткäн дій: „Ии! äдäм іјісі (ісі) кіlä!“ дігäн дій. Чумынҕач, былар туннарын кіјіп кіткäннäр дій.—Кызлар кіткäч, бу малай kартka кіріп айткäн дій: „Бабай, тігі кӯlгä өч кӯгäрчін кілді, туннарын салдылар-да бік матур kызлар булдылар!“ дігäн дій. Бу kарт ул малайҕа айткäн дій: „Сін шунда кіріп утыр-да, алар кілгäч, сін матурнын тунын џäшіріп-kуй!“ дігäн дій. Аннары бу малай шул кілäтkä кіріп утырҕан дій. Каја кӯгäрчіннäр шунда кіліп, туннарын салҕаннар-да діј чумына башлаҕаннар діј. Былар чумынҕач, бу малай ің кічісінін тунын џäшіріп-kуйҕан діј. Бу kызнын туталары туннарын кіјіп өчөп-кіткäннäр діј. Бу kызны тігі малай алып-kалды діј. Бу kыз-білäн малай ірlі kатынны булып төра башлаҕаннар діј. Каја мынын kатыны kөрсаkлы булҕан діј, бу малай бір көнө kартka айткäн діј: „Бабай, мині kатыным-білäн өйгä kайтар-чы!“ дігäн діј. Бу малай kайтарҕа діп äзірläнгäн діј; kарт аңар өч аk-буз ат біргäн діј, таҕы бік кӯп аkча-да біргäн діј. Каја бу малай kайтарҕа діп өч аk-буз ат џіккäн діј.—Бу kарт малайны өзатарҕа kөшларын џібäргäн діј. Бу малайны kөшлар өзатkаннар діј. Бу малай өјөнä kайтып џіткäн чаҕында аулҕа kайтып кіргäч, кішіläр бік kурkышkаннар діј, „патша“ діп. Бу малай аулҕа кіргäч, бір арӯ өйнө сатыб-алҕан-да діј, шул өйгä кіргäн діј. Каја кіргäч, бу малай ӯз атасын сөрарҕа

башлыkларны чаkыртып кітірткäн. Бу малай äйткäн ді̥й башлыkkа: „Бу аулыҕызда бі̥р-бі̥р kарт бар-мы?“ дігäн ді̥й. Малай ні̥й атлы ікäні̥н сөра̥ҕан ді̥й; бу малайнын ўз атасына туры кілгäн ді̥й. „Анын нічä улы бар?“ дігäн ді̥й. Бу башлыk малайҕа äйткäн ді̥й: „өч улы бар!“ діп. Малай ул kартны чаkырырҕа џібäргäн ді̥й.—Бу kарт кілмі̥й, „патша“ діп, kурkып-төрҕа̥н ді̥й; kаја мыны өстөрḁ̈б-алып кілді̥лäр ді̥й; өйдḁ̈ іші̥к төбөндḁ̈ kурkып, kалтырап-төрҕа̥н ді̥й. Бу малай ул kарттан сөра̥ҕан ді̥й: „Сіні̥ӊ улларыӊ бар-мы?“ дігäн ді̥й. Бу kарт „бар“ дігäн ді̥й. Малай: Äлі̥-дä төра̥лар-мы улларыӊ?“ дігäн ді̥й. Kарт äйткäн ді̥й: „Іӊ і̥лгäрі̥гі̥ өлө улым базарҕа кітті̥-дä џуҕалды; аннáры уртанчысы кітті̥-дä џуҕалды; аннáры іӊ кі̥чі̥сі̥ кітті̥-дä џуҕалды!“ дігäн ді̥й. Бу малай kартkа äйткäн ді̥й: „Іӊ кі̥чі̥ ўлыӊ мін айсаӊ!“ дігäн ді̥й. Бу kарт улыбі̥лäн танышkан-да ді̥й, kарт малай-бі̥лäн kатыны өчөсө бі̥ргä төра̥ башлаҕаннар ді̥й. Бу малай kатынын тунын сандыkkа салып-kуйҕан ікäн ді̥й. Бу малай ўзі̥ бі̥р-дä бі̥р көнө џөрөшкḁ̈ чыҕып-кіткäн ді̥й. Ул ачkычын онөтөп kалдырҕан ді̥й, kатыны мынын ачkычын алҕан-да ді̥й, сандыkны ачып, тунын алҕан-да ді̥й кі̥јі̥п, кўгäрчі̥н булып, өй тўбäсі̥нä мі̥ні̥п утырҕан ді̥й. Kаја бу џі̥гі̥тні̥нісі̥нä төшкḁ̈н ді̥й ачkычы; „ах!“ дігäн-дä ді̥й џөгөрөп, kайтып-кіткäн ді̥й. Өйгḁ̈ kайтып-кі̥рсä, kатыны утыра ді̥й өй тўбäсі̥ндä; kатыны ірі̥нä äйткäн ді̥й: „сау бул інді̥!“ дігäн-дä ді̥й өчөп-кіткäн ді̥й. Аннан-ары бу џі̥гі̥т бік пөша̥манҕа төшкḁ̈н-дä ді̥й бік џабыkkан ді̥й. Бу малай бі̥р көнө уйлаҕан ді̥й: „äллä ті̥гі̥ бабай kатына барыјым-м’ікäн?“ діп. Бі̥р көнө бу џі̥гі̥т ті̥гі̥ бабасы kатына кіткäн ді̥й, барып, кі̥ргäн-дä ді̥й „бабай, міні̥м kатыным кітті̥!“ дігäн ді̥й. Kарт аӊар äйткäн ді̥й: „Сін нік ачkычыӊны џыјып төтма̥дыӊ?“ дігäн ді̥й. Малай äйткäн ді̥й: „Мін онөттөм!“ дігäн ді̥й. Бу kарт, kөшла̥рын чаkырып, сөра̥ҕан ді̥й: „Шул кўгäрчі̥ннäрні̥ кўрмäді̥гі̥з-мі̥?“ діп. Kөшла̥ры „кўрмäді̥k!“ діп, äйткäннäр ді̥й. Бу kарт äйткäн ді̥й: „Міннäн-дä өлөра̥k бі̥р аҕам бар, анында kөшла̥ры кўп!“ дігäн ді̥й. Бу малайҕа kарт џазў џазып

џібäргäн дій ӱз аҕасына. Ул џігіт барып, кіргäн-дä дій џазӯны бірган дій. Карт џазӯны укыҕан-да дій ҝөшлäрын чакырып сөраҕан дій: „Шундый кӱгäрчіннäрні кӱрмäдігіз-мі?“ діп. Мында ҝөшлäр „кӱрмäдік!“ дігäннäр. Бу ҝарт малайҕа айткäн дій: „Міннäн-дä өлөраҝ аҕам бар, анын-да ҝөшлäры бік кӱп!“ дігäн-дä џазӯ џазып, малайны џібäргäн дій. Малай ҝартҝа барып кіргäн-дä дій џазӯны бірган дій. Карт џазӯны укыҕан-да дій ҝөшлäрын чакырып сөраҕан дій. Бу ҝартнында ҝөшлäры кӱрмäгäннäр дій. Картнын ҝатыны ҝөрсаҝлы ікäн дій; бу ҝатын ірінä ҝөшлäрнын сөјäгіннäн сарай салдырырҕа айткäн дій. Карт сарай салырҕа ҝөшлäрны џыйҕан дій. Буҕан ҝөшлäры кілгäннäр дій, тік бір џабалаҝ-ҝына кілмäгäн дій. Бу ҝарт ул џабалаҝҝа ҝөшлäр џібäргäн дій. Бу ҝөшлäр џабалаҝны аран алып-кілгäннäр дій. Патша бу џабалаҝҝа айткäн дій: „Сін нік кілмäдің, чаҝырҕач?“ дігäн дій. Џабалаҝ айткäн дій: „Мін аҕачны санадым!“ дігäн дій. Џабалаҝҝа патша айткäн дій: Көрө аҕач кӱп-мі, чій аҕач кӱп-мі?“ дігäн дій. Џабалаҝ айткäн дій: „Мін бір бөтаҕы ҝөрөнө ҝөрөҕа санадым, бір төшө-дä ҝөрө төгөлнө чійгä санадым; ҝатыннар сӱзінä ҝараҕанны ҝатыннарҕа санадым!“ дігäн дій.— Бу патша „ҝатыннар сӱзінä ҝарыјым-ікäн!“ діп, ҝатынынын муйнын ҝылыч-білäн чабып өзгäн дій. Аннäры патша џабалаҝҝа айткäн дій: „Сін мундый кӱгäрчінні кӱрмäдің-мі?“ дігäн дій. Џабалаҝ айткäн дій: „кӱрдім!“ дігäн дій. Патша џабалаҝҝа айткäн дій: „Сін бу џігітні алып-бар-чы!“ дігäн дій. Џабалаҝ „алып-барырмын“, дігäн дій, „ашарҕа āзірлäсäгіз!“ дігäн дій. Патша бік кӱп бөџөрлäр āзірлäткäн. Џабалаҝ тігі бөџөрлäрны бір ҝанат астына тыҝҝан дій, бу малайны ікінчі ҝанат астына тыҕып, алып-кіткäн дій. Баралар-баралар дій, бік кӱп төшкä џіткäч, быларнын ашамныҝлары біткäн дій; бара-төрҕач, џабалаҝ айткäн дій џігіткä: „Џігіт, ашамныҕыбыз-да бітті, бітäбіз!“ діп, айткäн дій. Аннан-ары џігіт џан-башыннан кісіб-алып, бірган дій. Џабалаҝ айткäн дій: „Інді міңа арӯраҝ!“ діп. Таҕы бік кӱп џір кіткäннäр дій;

бара-төрҕач, цабалаk таҕы тігі малайҕа айткан дій: „Цігіт, таҕы ашасым кілä!“ діп. Цігіт таҕы ікінчі цан-башыннан кісіб-алып, бірган дій; таҕы быларҕа цакшыраk булҕан дій. Аннäры баралар-баралар дій; бара-төрҕач, дің̧із цары кӱрінä башлаҕан дій. Дің̧із царына кіліп, чыктылар дій; кіліп, цітkäч, цабалаk цігіттäн сөраҕан дій: „Сін, kаjан (kайдан) кісіб-алып, бірдің̧ тігі kалцаң̧ны?“ дігäн дій. Цігіт кӱрсäткäн ікäн цан-башын „міна!“ діп. Цабалаk төкөргäн дій; төкөргäч-тä төзäлгäн дій. Аннан-ары цабалаk кірі kайтып-кіткäн дій. Шунда цігіт бара ікäн, салдатлар уйнаҕанны кӱргäн дій; шул салдатлардан сөраҕан дій: „Шундый кӱгäрчінні кӱрмäдігіз-мі?“ діп. Салдатлар бу малайҕа кӱрсäткäннäр дій. Цігіт кӱргäч, тігі kыз-білäн кӱрішіп, бік цылашkаннар дій. Шуннан-ары ікісінä бік айбäт өй салҕаннар-да дій; аннан-ары ікісі-дä бірга төра башлаҕаннар-да дій бік байҕаннар.

2. Пословицы [1]).

1. Адашkанның̧ аjыбы цуk, kайтып, өjөн тапkан суң̧; ачылҕанның̧ аjыбы цуk, ӱзі біліп цапkан суң̧.
2. Акчалынын kулы уйный, акчасызнын кӱзі уйный.
3. Акыллы уйлап-төрҕанда, тінтäк іщін бітірір.
4. Ала-kарҕада аласың̧ булсын, kурыkма.
5. Алдан кілгäн урын-өчөн, суң̧нан кілгäн тамаk-өчөн.
6. Алты цäшäр цулдан кілсä, алтмыш цäшäр кӱрішä барсын.
7. Алтын башлы kатыннан баkыр башлы ір артыk.
8. Ана сөтө-білäн кірмäгäн тана сөтө-білäн кірмäс.

---

[1]) Стран. 9—14 сборника Мухаммедъ-Шäкира, сына Шахъ-Ахмеда, Сáлихова (Казань, 1880 года, въ типографіи Коковиной. 16 стран. въ 8 д. л.). Заглавіе сборника: تابوشاقلر هم هر تورلى خلق آراسنده ايتوله تورغان مقاللر .

9. Анын ашы май, і̥чі̥ бөјөрӓ̥к сөт, өстө kаймак-кі̥бі̥к.
10. Арkаңа уклау тукkан-мы? ні̥й бөкөрӓ̥й'алмыйсын?
11. Асыл сөјӓ̥к зур булмас, kаја барсада kур булмас.
12. Ат кі̥ші̥нӓші̥п бі̥лі̥шӓ, ӓдӓм сөйлӓ̥ші̥п таныша.
13. Ат мі̥нмӓгӓн ат мі̥нсӓ, чаба чаба ўті̥рі̥р; тун кі̥й-мӓгӓн тун кі̥йсӓ, kаҕа-kаҕа туздырыр.
14. Ат цаманы тай-бі̥лӓн уйнар, ӓдӓм цаманы бала-бі̥лӓн уйнар.
15. Атың цаман булса, сатып kөтөлөрсөн; kатының цаман булса, нічі̥к kөтөлөрсөн?
16. Аузы kыјык булса-да, бай улы сөйлӓ̥сі̥н.
17. Ачkа kазан астырма, туңҕанҕа ут цаkтырма.
18. Ачнын кўзі̥ ікмӓктӓ, тукнын кўзі̥ хікмӓттӓ.
19. Ачтарkанда сыјыр бі̥р акча, kілӓ-kілӓ мі̥ң акча.
20. Ӓдӓм бар, кі̥м ӓдӓмнӓрні̥н наkышы-дыр; ӓдӓм бар, кі̥м kайбан аннан цаkшы-дыр.
21. Ӓй Хөдӓ̥јым, бала бір; бала бірсӓң, акыл бір! Ӓгӓр акылсыз булса, бі̥рі̥ артыннан бі̥рі̥н ала-бір!
22. Ӓйлӓні̥ч булса-да, цул цаkшы; сукыр булса-да, kыз цаkшы.
23. Ӓті̥й ӓні̥й бар булсын, аузы бөрөнө цуk булсын.
24. Бай булҕанда, барын бірмӓс; царлы кі̥ші̥ kарап-төрмӓ̥с.
25. Байнын іші̥гі̥ннӓн-дӓ кі̥рӓ, тішігі̥ннӓн-дӓ кі̥рӓлӓр.
26. Байнын і̥ші̥ фармāн-бі̥лӓн, цукнын і̥ші̥ дармāн-бі̥лӓн.
27. Бакча і̥јӓсі̥нӓ тўтӓл цуk, ўгі̥з і̥јӓсі̥нӓ кўтӓн цуk.
28. Баланы цӓштӓн өйрӓ̥т, kатынны баштан өйрӓ̥т.
29. Балта бірді̥м, шішӓ алдым, алдаладым татарны ді̥п айтті̥ ді̥й.
30. Башыңда мі̥јі̥ң булмаса, ајаҕыңа аурлык.
31. Бі̥јӓлі̥й аркылы бармак kўрсӓтӓ.
32. Бі̥лмӓгӓн і̥ш цуk, куйлӓнді̥ргӓн төш цуk.
33. Бі̥р ір kатын алса, алтмыш kатын цылар-імі̥ш.
34. Бі̥р төкөргӓ̥н төкөрөкнө кірі̥ цөтөп-булмый.

35. Бу дөнөjӓ̥ні̥н буклыҕы барда акча цуклыҕы.
36. Булыр ӓдӓм ун цӓші̥ндӓ баш булыр, булмас ӓдӓм кырыкка цітсӓ-дӓ цӓш булыр.
37. Дөнөjӓ̥ бі̥р біті̥н кӯрсӓтӓ, бі̥р кӯті̥н кӯрсӓтӓ.
38. Дөнөjӓ̥ні̥н ӓчі̥сі̥н төчөсөн татыҕан кі̥ші̥.
39. Дус-бі̥лӓн аша і̥ч, ӓммӓ алыш бірі̥ш ітмӓ.
40. Заман сіңа муjын куймас, сін заманҕа буjың куй.
41. Заманасына кӯрӓ дунҕызны цізні̥й діӓрсі̥н.
42. Ікі̥ кімӓ көjөрөҕөн өчлаҕан кі̥ші̥ сӯҕа кітӓр.
43. Ікі̥ кі̥ші̥ні̥н бі̥рі̥сі̥ өстөн, бі̥р кі̥ші̥ні̥н бӯрі̥кі̥ өстөн.
44. Ікі̥ сігі̥з ун-алты ікӓнні̥ ӓ̄р кі̥м-дӓ бі̥лӓ.
45. Імӓн аҕачнын і̥jі̥lгӓні̥ сынҕаны, ір ці̥гі̥тні̥н өjӓ̥лҕаны ӯlгӓні̥.
46. Ір ӓуӓлі̥ндӓ цафā кӯрмі̥й акырын-да уафā тапмас.
47. Іртӓ уңмаҕан кіч уңмас, кіч уңмаҕан ī̆ч уңмас.
48. Іскі̥ байнын бөlгӓ̥ні̥ цаңа байнын көlгӓ̥ні̥.
49. Іскі̥сі̥з цаңа булмас, цамансыз цакшы булмас.
50. І̥т ӯткі̥нні̥гі̥н төlкө сөймӓ̥с, аурӯ кі̥ші̥ көlкө сөймӓ̥с.
51. І̥тні̥н башын табакка салсаң, тӯгӓрӓп төшӓ̥р.
52. Казанҕа цакын кіlсӓң, карасы цөҕӓ̥р; цаманҕа цакын кіlсӓң, бӓlӓ̄сі̥ цөҕӓ̥р.
53. Каjын-анадаҕы кі̥jӓудӓн карҕанылҕан і̥т артык.
54. Калаҕа барҕан барҕан кі̥ші̥дӓн өч көнгӓ̥чӓ акыл сөрӓ̥ма.
55. Капкадаҕыны капмаса, картайҕанча кайҕырыр.
56. Капкан-саjын калца булмас.
57. Капмасаң-да, май цакшы; бірмӓсӓ-дӓ, бай цакшы.
58. Карҕа баласы бук чукыр, мөллӓ̥ баласы кітап укыр.
59. Картлар сӯзі̥н капчыкка сал, цӓш ці̥гі̥тlӓрні̥кі̥н цанчыкка сал.
60. Каршы ӓдӓм уjын бөзӓ̥р, тінтӓк ӓдӓм цыjын бөзӓ̥р.
61. Көлнө мактансын дісӓң, алышка сат.
62. Куjанны камыш ӯті̥рӓ, ірні̥ намыс ӯті̥рӓ.

63. Кујын kытыkлыҕы уаkтында төндә̥-дә Абду’р-рахман патша діәрләр.
64. Кунаk kунаkны сөймә̥с, өй і̥јәсі̥ бі̥рі̥сі̥н-дә сөймә̥с.
65. Кырыk џыл чабата џасап-төрөп, чабатаҕа өлтә̥н сала-бі̥лмәгән.
66. Кiләсі̥ kаза булса, кӯрі̥р кӯзі̥ӊ кӯрмәс булыр, і̥ші̥тәр kөлә̥ҕыӊ і̥ші̥тмәс булыр.
67. Кі̥јәӯгә төрсә̥-да таҕзі̥м, утырса-да таҕзі̥м.
68. Кі̥м өйрәттi̥ дiсәләр, ӯзі̥м бі̥лді̥м дiгі̥н.
69. Кі̥м чанасына утырсаӊ, шунын џырын џырларсын.
70. Кі̥рпі̥ баласын џөмшә̥ҕым діәр, ајӯ баласын аппаҕым діәр.
71. Кі̥ші̥ булыр баланын кі̥ші̥-бі̥лән і̥ші̥ бар; кі̥ші̥ булмас баланын кі̥ші̥-бі̥лән ні̥й і̥ші̥ бар?
72. Кі̥ші̥гә kазыҕан базҕа ӯзі̥ӊ төшә̥рсі̥н.
73. Көн кӯрмәгән көн кӯрсә, көндөз чыра џандырыр.
74. Кӯздән џыраk булса, кӯӊі̥лдән-дә џыраk булыр.
75. Кӯзі̥ӊ аурса, kулыӊны тый; і̥чі̥ӊ аурса, тамаҕыӊны тый.
76. Кӯјәзні̥н kулы џітмәс, назлынын і̥ші̥ бі̥тмәс.
77. Кӯктән і̥зләгәнні̥ Алла џірдән бірді̥.
78. Кӯп kартнын і̥чі̥ндә бала булса, дана булыр; кӯп баланын і̥чі̥ндә kарт булса, бала булыр.
79. Кӯп сӯзні̥н әзі̥ џаkшы, әз сӯзні̥н ӯзі̥ џаkшы.
80. Кӯп џәшәгән ні̥й бі̥лі̥р? кӯпні̥ кӯргән ул бі̥лі̥р.
81. Кӯп џөргә̥н азар, кӯп сөйлә̥шкән џазар.
82. Мөллә̥ барында, ті̥лі̥ӊ тый; өстә̥ барында, kулыӊ тый.
83. Ні̥й думбыра бі̥лмәгән, ні̥й сызҕыра бі̥лмәгән.
84. Өјөӊә̥ кі̥рі̥п, ашыӊ ашый; тышkа чыҕып, буҕыӊ ашый.
85. Өјөӊдә̥гі̥ хаlні̥ кӯрі̥ші̥ӊнән сөрә̥, кӯрі̥ші̥ӊдәгі̥ хаlні̥ башkа аулдан сөрә̥.
86. Сабанда сайрашмасаӊ, ындырда ыӊҕырашырсын.
87. Саkалына кӯрә і̥скәгі̥, сабасына кӯрә пі̥скәгі̥.

88. Сінік̥і̥ мінік̥і̥ дігäн кӯӈі̥л тарлыҕы; ары цат, бірі̥ цат тӯшäк тарлыҕы.
89. Сӯфы суҕан сöймḁ̈с; кӯрсä, kабыҕын-да kуймас.
90. Сӯk-бі̥лäн кöрḁ̈шкäннін̥ kөла̥ҕы цуk, kазы-бі̥лäн кöрḁ̈шкäннін̥ башы цуk.
91. Сыр дусы кӯп булыр, сырны төтkа̥н дус бі̥р булыр.
92. Тапkан кі̥јäр ікі̥ ыштан, тапмаҕанның кӯті̥ ыштан; јаҕны: бай кі̥ші̥ ікі̥-öч ыштан-да кі̥јä, факі̄рның бі̥р-дä цуk.
93. Татар тӯрä булса, чабатасын тӯргä алыр.
94. Ті̥л-бі̥лäн äйтмі̥јі̥нчі̥ бармаk-бі̥лäн тöртöп-булмый. —
95. Ті̥лäнчі̥ kапчыҕы тулса-да, кӯзі̥ туймас. —
96. Ті̥ші̥ чыkkан балаҕа чäйнäп-біргäн аш булмас.
97. Тöјḁ̈нін̥ (дöјḁ̈нін̥) көйөрөҕө ці̥ргä цітkäнін̥ кі̥м кӯргäн?
98. Тöннöгöннḁ̈н ціл öрмöй, ішігі̥ннäн кі̥ші̥ кі̥рмі̥й.
99. Тӯҕанда kара тӯҕанны ні̥й чаклы сабыннап цӯсаӈ-да аҕармас.
100. Утыз улым булҕынчы усыраk ірі̥м булса-чы. —
101. Ўз öјöндḁ̈ öйрḁ̈ пі̥ші̥рä-бі̥лмäгäн кі̥ші̥ öјöндḁ̈ бутkа пі̥ші̥рі̥р.
102. Ӳзі̥ бітін̥ ајамаҕан кі̥ші̥ бітін̥ чі̥јäді̥й kылыр.
103. Ўзі̥ӈ царлы булсаӈ-да, акчаӈ кӯп булсын.
104. Ӳзі̥ӈнäн тӯбäнгä kарап шөкөр іт; ӯзі̥ӈнäн цуҕарыҕа kарап фікі̥р іт.
105. Ӳткäн кöннöн білгі̥сі̥ цуk, кітkäн кöннöн kайҕысы цуk.
106. Ӳксі̥з бызау асрасаӈ, аузыӈ бөрнөӈ май булыр; ӯксі̥з бала асрасаӈ, аузыӈ бөрнөӈ kан булыр.
107. Ўткäн і̥шкä ӯкі̥нмä, ӯкі̥нсäӈ-дä цітkі̥змäс; kалҕан кӯӈі̥л чыkkан цан бөрөнҕөдөй цітkі̥зі̥лмäс.
108. Халыk kайҕысын хан чігäр, хан kайҕысын кі̥м чігäр?
109. Хäйлäкäр kатынның хäйлäсі̥ kырыk ір хäйлäсі̥ннäн артыk булыр.
110. Чуаш-бі̥лäн дус булсаӈ, чабатасын цанына алыр.

111. Чыннап-чыннап џыласаң, сукыр кўздӓн џӓш чыҕар.
112. Џабаҕа тайны kурлама,-џазҕа чыkkач ат булыр.
113. Џакшы ајакнын і̥ші̥ џакшы, џакшы ананын kызы џакшы.
114. Џакшы атkа бі̥р kамчы, џаман атkа мі̥ң kамчы.
115. Џакшы-бі̥лäн џулдаш булсаң, џітäрсі̥н мөра̥тkа; џаман-бі̥лäн џулдаш булсаң, kалырсын өја̥тkа.
116. Џакшы kатын арыш өнөн кабап ітäр; џўнсі̥з kатын бөда̥й өнөн харап ітäр.
117. Џакшыҕа көн џуk, џаманҕа ўлі̥м џуk.
118. Џаман ат-бі̥лäн тірлäгäннäн џакшы ат-бі̥лäн ўлгäн џакшырак.
119. Џаман булсаң, асарлар; џўаш булсаң, басарлар.
120. Џаман kатын ўлсä, тўшäк џаңарыр; џакшы kатын ўлсä, баш kанҕырыр.
121. Џараусыз кі̥ші̥гä сўз äйтсäң, џарыла-џарыла џөртkа̥ џäјäр.
122. Џарлы кі̥ші̥ акчасы төрна̥ булып kычkырыр.
123. Џарлы кі̥ші̥ні̥н акчасын џаман тауар бі̥ті̥рі̥р.
124. Џарлылыkтан џакшы нäстä џуk, џатып ашар аш булса.
125. Џарлынын улы булҕынчы байнын kөлө бул.
126. Џаун-бі̥лäн џір кўгäрі̥р, дуҕā-бі̥лäн ір кўгäрі̥р.
127. Џіті̥з ўзі̥н бі̥ті̥рі̥р, акыртын і̥ші̥н бі̥ті̥рі̥р.
128. Џіті̥мнäрні̥н байрäмі̥ џаңа кўлмäк кі̥йгäндä.
129. Џөз сум аkчаң булҕынчы џөз дусың булсын.
130. Џөргḁ̈н таш шымарыр, џаткан таш мўклäні̥р.
131. Џулдашың сукыр булса, кўзі̥ң kысып-төр.
132. Џўлäр kатынын мактар, акыллы атын мактар.

3. Поученіе противъ соблазновъ [1]).

Сі̥з і̥ші̥ткәнсі̥з бөрөнҕөла̥рҕа әйткәнні̥: „уйнашлыk ітмә!“ дігәнні̥. Әммә Мін сі̥згә әйтәмі̥н: „Катын-kызҕа азҕын нәпі̥с-бі̥лән kараучы әр-кі̥м ӯз кӯңі̥лі̥ндә анын-бі̥лән уйнашлыk іті̥п бі̥ті̥ргән була. Әгәр уң кӯзі̥ң сіні̥ kызыkтырса, сін аны ӯзі̥ң-нән сӯрыб-алып ташла: бөтөн тәні̥ң тамуk утына ташланасы булҕынчы, саннарыңнын бі̥рі̥сі̥-гі̥нә бі̥тӯі̥ сіні̥ң-өчөн џаkшыраk іч. Әгәр сіні̥ уң kулың kызыkтырса, сін аны ӯзі̥ңнән кісі̥п ташла: бөтөн тәні̥ң тамуk утына ташланасы булҕынчы, саннарыңнын бі̥рі̥сі̥-гі̥нә бі̥тӯі̥ сіні̥ң-өчөн џаkшыраk іч. Таҕы әйті̥лгән: „Кі̥м kатынын ајырса, аңар ајырӯ џазӯын бірі̥п џібәрсі̥н!“ діп. Әммә Мін сі̥згә әйтәмі̥н: „Кі̥м ӯз kатынын уйнашлыk ајыбы булмаҕан көјө ајырып џібәрсә, ул аны уйнашлыkkа сала; кі̥м ајырып џібәргән kатынны алса, ул-да уйнашлыk ітә“.

4. Загадки [2]).

1. Дӯрт татар, дӯрті̥сі̥-дә бі̥р тіші̥ккә атар.—Сыјыр сауҕаны.
2. Бі̥р тычkанда ікі̥ kөјөрөk.—Чабата.
3. Ана бара, і̥зі̥ џуk.—Кімә.
4. Ајӯ аkыра, џөнө kөјөла̥.—Ті̥гі̥рмән.
5. Џамауы бар, џөјө џуk.—Ала сыјыр тірі̥сі̥.

---

[1]) Стран. 15 книги „Святое Евангеліе на татар. яз. Изд. Православ. Миссіонер. Общества. Каз. 1891. Типогр. М. А. Чирковой“ (401 стран. въ 6 д. л.). Переводъ этотъ исполненъ священ. В. Т. Тимоѳеевымъ. Матѳ. V, 27—32.

[2]) Стран. 376—378 тома XIII „Извѣстій Общества Археологіи, Исторіи и Этнографіи“ (Каз. 1896. Типогр. Унив.), изъ статьи А. К. Насырова „Образцы народной литературы казанскихъ татаръ“.

6. Туз чiläктä тарантай уйный.—Кӯз.
7. Төрса, тӧjäдiй; цатса, kујандый.—Чыбылдык.
8. Цалт-цалт iтäр, цалмап цөтар.—Цалкын.
9. Акылы цуk, цаны бар.—Саҕат.
10. Утыз кiшi арыш суҕа, Сөлөймäн көлтä äйлäндiрä.—Тiш-бiлäн тiл.
11. Утыз тiштäн чыkkан утыз äдäмгä цäjiлä.—Макал.
12. Цуҕары мiнäр häй häй, тӯбäн тӧшäр häй häй, уртасында сандуҕач kөш.—Бiшiктä бала.
13. Ун ат цiктiм, сабан сӧрдӧм; шiкäр сäчтiм, төз бiттi.—Кычӯ.
14. Мiч тулы пiрäмäч, уртасында бiр kалач.—Кӯктä цөндөз-бiлäн äй.
15. Атасы ат цiккiнчi, улы Пiтырбырҕа барып цiтä.—Тӧтӧн.
16. Iшiктäн кiрiр iңкäjiп, тӯргä мiнäр туңkajып.—Салkын.
17. Ары лап лап, бiрi лап лап, сӧңгӧ саплап, кijiз kаплап.—Көймäk пiшiрӯi.
18. Бөрөнө бөртäс, kарны kартас, атkа мiнмäс, цäjäӯ цөрмäс, тiк төрмäс.—Көмҕäн.
19. Башы тарак, кӯтi урак, аны бiлмäгäн дурак.—Äтäч.
20. Чiй чiй iтäр, чiтäнгä kунар, алтын kашлы, алама башлы; аны тапкан цӧз цäшлi.—Бал kөртө.
21. Ӧй башында дыранча, дыранча сајын бiр аkча.—Бөтäклы такта.
22. Ӧй тӯбäсiндä ајӯ бijiй.—Тӧтӧн.
23. Аттан бijiк, iттäн тäбäнäк.—Iјäр.
24. Цаннында цансыз тӯа, ул нiй нäстä?—Цөмөрkа.
25. Ул нiй-дiр кiм kанҕа өшäр, kаны цуk; цөмлä буjын kан алып-тыр, цаны цуk; äläli цуk, kушы бар, уланнарынын саны цуk.—Цiläк.
26. Ул нiй-дiр кiм башы ајырыk, төгӧ бар, башы ӧстӧндä аk тiмiрдäн бӯркi бар. Хаk Таҕаладан фармāн кilсä, цан алырҕа iркi бар.—Уk.

27. Ул ні̥й-ді̥р кі̥м цөз-ді̥р анын бармаҕы, сігі̥з аjаk өстө̥ндә̥-ді̥р төрма̥ҕы, біш башы бар, біш тәні̥ бар, дӯрт цаны; ні̥й ҕацәп-тыр: біш барып, дӯрт kайтмаҕы.—Ӳlгән кі̥ші̥ні̥ дӯрт кі̥ші̥ зыjаратkа алып-барҕаны.

28. [1]) Хөда̥й бірган тӯп-kына, аjаҕы kулы цуk-kына; уkа-бі̥лән тупчыҕан, ці̥пәк-бі̥лән тіпчі̥гән.—Kаун.

29. Кі̥чкі̥нә-гі̥нә тірән кӯl, тірәк анын і̥чі̥ндә; чатма кі̥йгән, kамҕа кі̥йгән kызлар анын і̥чі̥ндә; білі̥нә kылыч бәйlәгән ці̥гі̥тlәр анын і̥чі̥ндә.—Көзгө.

30. Царатkанҕа цабышkан.—Ісі̥м.

31. Өй тӯрі̥ндә і̥з бар, будыра чәчlі̥ kыз бар; алырыjым, малым цуk; кі̥ші̥ алыр діп цаным цуk.—Умарта kөртө.

32. Зі̥рі̥к зі̥рі̥к зі̥ркі̥тәр, зі̥рі̥к төбөн сі̥lкі̥тәр; сӯ бакасы бакырыр, сөлта̥н бікә чакырыр.—Біші̥к тірбәтӯі̥ бала цылауы.

33. Бөха̥радан кілгән пі̥l, уртасында тасма ті̥l; цанныдан цансыз тӯар, ул ні̥й булыр, аны бі̥l.—Кара саут, kаlәм, цазӯ.

34. Тӯгәрәгі̥ шардый, төсө kандый, тәмі̥ балдый.—Чі̥jә.

35. Бі̥р аҕачнын башында бі̥р асыл kөш утыра; бөгөн таҕыда кіlмәсә, кітәм ді̥ді̥, утыра.—Kөлмаk.

36. Чат аjазда бөлөт цуk, чал тәкәдә мөгөз цуk.—Көзгө.

37. Білlі̥ білlі̥ бірән ат, білі̥ ні̥чкә гірән ат; тауҕа мі̥нсә, таймас ат, тулакласа, ӯlмәс ат.—Kырмыска.

38. Ікі̥ тӯҕан әр уаkытны аjырдып төрмөйла̥р; цул арkылы төрса̥лар-да, бі̥р бі̥рі̥ні̥ кӯрмі̥йlәр.—Ікі̥ кӯз.

39. Төшсә̥, сӯҕа батмый-дыр; ут kабынса, цанмый-дыр; кӯмсәӊ, ці̥ргә чі̥рі̥мі̥й-ді̥р, бі̥ләсі̥з-мі̥, ул ні̥й-ді̥р.—Ісі̥м.

40. Ікі̥ анада бішәр бала, әр kайсына бі̥р ісі̥м.—Бармаkла̥р.

---

[1]) Загадки 28—58 взяты изъ сборника М.-Ш. Са́лихова, упомянутаго выше.

41. Аршынны төгөl, потлө төгөl ӓ̄р кімдӓ бар.— Акыл.
42. Канаты бар, өчмөйлӓр; кӱккӓ kарамыйлар; ajаkлары цуk, цөрөй-дір; цөндөзлӓрны санамый-дыр; цірдӓ төрмөйлӓр; кішіlӓрні біlмій-дір.—Балыk.
43. Цуkа-да аk, кічкінӓ-дӓ тӱгӓрӓk, ӓ̄р кімгӓ кірӓк.— Кӧмӧш тӓңкӓ.
44. Дібір-дібір дӱртӓӱ, дібірчӓгі бішӓӱ, Іуан аҕай ікӓӱ, Шабан аҕай шап-цалҕыз.—Кӱпчӓкlӓр, ікі тӓртӓ, ат.
45. Балам балан баллы-дыр, балан сӯы kайный-дыр, унікі аҕач өнө-дір, ӱlӓм діді цылый-дыр.—Іскіріпкӓ уйнауы.
46. Өй тӱріндӓ дӱрт бӱрі, дӱртісідӓ кӱк бӱрі, кӱтӓріlді, бӓріlді шатыр-чатыр царылды.—Утын царӯы.
47. Мітрій башлы, мің кӱзlі.—Уймаk.
48. Цай цайlӓр, kыш kышлар, цӓшіl kатат тун тышлар.— Өцөм.
49. Ӓгӓр кіссӓң башны, цөрӓгі һӓм алына; ӓз ӓзгінӓ ічірсӓң, сөйlӓшӓргӓ салына.—Кауры kаlӓ̄м.
50. Цаны цӓшіl цаулыkлы, чатма кӧмӧш іjӓрlі; kатыннар ічӓгі цӯҕанда, біз-дӓ анда булыjыk, тал төбөнӓ бусыjыk, kөjөрөkнө kысыjыk.—Сајыскан.
51. Ары-да өчӓр Кара-чай, бірі-дӓ өчӓр Карачы-ай, тал төбөндӓ тынҕан сӯны тындырып ічӓр Карачы-хай.— Бөрчӓ.
52. Баш астында баллы kашыk.—Цөkө.
53. Біjік-біjік kаңҕылар, kарчыҕалар өjӓлар, іті ӓрӓм, шурпасы ӓlӓ̄l; ул ній булыр, мөллӓлар?—Умарта өjӓсы, kөрт, бал.
54. Тӓнсіз төрӓ, тіlсіз сөйlӓшӓ, ī̄ч-кім аны кӱрмій, ӓ̄р-кім аны ішітӓ.—Цаңҕырау kырда һӓм урманда.
55. Ціз алачыk ічіндӓ цізній аты кішній-дір.—Kыңҕырау.
56. Імӓмінкӓ-тімӓмінкӓ kыным бар, kыным ічіндӓ цөннөм бар, цөннөм ічіндӓ тӓмнім бар.—Чікlӓӱк.

57. Аҕы астый, kарасы кіштій, бөрөнө бөздөй, кўзі төздөй, џөгөргäні kыздый.—Саjысkан.
58. Аузы бір, тілі ікі, џаны џуk, сөйлäгäн сўзінін ічсаны џуk.—Кара саут, kалäм, џазў.

5. Пѣсни [1]).

1. Џырла џырла діп äйтäсіз,
Џырўчы џігіт мін төгөl;
Мін џырлап кўрсäтсäм,
Кўп џырўчылардан кім төгөl.

2. Џырла-да дісäң, џырлыjым,
Гөрlä-дä дісäң, гөрlөjөм;
Сін, џаныkай, kаkы өчөн
Сандуҕач булып сайрыjым.

3. Аk kаҕазҕа мін џаздым
Көl-гінä сінің ісміңні;
Алладан башkа ічкім білмäс
Сін матурҕа төшкäн ҕышkымны.

4. Көjаш чыҕар џалтырап,
Кызлар сäчін ўргäндä;
Џаным тäнім шат була-дыр,
Айдый џөзөңнө кўргäндä.

5. Гөl бакчасында кімнäр џөрөй,
Ікі kулларына гөl өчлап?
Шул џаныkай-білäн бір kаушсам,
Џөkөлäр-ҕына ыjым тынычлап.

[1]) Взяты со стран. 61—64 книги Вагапова „Самоучитель для русскихъ по-татарски и для татаръ по-русски. Каз. 1892. Унив. типогр. Изд. 11-е“.

6. Кашлар kара kөш-кӱк,
Буjың туты kөш-кӱк;
Сін матур-біlӓн уйнаӷаным
Џөkөмда кӱргӓн төш-кӱк.

7. Сары чыпчыk баласын
Атыб-алдым бөдайдан;
Төнө көнө зары kылам,
Сін, џаныkайны, Хөдайдан.

8. Џіпӓк пөта бӓйlійсін,
Бӓйlӓсӓң, чішӓ біlмійсін;
Ӷаџӓп-тір сінің акылың,
Ӱпкӓlӓсӓң, ӱбӓ біlмійсін.

9. Аk-тыр мінім біlӓгім,
Сабыннап џӱдым төнӓгін;
Төнӓгін кӱргӓн џігіт өчөн,
Ӓl-дӓ булса, џана џөрӓгім.

10. Џігіт џігіт дігӓндӓ,
Џіlкінӓ мінім џөрӓгім;
Кызлар kулы міңа тійгӓндӓ,
Балаузӷа ӓйlӓнӓ сөjӓгім.

11. Біjік таунын башында
Карчыӷа џөнөн kаӷынӷан;
Өчkөлөk төтса төтісіңдӓ,
Мін булырмын сіні саӷынӷан.

12. Џаныkajым, сінің чӓчің бік kара,
Ӓllӓ kанапір маjы сөрттөң-мі?
Џаныkajым, буjың бік зіпа,
Ӓllӓ баӷ алмасы ашап ӱстің-мі?

13. Алм’аҕачларның алдына
Сандуҕач kунар талына;
Шул џаныkай-бі̥лән kауштырырҕа
Ні̥й алырлар-ікән џалына?

14. Аk kалпаҕың кі̥й-сәнә,
Кыңыр салып џөр-сәнә;
Бігі̥рәк матур kыз ікән-сі̥н,
Мін сіні̥ сөјә̥мі̥н ді-сәнә.

15. Џір џiләгі̥ пі̥шкі̥нчі̥,
Ні̥йді̥й џімі̥ш сөјә̥сі̥н;
Ўзі̥ңні̥ ўзі̥ң бі̥ті̥рі̥п,
Нік сін мынча көјә̥сі̥н?

16. Бі̥з џырлыйбыз, џір кўк џылый,
Нік џырлыйбыз-ікән бі̥з былай?
Џырламас-ыјыk бі̥з былай,
Џан сөйгә̥н џәрдән ајырды Хөда̥й.

17. Џајыk сўнын бујында
Шаулый-дыр бі̥јік kамышы;
Ҕышыkлыkнын халі̥ мөшкөл-ікән,
Сарҕайтты-ла міні̥ саҕышы.

18. Аk kујан діп атkаным
Бі̥јі̥к таунын kатлауы;
Ары џаkтан бі̥рәў kілә,
Бі̥зні̥н џаныkайнын атлауы.

19. Ајаз булса, сўытар,
Бөлөтлө булса, џылытар;
Тўҕан ўскән џірләрні̥,
Тінтәк кі̥ші̥ өнөта̥р.

20. Сakмар сӯы аҕым сӯ,
Ташkа басар-ыјым, ајаҕым таймаса;
Кak џазҕан булса, kаушырбыз,
Тупраk анда äгäр џазмаса.

21. Сандыk сандыk баҕ алма,
Сайласам-да чыkмый бөтөнө;
І̥чі̥м-дä тышым ут џана,
Дөнөјḁ̈гä чыkмый төтөнө.

22 Ауадан өчkа̥н аk kөшнөн
Аузы тулы балауз;
Таң ата, џаный, төр інді̥,
Сөйlḁ̈ш'алмый-kалабыз.

23. Кітäн кӯlмäк ті̥кті̥рді̥м,
Äр џөмҕа̥-сајын кі̥јäргä;
Хөда̥й бі̥згä џазҕан-ікäн,
Кӯзläр кӯрі̥п кöјḁ̈ргä.

24. Џанҕыр џауар ті̥зі̥лі̥п,
Тöймḁ̈ тöймḁ̈ өзөlөп;
Џі̥гі̥тläр-өчөн kызлар џылый,
Џäш уландый өзөlөп.

25. Бара-төрҕа̥ч утырдым,
Ајаkларым талҕанҕа;
Џылый џылый, kатлар џаздым,
Џөрḁ̈гі̥м уттый џанҕанҕа.

26. Кулымдаҕы џаулыҕымны
Чыннасам чіlтäр ітäрмі̥н;
Міні̥ ташлап, џатны сöйсḁ̈ң,
Біllā сіні̥ kур ітäрмі̥н.

27. Ауадан аk kөш өча-дыр,
Канат өчларын талдырып;
Кітмä, џаныkай, нік кітäсін,
Міні мында џалҕыз kалдырып?

28. Кара бўрік, џäшіl чуk
Џäш џігітläрнін башында;
Біl-сінä, џаныkай, kадірімні,
Џырлаб-уk-төрамын kашыңда.

29. Чäчіңні біштäн ўрмäсlär,
Сіні міңа бірмäсlär;
Бірмäсälär, бірмäсlär,
Сандыkkа біклäп-kуймаслар.

30. Кызарып-чыkkан kөјашkа,
Каршы барма, пішäрсін;
Сөйгäн џäріңні џатлар алса,
Сікіріп утkа төшäрсін.

31. Џулдан кіlä өч атлы,
Бірісі анын тай-kўк;
Мінім џаныkајымны сөрасаҕыз,
Атна кіч тўҕан ай-kўк.

32. Алты мысkал џіпäк алдым,
Џалауларымны џөйlärгä;
Сін џаныkайҕа төшкäн ҕышkымны
Мөмкін-төгөl сөйlärгä.

33. Бу кічä кўргäн төшөмдä,
Џанымда іміш гөзälім;
Өјаныпп-кітсäм, џуk гөзälім,
Өзөlөп-кітті ўзäгім.

34. Џатма Џајык-сӯы бујына,
Џајык бујын сӯ алыр;
Сӧйгӓн џӓрің, џыйӡан малың,
Ӯлгӓннӓн-суң џатларӡа kалыр.

35. Кѳјаш-kына бѳлѳт астында,
Дѳшманнар бізнін kастында;
Как Таӡала бізгӓ рӓхімін салса,
Дѳшман kалыр ајаk астында.

36. Кашың-білӓн кӯзіңні
Мін сѳјӓмін сінің ӯзіңні;
Мін сӧйгӓнні шуннан біл,
Іч алмыймын сіннӓн кӯзімні.

37. Мін ӡашыkмын сінің ӯзіңӓ,
Кашың-білӓн кӯзіңӓ;
Іртӓгі kѳјаш, кічӓгі айдый,
Кӯрінӓсін мінім кӯзімӓ.

38. Ішік алдыңны сібіріп-тѳт,
Бітсін уаk бӓрӓнгі;
Бу дӧнӧјӓнін машаkkатын күп кӯрдім,
Џакты дӧнӧјӓ булды kаранӡы.

39 [1]) Ѳлѳ џулнын мајаӡы,
Аk џукаӡач тајаӡы;
Чыӡарыӡыз kызыӡызны,
Аkсаk тӧгӧl-мі ајаӡы?

[1]) Пѣсни 39—59 взяты изъ статьи *С. М. Матвѣева* **„Свадебные обычаи и обряды крещенныхъ татаръ Уфим. губ.“**, помѣщенной въ 5 вып. XIII т. „Изв. Общ. Арх., Ист. и Этн.“ за 1895—96 гг. стран. 317—353.

40. Џөгөрөп төштөм мін іңі̥шкә,
Іңі̥ш буjында пі̥шкән џімі̥шкә;
Аул kызы кӯк булса булыр,
Џөма̥kнын і̥чі̥ндәгі̥ пәріштә?

41. Кара урман артыннан
Кара бөлөт кілә-ді̥р;
Кара бөлөт kар булмас,
Џі̥гі̥ті̥ матур kызы kур булмас.

42. Бі̥jі̥к таунын башында
Џазып төштөм ташына;
Кайда џөрсә̥-дә, kур булмас,
Алла ісәнні̥к бірсі̥н башына.

43. Ураk урдыk ызансыз,
Пі̥чән чаптыk мыџасыз;
І̥й бі̥р Хөда̥jым, чын Тәңі̥рі̥м,
Гӯмі̥рләрі̥н уздыр нуџасыз.

44. Чәчті̥м бөда̥й, чәчті̥м бөда̥й,
Чәчкән бөда̥jымны бір, Хөда̥й;
Сөкла̥нмыjыk кі̥ші̥ малларына,
Ўз бахі̥тләрі̥н бірсі̥н бі̥р Хөда̥й.

45. Џі̥гі̥т булсаң, бул џі̥гі̥т,
Көмөш kөйдөр kаjыш џөгә̥нгә;
Џі̥гі̥т гӯмі̥рі̥ңні̥ зай ӯткәрмә,
Кәбі̥н kыйдыр џаның сөйгә̥нгә.

46. Џі̥пәкәй џаулыk башыңда,
Џілләр ала-дыр-да кітә-ді̥р;
Џілбі̥ртәп- ӯскән зіба буйны,
Џі̥гі̥т ала-дыр-да кітә-ді̥р.

47. Џilбі̥р џilбі̥р џilбі̥р џуk,
Нік џilбі̥рті̥й џil-дä џуk;
Сі̥зні̥н-кӯк пар кilгäн,
Аул-да төгөl, il-дä џуk.

48. Ікі̥ іді̥l пар кilгäн,
Анын аҕар џірі̥ тар кilгäн;
Казанда төгөl, џуk Мäскäўдä
Сі̥з ікі̥гі̥з-кӯк пар кilгäн.

49. Кара сыјыр мөгөзөн
Кајырыб-алырҕа кilді̥к бі̥з;
Äні̥кäсі̥ннäн, бäбі̥кäсі̥н,
Ајырыб-алырҕа кilді̥к бі̥з.

50 Ай ilді̥к бі̥з, ilді̥к бі̥з,
Іді̥lläрні̥ кічі̥п, кilді̥к бі̥з;
Іді̥l кічі̥п, џулда kуныл,
Бі̥р kыз алыр-өчөн кilді̥к бі̥з.

51. Сары сандуҕачнын баласын
Џабыштырып-kуйдым тірäккä;
Сі̥зні̥н-бі̥läн инді̥ баш kушабыз,
Гӯмі̥р буйларына кірäккä.

52. Чылтыр чылтыр дуҕалар,
Кыз алырҕа кilгäн kөдалар;
Ўзі̥гі̥з тўрдä, атыҕыз ўрдä,
Ні̥йгä џырлашмыйсыз, kөдалар?

53. Пупнын сөјөп kушkан аты
Іван-бі̥läн Ыстапан;
Ні̥йгä џырлашмыйсыз, kөдалар,
Ällä сі̥јі̥рäк ті̥јä-мі̥ ыстакан?

54. Өлө џулнын таkыры,
Кӫмӫш аkчанын баkыры;
Ајырылмабыз дігӓн-і̥јі̥к,
Ајырылышабыз аkыры.

55. Өлө џулнын бујында
Сӯрылып ўсӓ бі̥р џӯа;
Џылашмаҕыз, kызлар, џылашмаҕыз,
Ајырылыша-төрҕа̥н бі̥р џөла̥.

56. Іші̥к алды шау нарат,
Нік шаулый-ікӓн бі̥р нарат?
Шау̥ламас-ыјы ул нарат,
Ајырылып-кітӓ бі̥р kанат.

57. Бі̥лӓзі̥гі̥мні̥н бі̥лкӓсі̥,
Ун ікі̥-ді̥р анын сі̥ркӓсі̥;
Інді̥-гі̥нӓ бі̥здӓн ајырыла,
Сіз булырсыз анын ӓнкӓсі̥.

58. Тўгӓрӓк ӫстӓ̥l ӫстӫндӓ̥,
Кўтӓрі̥п-суkkан аш-џаулыk;
Каді̥рсі̥з ўскӓн бала төгӫl,
Каді̥рсі̥з ітмӓгі̥з башалуk.

59. Бура-да бура аk бөрча̥k,
Тўкмі̥й, чӓчмі̥й-төтөҕөз;
Інді̥ бі̥здӓн ајырыла,
Каkмый, суkмый-төтөҕөз.

60 [1]. Уkый-төрҕа̥н намазлыҕым
Чўплӓмӓгӓн џірі̥ kалмаҕан;
Кўргӓн-сајын kарыймын,
Іч кілмӓгӓн џі̥рі̥ң kалмаҕан.

[1]) Пѣсни 60—166 взяты изъ вышеупомянутаго **сборника** *А. К. Насырова* (стр. 547—556) فواكه الجلساء.

61. Тäрäзäм төбө асыл таш,
Алтын-бiлäн џаны аралаш;
Бармаҕың kамыш, џөзөң kөjаш,
Акылларың кāмiл, ӳзiң џäш.

62. Аk iдiллäрнi кiчäр-iјiм,
Iдiлнiн буjы саз-ҕына;
Џөзөңнө гөлгä тiңнäр-iјiм,
Гөлнөн гӳмiрлäрi аз-ҕына.

63. Кашларың нiчкä бiк äйлäнгäн,
Казанда бөккäн дуҕадый;
Џөзөң кӳрсäм, буjың зiпа,
Банкаларда ӳскäн kынадый.

64. Џайлый пiчäн чапмадым,
Бөрлөгäн өзөп kапмадым;
Кӳп џөрөдөм, кӳп iзлäдiм,
Сiннäн матур џäрнi тапмадым.

65. Сӳ буйларында баҕана,
Башларын тулkын kаҕа-ла;
Сiн џаныjымнын бiт уртасы,
Џөмаkларда пiшкäн баҕ алма.

66. Көмөш kалäм џасадым,
Кiшiгä-төгөл, ӳзiмä;
Ауадан өчkан пäрiштäдiй,
Кӳрiнäсiн мiнiм кӳзiмä.

67. Бiјiк таунын башында
Iкi ат џөрөй тышаулы;
Ӳjäздä-төгөл, џуk Казанда,
Сiн џаныйҕа өшаулы.

68. Бакча ішігін ачык kуй,
Кәјаш тӧшсӧн, џаный, тӯтälгä;
Кӯзім тӧшсä, кӯңілім тӧшмӧй;
Сін џаныйдан башkа бӯтäнгä.

69. Џырласаң џігіт, äчі џырла,
Џөkөдаҕы kызлар өјансын;
Дäртlі бар-дыр, дäртсіз бар-дыр,
Дäртlілäрнін кӯңілі џӯансын.

70. Ауадан өчkан аk kөшнөн
Аjакларын кӯргäн бар-м'ікäн?
Бу дӧнӧjälӓрнін ічіндä,
Міннäн-дä мөңнө бар-м'ікäн?

71. Џілпір џілпір џӧргäндä,
Џіl ача-дыр мінім kуйнымны,
Џабыҕып-џітіп џӧргäндä,
Џыр ача-дыр мінім кӯңілімні.

72. Ауада џөндөз нічä-дір,
Нічä-гінä баксаң кӯчä-дір;
Нічä айлар, нічä џыллар,
Гӯмірlӓрім зай кічä-дір.

73. Арыҕы џаkkа чыҕар-ыјым,
Біргі џаkта салым џуk;
Шул џаныјымнын ҕышkыннан
Кәрә гäӯдäм џӧрӧй, саным џуk.

74. Алтын іјäр, ыштӯф міндäр
Аk буз атнын саҕырында;
Шул џаныйнын äйткäн сӯзі,
Тіllӓрімдä-тӧгӧl, баурымда.

75. Алтын саплы, кӧмӧш пӓкі̥,
Ɥӓші̥л бі̥лӓӯлӓргӓ сызыјым;
Хѳда̥йдан сіні̥ сѳрѳјѳм,
Сін булмасаң, ӓɥӓл ті̥лі̥јі̥м.

76. Кӧмӧш ɥӧзӧк kѳйдѳрдѳм
Аппаk-кына сӓдӓптӓн;
Бу ɥырларымны ɥырлыймын
Ɥӧра̥гі̥м ɥанҕан сӓбӓптӓн.

77. Каланпі̥р-бі̥лӓн бадыјан
Кай ɥірлӓрдӓ чӓчӓк ата-ікӓн?
Кара kашым kарлыҕачым
Кай ɥірлӓрдӓ ɥалҕыз ɥата ікӓн?

78. Арыҕы ɥаkта ak ɥіті̥н,
Бірі̥гі̥ ɥаkта кӯк ɥіті̥н;
Каланпі̥р сіпкӓн тӯшӓктӓ
Ɥалҕыз ɥатӯлары бік чіті̥н.

79. Ak ӧйлӓ̥рні̥н і̥чі̥ндӓ
Ѳчѳп-kына-ɥӧрӧй кӯбӓлӓк;
Шул ɥаныјым ісі̥мӓ тӧшкӓ̥ч,
Кулларымны ɥыјам чӯгӓлӓп.

80. Ɥаныјым ɥі̥пӓк і̥рлі̥й-ді̥р-
Ті̥гӓр ɥі̥птӓн бі̥р ӓз ні̥чкӓрӓк;
Ɥаныkајым міні̥ кӧтӓ̥-м'ікӓн
Ікі̥нді̥дӓн бі̥р ӓз кічкӓрӓк.

81. Сатыб-алдым сары алма
Ɥӧра̥гі̥м башы талҕанҕа;
Бу ɥырлар міңа тӓспі̥х-тӧгӧл,
Мін ɥырлыймын ɥӧра̥к ɥанҕанҕа.

82. Чарлакта ішӓмнӓр ҷана-дыр,
Майлары іріп тама-дыр;
Сінің ҕышкың сӓбӓбіннӓн
Ҷөрӓгімдӓ утлар ҷана-дыр.

83. Кӧмӧш ҷӧзӧк бармакта,
Кашлары анын балдакта;
Шул ҷаный-білӓн бір кӱрішіп
Сӧйлӓшӓрбіз-м'ікӓн аулакта?

84. Алса-ыјы ҷаный, алса-ыјы,
Аҕызмаҕан баллар булса-ыјы;
Ӓlӓl малың біріб-алҕач,
Кул тіймӓгӓн ҷӓрlӓр булса-ыјы.

85. Бу кічӓ айнын дӱрті бар,
Тӱасы айнын кӱркі бар;
Ҷӓрні ҷӓргӓ kаlӓм kашkа
Kауштырса Какнын іркі бар.

86. Ал-сана, ҷаный, ал-сана,
Ал біщікlӓргӓ алып, сал-сана;
Ал біщіктӓ ҷөkөм кіlмій,
Бір kуйныңа алып ҷат-сана.

87. Тӓрӓзӓм тӧбӧ ӱрмӓ гӧl,
Сӱ сіпміјінчі ҷаный ӱрмій-дір;
Сіннӓн башkа ҷӓрlӓрні
Kӱңіllӓрім kабыл кӱрмій-дір.

88. Айlанӓ kөјаш, һай ӓйlӓнӓ,
Талларҕа ҷіпӓк бӓйlӓнӓ;
Ӓйтӓсі сӱзім кӱб-іјі,
Ӱзіңні кӱргӓч, тіlім бӓйlӓнӓ.

89. Асламчылар кілсä-чі,
„Ал ыштўфлар сатам“ дісä-чі;
Ауадан пäріштä іңсä-чі,
Інді kаушасыз дісä-чі.

90. Аk іділлäрнін буjында
Ўсä-м'ікäн бөдай баҕдасы?
Сін, џаный, білäн kаушырҕа
Џітä-м'ікäн Каkнын уаҕдäсі?

91. Баkчада кімнäр џөрөй-дір,
Ікі kулларына гөл өчлап?
Шул џаный-білäн бір kаушсам,
Џөkөлар-ыјым џөkөм тынычлап.

92. Көмөш џөзөк kөйдөрдөм
Џалан кöмöш аkчадан;
Ізлäдім сіні, таптым, џаный,
Гөл чäчäkläр атkан баkчадан.

93. Џөгөрөп чыkтым урамҕа,
Тўгäрäп-кілä пар алма;
Пар алмадый пар кітіріп,
Kауштырыр-м'ікäн бір Алла?

94. Тäрäзäлäрдäн кімнäр kарый,
Өстлäрінä кійгäн гөл сары?
Уйнап кöлöп, кўзімä kарый,
Мінім кўңіллäрімä шул џарый.

95. Тäрäзäлäрдäн уk аттым,
Џым џым іткäн сары чäчäkkä;
Сандуҕач булып, өчäр-ыјым
Сін џаныјым џäйгäн тўшäkkä.

96. Кара урманны кіч уздым
Кара сөса̥р і̥зі̥ннән;
Карасам, кӳзі̥м ал’алмыймын
Тулҕан айдый нөрлө ҫөзөӊна̥н.

97. Бі̥jі̥к таунын артыннан
Бөлөт кіlä, кӳрä-мі̥-сі̥н?
Кіlсä, ҫаный, бі̥р ӳп-сäнä,
Бі̥р ӳпкäннäн ҫыҕылып ӳlä-мі̥-сі̥н?

98. Көjа̥ш чыҕар äйlänі̥п,
Алм’аҕачларына бäйlänі̥п;
Ісäн булып, сау төрса̥k,
Ällä kаушырбыз äйlänі̥п.

99. Ізӳ̄ бауым ал ҫі̥пäк,
Алып чалып булмый-дыр;
Ҫөмlḁ̈ бујыӊа ҫыпар сіпкäн,
Кӳргäч, аjырылып булмый-дыр.

100. І̥нҫі̥lі̥ ҫаkа, шау уkа,
Ҫіргä төшḁ̈, ҫаный ҫуҕала;
Ҫөрсḁ̈ӊ ҫөр кӳз алдымда,
Сіні̥ кӳргäч кӳӊі̥lі̥м ҫӯана.

101. Аllä сітсä кӳlмäгі̥ӊ,
Кі̥й-сäнä зіпа бујыӊа;
Зіпа бујыӊ älǟl іті̥п,
Кі̥р-сäнä міні̥м kуйныма.

102. Аk өйlḁ̈ргä кі̥рі̥рсі̥н,
Акырын басып ҫөрөрсөн;
Куйныма kачан сін кі̥рсäӊ,
Сары май булып і̥рі̥рсі̥н.

103. Аk Ідiлнiн бујында
Аk кўгäрчiн џөрөй џäјäўläп;
Сiн џаныйны алыр булсам,
Өч џыл џөрөр-iјiм кiјäўläп.

104. Џайlärгä чыkkач, бiз уйнарбыз,
Бөлөнђа төшөп il-бiläн;
Бiгiрäк заук iшlär-iкäн
Кiч џөkлауы нiчкä бil-бiläн.

105. Сўсадым, џаный, сўлар kайда?
Дäрiјä сўы iчiп, нiй пайда?
Сўсађан чакта бiр ўпсäң,
Кöйгäн џөрäкlärгä шул пайда.

106. Сандуђач kайда сайрый-дыр?
Тал башларында өјада;
Сандуђач-кiбiк сайрашып,
Каушырбыз-м'iкäн дөнөјäдä?

107. Алм'аша, џаный, алм'аша,
Алм'ашасам, тiшiм kамаша;
Сiн ташламасаң, мiн ташламам,
Ђазрајыл џаным алмаса.

108. Сандуђачыңа џiм салмыйсын,
„Сайрамый-төрсөн“ дiдiң-мi?
Сађынђан чакта џуk сäläмiң,
„Сарђајып ўlсiн“ дiдiң-мi?

109. Сiкiрiп төштөм бакчађа,
Нäзiк чыбык алмађа;
Нäзiк чыбык тал чыбык,
Кöтä-м' iкäн џаный талчыђып?

110. Тäрäзäм тӫбӫ сандуҕач,
Өја̥нып-кітäм сайраҕач;
Ҹырлау-тӫгӫl, ҹыларсын,
Ісäрі̥ӊä тӫшӫп саҕынҕач.

111. Кара ӯрман артында
Карлыҕач булыр kаҕынҕан;
Өчkөлөk тѳтса̥, тѳт ісі̥ӊдä,
Мін булырмын сіні̥ саҕынҕан.

112. Бакчада гӫllḁ̈р алмалы,
Алмалы-тӫгӫl, чалмалы;
Сіннäн башkа ҹуk сӧйгḁ̈ні̥м,
Інан ті̥lläрі̥мä уаллāhы.

113. Бакчада былбыл сайрый-дыр,
Баҕда гӫllḁ̈р талында;
Іртä ісі̥мдä, кіч тӫшӫмдḁ̈
Сін, ҹаныјым, міні̥м ҹадымда.

114. Аk Іді̥лні̥н бујында
Сі̥лäўсі̥н чыҕар ујынҕа;
Сі̥лäўсі̥н-кі̥бі̥к ні̥чкä біl,
Качан кі̥рі̥р-ікäн kујынҕа?

115. Сіні̥ӊ сäчі̥ӊ сӯті̥lмäс,
Уkа-бі̥лäн ӯрсäӊ-дä;
Ӯзі̥ӊні̥ кӯргäн-кі̥бі̥к булам,
Алып-kуйҕан кӯlмäгі̥ӊ кӯрсäм-дä.

116. Тӯгäрäк кӯlгä марҹан салдым,
Ал-сына, ҹаный, бөлҕа̥тып;
К̆ӯз алдымда тѳтѳр-ыјым,
Ҹуk хäйläläр-бі̥лäн ҹӯатып.

117. Казаннан Мäскäў кўрiнä-м'iкäн,
Бiјiк баскычларҕа баскачтан?
Бiзнiн џаный саҕына-м'iкäн,
Кiч тўшäкläрiнä џаткачтан?

118. Каланпiр-бiлäн бадыјан
Кай џiрläрдä сäчäк ата-iкäн?
Сандуҕач-кiбiк сайраҕач,
Кай џiрläрдä џалҕыз џата-iкäн?

119. Утырдым усаk тöбöнä
Кøјølа-дыр џäшil џапраk;
Iртäгi køјаш, кiчкi ай
Кайда џöрöй-iкäн џалтырап?

120. Сары ат џiктiм џаратып,
Капkаларҕа-таба kаратып;
Џаныкай бiзнi кöтä-м'iкäн,
Бiр кўрiр-öчöн џан атып?

121. Асыл køшлар сайрый-дыр,
Кызыл гöllар сäчäк атканда;
Сiн џаныйдан сäläм кöтäм,
Таң џарылып, шапаk батканда.

122. Тäрäзä тöбö сiгiз гöl,
Сiгiзi-дä анын тiгiз гöl;
Мiнi ташлап, џатны сöйсäң,
Каста бiрсiн сiңа Хөдай сiгiз џыл.

123. Бiјiк тауныи башында
Самауар kайный кўмiрсiз;
Мiнi ташлап, џатны сöйсäң,
Сöйгäн џäрiң булсын гўмiрсiз.

124. Ауада бөлөт аҕыла-дыр,
Таудан тауҕа kаҕыла-дыр;
Дөнөјәдә матур бір сін төгөl,
Кайҕыларын кўргәч табыла-дыр.

125. Салkын сарай алдында
Тіlпініп-төра бір кўркә;
Сәч бөртөкlәрің сары уkа,
Сарҕайтасын міні ӣч џуkkа.

126. Алыр-ыјым, сатар-ыјым
Бөхаранын kызыл басмасын;
Міннән башkа џәрlәр кўріп,
Хөш мөбәрәк кўңіlің азмасын.

127. Ікі џірән пар кўрән
Нік џібәрдің, џаный, сў буйлап?
Сөјәсі булсаң, сөй тізірәк,
Нік џөрөйсөн інді, кўп уйлап?

128. Кўlмәгің сінің палатна,
Былчыраkта кіјіп, аны чылатма;
Сөјәсі булсаң, сөй тізірәк,
Џәш бала-кібік міні џўатма.

129. Біјік сарай алдына
Алып-kуйдым, џаный, kөлаkчын;
Міні ташлап, џатны сөйсәң,
Џаның тамуkkа өлаkсын.

130. Чіlтәрlі чана, kынҕыраулы,
Тәртәlәрі џәшіl тубылҕы;
Төнө ўткән кічlәрдә
Кім мујыннарына салдың kулыңны?

131. Тўгӓрӓк кўlдӓ дўрт ўрдӓк,
Аксаклары нічі̥к џӧзӓ̥-ікӓн?
Џакында төрөп, кўзі̥ кўрі̥п,
Џаннары нічі̥к тўзӓ-ікӓн?

132. Бакча ішi̥гi̥н ачыk kуй,
Көjа̥ш тӧшсӧн, џаным, аk бөзҕа̥;
Џаный, кўңі̥lі̥ң kаты ікӓн,
Таш џөмша̥р-ыjы бу сўзгӓ.

133. Төп төп іті̥п, басkан туры,
Тубыkлары џӓші̥l төт ікӓн;
Тӧшмӓ̥сі̥н ҕышkың матур џӓргӓ,
Гўмі̥ргӓ сўнмӓс ут ікӓн.

134. Гӧl бакчасына кі̥рі̥р-і̥jі̥м,
Гӧl чӓчӓкlӓрі̥нӓ бујалам;
Сін, џаныjым, ісі̥мӓ тӧшкӓ̥ч,
Џөkөла̥рымнан џылап ујанам.

135. Бакчада гӧl бі̥тӓр-мі̥,
Арасынна̥н былбыл ўтӓр-мі̥?
Ўзі̥ң-бі̥лӓн сӧйlӓ̥шмӓгӓч,
Ка̇tка џазып, сўзlӓр бі̥тӓр-мі̥?

136. Ікі̥ џірӓн ат кіlӓ-ді̥р,
Таш урамнарны сі̥lкі̥ті̥п;
Ташлар булсаң, нік ўпті̥ң,
Міні̥м џөрӓ̥гі̥мні̥ џіlкі̥ті̥п?

137. Урам бујы ташлыk џул,
Даҕалы булсын атларың;
Џӧрӓ̥гі̥м башын ӧзӧб-ала,
Кічӓ-гі̥нӓ кіlгӓн kатларың.

138. Бі̥ј̥к таунын башында
Самауар kайный џil-бі̥lән;
Ђышыk тѳтѳп kаушмађан,
Бі̥р бі̥з-гі̥нә тѳгѳl il-бі̥lән.

139. Тәрәзәм тѳбѳ гѳl сәчәк,
Гѳl сәчәккә кіlмі̥й бі̥р сәчәк;
Мінім сѳјӯlәрі̥м артык кіlі̥р,
Мізāннарђа салып ӯlчәсәк.

140. Тәрәзәм тѳбѳ кѳl џімі̥ш,
Ашасым кіlмі̥й, туксынып;
Ѳйlәргә кі̥рәм, тышkа чыђам,
Сін џаныkајымны џуксынып.

141. Тәрәзәң тѳбѳ џакты-ікән,
Утырып марџан ті̥зәргә;
Анадан зіпа тӯып-сын,
Мінім бáурларымны ѳзә̥ргә.

142. Кара урманнын артында
Џір џіlәгі̥ џыйдым џаулыkkа;
Сін џаныйђа ђышыk тѳтѳп,
Іч туј'алмыймын саулыkkа.

143. Кајынныkнын kаkысын,
Џыјып ашар-ыјым, татлысын;
Уаллāhы, џаный, бік сѳјә̥мі̥н,
Kіl, ташлама Алла kаkы-ѳчѳн.

144. Бі̥ј̥к таунын башына
Міні̥п-кі̥нә булмый, тамырлык;
Хѳдә̥йдан уађдә џіткі̥нчі̥,
Ӯзі̥ бірсі̥н бі̥згә сабырлык.

145. Бі̥зні̥н урам арkылы
Аҕа-дыр сӯнын салkыны;
Ічі̥м тышым ут џана,
Тышkа-ҕына чыкмый џалkыны.

146. Кӯк кӯгӓрчі̥н гөрlөй-ді̥р,
Ікі̥ сӯлыk арkылы;
Ӯзі̥бі̥з урам арkылы,
Ҕышыкларыбыз утнын џалkыны.

147. Ауадан өча̥ ікі̥ kөш,
Бі̥рі̥сі̥ баулы, бі̥рі̥сі̥ буш;
Төшөмдӓ̥ кӯрі̥п, кӯңі̥lі̥м хөш,
Ујанып-кітсӓм, kуйным буш.

148. Ікі̥ іді̥l бі̥р дінгі̥з,
Аҕӯлары анын бі̥р тігі̥з;
Кӯрсӓгі̥з, сӓlӓм ӓйті̥гі̥з,
Саҕышыңнан сарҕайҕан дігі̥з.

149. Аk kөш өча̥р, сӯ кӯрі̥п,
Былбыл өча̥р, гөl кӯрі̥п;
Џыракта-төгөl, бік џаkында,
Саҕынҕанда булмый бі̥р кӯрі̥п.

150. Ауада, џаный, кӯп төма̥н,
Мін бу іllӓрдӓ кӯп төрма̥м;
Сӯзі̥ң булса, ӓйт шушында,
Сін саҕынҕан чакта мін булмам.

151. Акырын атма, бік атма,
Атkан уҕың џуҕалтма;
Сін ташламасаң, мін ташламам,
Міннӓн кӯңі̥llӓрі̥ң сӯытма.

152. Ачтым кі̥бі̥т таkтасын,
Тапмадым мімäч басмасын;
Сіні̥ міңа, міні̥ сіңа,
Дөшма̥ннар kачан маkтасын.

153. Алтын тупса, кӯн іші̥к,
Көмөш сіртмä, гөl біші̥к;
Каста џатып, сарђаймадым,
Сарђайтты міні̥ бу ђышыk

154. Алдым атнын аласын,
Ӧч äйläнді̥м Казан kаласын;
Сөја̥сі̥ булсаң, сөй тізі̥рäк,
Тіз сөймäсäң, міннäн kаласын.

155. Алтын көмөш байларда,
Џөмрө төја̥k тайларда;
Сађынмам ді̥рсі̥н, сарђајырсын,
Џір џіläгі̥ пі̥шкäн айларда.

156. Ті̥гі̥рмäн алды тірäн кӯl,
Бідäрlі̥ џаулыk џӯдым мін;
Бідäрlі̥ kашым, џан кісäгі̥м,
Џан көйдөрөр-өчөн тӯдың сін.

157. Бі̥lḁ̈зі̥гі̥ң, џаный, ікі̥ пар:
Бі̥рі̥сі̥ іңні̥, бі̥рі̥сі̥ тар;
Уаллā, џаный, бі̥l хаkыkат,
Бі̥р кӯрі̥ргä булам ынтызар.

158. Џайгä чыkkач, чыk бөлөнђа̥,
Балан дігäн џімі̥ш ашама;
Булыр булмас џäргä ышанып,
Булып бі̥ткäн џäрні̥ ташлама.

159. Быjыл kөйҕ̥ан kөйма̥мны
Џазҕы џiлläр kakшатты;
Џаннан артыk сөjḁ̈-i̥ji̥м,
Дөшма̥н џөзө kара ташлатты.

160. Iсäпläп уйлап-төра̥мын
Бу башымны алып-кiтäргä;
Бi̥р џырлыймын бi̥р уйлыймын,
Iч бi̥лмi̥йми̥н ні̥й хаl iтäргä.

161. Аjаз булса, айҕа көч,
Бөлөт булса, көнгḁ̈ көч;
Кайда барсаӊ, бi̥р kөjа̥ш,
Кӯбäläктi̥й гäзi̥з џанҕа көч.

162. Асыл кӯlмäк асылмас,
Сандыkkа салмый басылмас;
Калҕан kатi̥р, чыkkан џан,
Сатыб-алсаӊ, табылмас.

163. Казан дiгäн шäгäрдä
Ахшамсыз kапkа џабылмас;
Ӯткäн гӯмi̥р, kалҕан kатi̥р
Сатыб-алсаӊ, табылмас.

164. Пiтi̥рбӯр kаласы таш kала,
Барча kалаларҕа баш kала;
Џi̥гi̥т-өчөн џi̥гi̥т кi̥шi̥
Баш кiтäрli̥к i̥шні̥ башkара.

165. Сандуҕач сайрар тахтында,
Тӧн уртасы, сäхäр уаktында;
Булма џäрсi̥з, булма малсыз,
Ӯсi̥п, буйҕа џiткäн уаktыӊда.

166. Алмалар салдым дäрі̥jäгä,
Шöгlḁ̈läрі̥ тöштö дöнöjḁ̈гä;
Мін тӯҕынча, таш тӯса-чы,
Зікі̥р ітäр-і̥jі̥ Аллаҕа.

167. Тöп ітkäн туры атнын
Тустаҕандый тöjḁ̈ҕы;
Утkа џанмас, сӯҕа батмас
Сäўдäгäр џі̥гі̥т сöjḁ̈гі̥.

6. Разсказъ объ уходѣ въ солдаты [1].

Утырдым kајын тöбöнḁ̈
Кајын џіlägі̥ пі̥шкі̥нчі̥;
„Пісі̥р кілä“ діп і̥ші̥ткäч,
Џыладым, кӯзі̥м чі̥шкі̥нчі̥.

Імäн аҕач kаты аҕач,
Кајын аҕач чыр-аҕач;
Пісі̥р џазды, мін кітті̥м,
Патшаҕа џараҕач.

Äні̥кäй, сіні̥ң умартаң
Кöн-дä сајын ајырсын;
Сöйгḁ̈н улыңны алып-kалып,
Інді̥ бігі̥рäк бајырсын.

Äні̥кäйні̥н ашларын
Тäмі̥н бі̥lі̥п kапмадым;
Џылама, äні̥кäй, нік џылыйсын?
Сöйгḁ̈н улың џаkладың.

[2]) Этотъ стихотворный разсказъ помѣщенъ **на стран. 21—23** книги *Г. Балинта* „Kazáni-tatár Szövegek. **Budapest**, 1875“.

Äні̥кäй, кӯкі̥ кычкыра
Ындыр арты зыратта;
Саҕынырсын, зар булырсын,
Бакый булыр џыракта.

Быјыл ті̥ккäн казакыјым
Мін кі̥ймäді̥м кӯаныn;
„Ällä быјыл кітмäм“ діп,
Џөрөгḁ̈н-і̥јі̥м џӯаныn.

Быјыл ті̥ккäн бӯрі̥кі̥мні̥,
Äті̥кäй, ӯзі̥ң кі̥й-сäнä;
„Ҕазіз міні̥м балакаым
Бакый“ діді̥й сөй-сäнä.

Кі̥чкі̥нä чӯlмäк, аузы тар,
Салдатларнын ашлары;
Кай џірläрдäн äйläнмі̥й
Салдатларнын башлары.

Џäнäйлäрні̥н урамында
Мін џөрмḁ̈ді̥м, џарпајыn;
Џäш башымнан салдат булдым,
Гӯмі̥рі̥м ӯтäр сарҕајыn.

Іскі̥ мäчі̥т манара,
Џаңа мäчі̥т салалар;
Џылама, äні̥кäй, нік џылыйсын?
Сөйгḁ̈н улың кала-ла.

Іші̥гі̥м ачып карасам,
Ауада џөндөз алмаша;
Каhäр сукkан іспырӯунік,
Чыҕарды бі̥р тамаша.

Ak-буз атым бар-ыјы,
Аны алыштым ak атka;
Талыйђалы мäндä булсам,
Kiтмäс-ijiм салдатka.

Сiкiрiп тöштöм абзарђа,
Кулым салдым атларђа;
Кашkа џiрäн атларым
Iндi kала џатларђа.

Салдатлар бура бурый-дыр,
Öсläрiндä буран уйный-дыр;
„Ступай, салдат, походъ" дiгäч,
Џаулыkларын бөлђап џылый-дыр.

7. Разсказъ объ убіеніи Уничъ Ахметомъ [1]).

Сiкiрiп тöштöм баkчађа
Кызарып пiшкäн алма öчöн;
Ахмäт абызый, сiңа äйтäм:
Суйма-сана Алла öчöн.

Мiндiм таунын башына,
Бастым џäшil ташына;
Ахмäт дiгäн џöзö kара
Џiттi мiнiм башыма.

Мiндiм таунын башына,
Карадым аул kаршына;
Џöзö kара Ахмäт iкäн,
Kiлiп тöштö kаршыма.

---

[1]) Этотъ стихотворный разсказъ помѣщенъ на стран. 18—21 вышеупомянутой-же книги *Г. Балинта.*

Кара кытат камзулымны
Кі̥јі̥п чыктым кі̥ләттән;
Ғазіз џаным чыкканнан суң
Тәні̥м талға і̥ләккән.

Өлө џулнын бујында
Әні̥кәй џөрөй і̥зләні̥п;
Ғазіз џанымны алдылар
Күкрәк өстөмә̥ ті̥зләні̥п.

Өлө џулнын бујында
Өзөб-алдым бі̥р кузак;
Үніч мі̥скі̥н кайтыр-ыјы,
Џуллар булған бік өза̥к.

Кің бөлөнда̥ пі̥чән чаптым,
Пакусларым бөрма̥лы;
Ахмәткә ірі̥к бірмәс-і̥јі̥м,
Кулда көра̥л булмады.

Кің бөлөнда̥ таллар бар,
Тал төбөндә̥ каннар бар;
Ізі̥l бујы кің бөлөнда̥
Әдәм суйған џірләр бар.

Кің бөлөнда̥ пі̥чән чаптым,
Пакус башым сў алды;
Ізі̥l бујы кің бөлөнда̥
Ғазіз башым џуғалды.

Кің бөлөнда̥ пі̥чән чаптым,
Пакусларым кіпмәді̥;
Әті̥кәй-бі̥лән кайтырларға
Хөда̥й насіп ітмәді̥.

Таш-кірмäннің чішмäсі
Аҕа-м'ікäн бөз булып?
Калпак кіjіп, чачак байлäп,
Џөрмöй-калдым, кыз булып.

Уң џаҕыма карасам,
Сандуҕачлар сайрый-дыр;
Сул џаҕыма карасам,
Ахмäт пычак кайрый-дыр.

Џіпäк чуклы кäўшімні
Кіjіп-чыктым кілäттäн;
Ахмäт абызый „таныjым“ дігäч,
Кіліп төттө біläктäн.

Бакыр көмҕан аузы тар,
Бар малыңны шунда сал;
Міні ўтірган Ахмäтнің
Башын кіс-тä сўҕа сал.

Ахмäт кійгäн ак кўlмäк
Ітäгі, џіңі кан булҕан;
Ўніч міскін суjылҕачтын
Бөтöн ilгä дан булҕан.

Џан тäрäзäм төбöндä
Џазў џазды џäпрäтil;
Ізіl буjы кіӊ бөлөндä
Џанымны алды Азраҕіл.

8. Разсказъ объ одномъ бѣднякѣ [1].

Мына бөгөн біші̥нчі̥ чісла̄,
Џарый інді̥ kуш,
Кі̥сäлäрні̥ kараштырсам,
Ӓр бі̥рі̥сі̥-дä буш.

Байҕа бардым алмаҕа,
Артыkларны салмаҕа;
Артыkларны алмады,
Кі̥сäмä-дä салмады.

Џылас'-ыјым, џäш чыkса,
Нуџа kаkына тансыkkа;
Мін kайтырҕа самауар kуй діп,
Ӓйтмäгäн булсам kарчыkkа.

Мін kайтырҕа, самауар
Бік шатырдап kайнаҕан;
Чäйні̥ кі̥ші̥дäн алас'-ыјыk,
Шікäр іч-тä kалмаҕан.

Карчыk-бі̥лäн ікäўлäші̥п,
Бік аптырап kайҕырдыk;
Чäйні̥ іртäгä і̥чäрбі̥з діп,
Самауарны kаkмый kалдырдыk.

Көја̥ш бајып, ай kалыkkач,
Ашарҕа џібäрі̥п алдырдыk;
Ашаҕанда џаkтыртсын діп,
Ті̥лі̥п, чыра џандырдыk.

---

[1]). Этотъ стихотворный разсказъ помѣщенъ на стран. 16—19 книжки „Стихи на крещено-татарскомъ языкѣ. Изд. Православ. Миссіонер. Общества. Казань, 1888. Типографія М. А. Чирковой“ (32 стран. въ 16 д. л.).

Біш алты төрлө ашаҕач,
Карчык бäрäнгі̥ пі̥ші̥рді̥;
Ірі̥лäрі̥н сін аша діп,
Табакны міӊа і̥ші̥рді̥.

Былай кўӊі̥лдäн сыйлаҕач,
Карчыкка сөјөнөп карадым;
Аӊар кўзі̥м тӧшкḁ̈чті̥н
Кайҕысы барын аӊнадым.

Сін, карчык, кайҕырма діп,
Катынны џўата башладым;
Чäй і̥чмäгäні̥місі̥мä тӧшкḁ̈ч,
Аны џўатўны ташладым.

Џатырҕа урын џайгäчті̥н
Ікі̥бі̥з-дä көјөндөк;
Іртäгä төрмөш төрлḁ̈ні̥р діп,
Өмөт тотоп сөјөндөк.

Іртä-бі̥лäн торҕа̥чтын,
Атны џіктi̥м арбаҕа;
Карчык-бі̥лäн кіӊäш іткäч,
Утыра башладым бармаҕа.

Мін бармаҕа утырҕач,
Алашам кінäт пышкырды;
Барасы џірі̥ӊä тіз бар діп,
Карчыҕым чыҕып кычкырды.

Барасы џіргä бардым,
Бірўчі̥дäн алдым;
Алҕанымны саклыјым діп,
Џанчыкка ікі̥лі̥к салдым.

Өйгә кіттім тәүілләп,
Атым біг-ӯк талчыkkан;
Ікі тіјін бакырым-да
Төшөп-калҕан ӌанчыктан.

Акчам ӌуҕын білгәчтін,
Башым каший башладым;
Атым арып бар'алмаҕач,
Аны ӌулда ташладым.

Өйгә кіттім ӌәјәӯләп,
Ајаҕым-да талчыkkан;
Кайтӯ-білән шіltәләр діп,
Бік курыктым карчыктан.

Каја, мін кайгырҕа, карчыҕым
Чәчін тарап ӯргән;
Анын былай шөмарӯын
Тірә ӌаклар кӯргән.

Мін ӯзім-дә аны кӯргәч,
Ісім кітіп алӌадым;
Карчыкны ӌанҕыз калдырӯдан
Пайда ӌуҕын аңнадым.

9. Наставленіе о пріемѣ гостей [1]).

Мына ӌітті байрәм,
Бізгә кілір кунаклар;
Аларҕа сый ǟзірлә,
Тіјішлічә кадірлә:

---

[1]) Это стихотворное наставленіе помѣщено на стран. 10 вышеупомянутой книжки „Стихи на крещено-татарскомъ языкѣ“.

Ҷумартны утырт ҷуҕары,
Саранны утырт сäкiгä,
Ҷӯашны утырт ҷанҕа,
Ҕадiнi утырт алҕа,
Ҷаkшыны утырт уңҕа,
Ҷаманны утырт сулҕа,
Усалны утырт ушаҕа,
Өjатсызҕа ҷарар бусаҕа.

Сыйлаҕанда, саk бул:
Ҷумартны ҷӯннäп сыйла,
Саранны саk сыйла,
Ҷӯашны ҷӯаныл сыйла,
Ҕадiнi kӯаныл сыйла,
Ҷаманны ҷайлап сыйла,
Усалны уйлап сыйла,
Бусадаҕыңар булса ҷарар,
Булмаса, алдына kарар.

10. О блаженствѣ праведника и гибели нечестивыхъ [1]).

Бөзөкларнын кiңäшiнä бармаҕан, ҷазыklылар ҷулында төрмаҕан, ҷуkka чыҕарӯчылар ҷыјынында утырмаҕан кiшi бахiтлi. Iркiн Хөдай закōнында төтөп, Анын закōнына кöн тöн öйрäнiп-төра ул. Аҕым сӯлар ҷанына утыртылып, ӯз баҕытында (уaktында) ҷiмiшiн бiрiп, ҷапраҕын-да тöшöрмöйтөрҕан аҕач-кӯк булып-төра ул; нiй-гiнä iшläсä-дä, ул барынада ölгöрäр. Äммä бөзөклар, алай тöгöl, алай тöгöl: алар ҷiр öстöннäн ҷil öрöп ҷiбäрä-төрҕан тузан-кӯк. Шунныктан бөзөклар сөрауда, ҷазыklылар iзгiläр ҷанында төр'алмаслар. Iзгiläрнiн ҷулы Хөдайҕа бiлгiлi шул. Бөзөкларнын ҷулы ҷуkka чыҕар.

[1]) Этотъ псаломъ (первый) взятъ со стран. 3—4 книги „Псалтирь на татар. языкѣ. Изд. Православ Миссiонер. Общ. Казань, 1891. Типогр. М. А. Чирковой" (214 стран. въ 6 д. л.).

11. О свойствахъ истиннаго праведника и наслѣдника жизни вѣчной [1]).

Ай, Хөдай, Сін төра-төрҕан урында кім төр'алыр? Џä Сініӊ арӯ тауыӊда кім урыннашыр? Шіксіз џөрӯчі, дөрөслөк кылӯчы, кӯӊіліндä чынны сөйлäӯчі. Аннары тілі-білäн џумаламаҕан, џакынына усаллык кылмаҕан, џакыннарын курлаҕанны кабыл кӯрмäгäн кіші, џаманнык ітӯчіні џукка саный-төрҕан, äммä Алладан куркӯчыларны мактый-төрҕан, џакынына іткäн антын бөзмөй-төрҕан кіші; акчасын арттырыб-алырҕа бірмäгäн кіші, ҕаjіпсізлäрні ҕаjіплäтір-өчөн біргäн бӯлäкні кабыл алмаҕан кіші; шушыларны кылӯчы ҕумірга кузҕалмас.

12. Переводъ молитвы „Отче нашъ“ [2]).

Ай кӯктäгі Атабыз, данны булып-төрсөнісміӊ Сініӊ; кілсін патшалыҕыӊ Сініӊ; џірдä-дä кӯктäгічä булсын ірківӊ Сініӊ. Бөгөн көннөк ікмäгібізні бір бізгä. Бурычларыбызны кічір, біз-дä бізгä бурычлы булҕаннарҕа кічіргäн-кӯк. Бізні алданырҕа ірік џібäрмä; џаманнан көткäр бізні.

Патшалык, кӯат, өлөлөк ҕумірга Сінікі шул. *Аминь.*

(Конецъ первой части).

[1]) Этотъ псаломъ (четырнадцатый) взятъ со стран. 16—17 книги „Псалтирь на татарскомъ языкѣ“.

[2]) Этотъ переводъ (Матѳ. VI, 9—13) взятъ со стран. 18 книги „Святое Евангеліе на татар. яз. Каз. 1891. Типогр. М. А. Чирковой. Изд. Православ. Миссіонер. Общ.“.

Оглавленіе части I.

Стран.

ЗАМѢЧЕННЫЯ ОПЕЧАТКИ.

Стран.	*Стр.*	*Напечатано:*	*Слѣдуетъ:*
13	23	бываетъ	въ началѣ бываютъ
25	10	کیوملرین	کیوم‌لرین
44	13	نی چاقلی	نی چاقلی
50	16	ناقصاب	ناقصات
52	20	رحیم	رحم
63	3	ā̈llä	äli̥
„	29	ā̈ll̥ä	äli̥
64	3	kысабу	kысāту
65	25	kызым	kызым̈,
66	24	i̥ji̥	ыjы
69	12	„таҕы фөрса̥ты	таҕы „фөрса̥т
70	29	сӧйlа̥ді̥,	сӧйlӓ̥ді̥,
82	14	قلیسه	قیلسه
„	19	زمر	زمره
83	18	سبب‌دان	سبب‌دن
84	4	ایسکی‌دان	ایسکی‌دن

Стран.	*Стр.*	*Напечатано:*	*Слѣдуетъ:*
„	5	قوش	قش
86	9	جمعه‌سنده	جمعه‌سین ده
„	12	حصتی	قصدی
„	14	سبب‌دان	سبب‌دن
„	18	قوش	قش
87	14	حصتی	قصدی
89	1	اینابت	انابت
93	10	نغوذ	نعوذ
„	13	توکو	توکول
94	23	کیبتون‌ده	کبتنده
96	16	حالی	خالی
97	1	الزِّیُوفِ	الزُّیُوفِ
„	13	وَكَّلِ	وُكِّلَ
101	7	دبکان	دیکان
103	15	ایتیم	ایتایم
„	17	کورسلتور	کورساتور
104	6	خدانك	خداینك
109	16	اوله‌یم	اولایم
„	19	منم	مینم
110	8	یولنه	یولینه

Стран.	*Стр.*	*Напечатано:*	*Слѣдуетъ:*
112	1	قارالى	قارا الى
115	3	طونن	طونين
115	4	نورسون	تورسون
	25	تيزوق	تيزوك
116	14	موندى	موندآى
117	1	چاينى	چايناى
„	18	تيزاوق	تيزوك
118	9	بيرى	بيرل
„	10	من	مين
„	12	قاىده	قايده
119	4	دشمان	دوشمان
152	10	Kөjөla	Kөjөла

Кромѣ того въ текстахъ русской транскрипціи иностранныя слова съ гортанными звуками и долгими гласными транскрибированы различно; напр. „ауа“ и „ауā“; „шäгäр“, „шäхäр“ и „шā̈р“; „ḫäр“, „äр“, „ā̈р“ и „гäр“; „патшāhым“ и „патшам“; „іммäт“, „хіммäт“ и „гіммäт“; „гамāн“, „хамāн“ и „hамāн“ и т. п. Установить фонетическую точную транскрипцію иностран. словъ было не возможно, ибо сами татары произносили мнѣ одни и тѣ же слова различно, смотря по тому, были-ли они грамотны, или малограмотны, или вовсе неграмотны. Невыдержанностью транскрипціи у меня отличаются иногда и слова арабской транскрипціи; напр. من

и مين (я), سن и سين (ты), آيداغى и آيدەغى (находящійся въ мѣсяцѣ), كيبوت и كبت (лавка), قاين и قايون (береза) и т. д. Это объясняется тѣмъ, что орѳографія не установилась и у самихъ татаръ.

У татаръ самымъ высокимъ стилемъ считается обыкновенно современный стиль турецкихъ научныхъ книгъ; такія книги не рѣдкость, и потому турецкихъ текстовъ я не привожу вовсе.

Н. Катановъ.

ЗАМѢЧЕННЫЯ ОПЕЧАТКИ.

Стран.	*Стр.*	*Напечатано:*	*Слѣдуетъ:*
9	28	тӱ̄ӧрд	тӱ̄ӧрт
103	9	توكومدی	توكولمی
104	4	صاقلاغوچی	صاقلاوچی
119	12	حالین ده	حالنده
„	20	قیصیوب	قیصوب
127	14	аkырын-да	аkырында
129	„	көйөрөҕө	kөјөрөҕө
130	4	i̥шi̥	i̥чi̥
132	13	äй	ай
133	15	тiрбäтӱ̄i̥	тiрбäтӱ̄i̥,
„	22	Көлмаk.	Көлма̥k.
134	14	бäрi̥лдi̥	бäрi̥лдi̥,
137	27	ҷiрlÿрнi̥,	ҷiрlÿрнi̥
142	1	ҷуk,	чуk,
„	11	Äнi̥кäсi̥ннäн, бä-бi̥кäсi̥н,	Ḁ̈нi̥кäсi̥ннäн бäбi̥кä-сi̥н
143	17	ӧстӧндḁ̈,	ӧстӧндḁ̈
„	29	166	167
144	19	уртасы,	уртасы—

Цѣна полнаго тома

„*Матеріаловъ къ изученію казанско-татарскаго нарѣчія*“

4 руб. 40 коп. безъ перес. и 5 руб. съ перес.

Отдѣльныя части продаются:

I часть (татар. текстъ)—85 к. безъ перес. и 1 р. съ перес.
II часть (рус. переводъ)—85 к. безъ перес. и 1 р. съ перес.
III часть (тат.-рус. слов.)—2 р. 70 к. безъ перес. и 3 р. съ перес.

Съ требованіями обращаться: 1) въ книжный магазинъ **А. А. Дубровина (Казань.** Воскресенская ул. Гостин. дворъ, № 1) и 2) къ автору книги **Н. Ѳ. Катанову (Казань.** Университетъ).

Стран.	*Стр.*	*Напечатано:*	*Слѣдуетъ:*
145	5	Џырласаӊ	Џырласаӊ,
149	21	Allä	Ällä
155	11	Ӫйlӓргӓ	Ӫйl̥ӓргӓ
156	3	Ічі̥м	І̥чі̥м
157	3	сіӊа,	сіӊа
„	15	сарҕајырсын,	сарҕајырсын
160	11	балакаым	балакајым
„	17	Џӓнӓйлӓрні̥н	Џӓнӓйlӓрні̥н
„	27	іспырӑунік,	іспырӑунік